

Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI NAZİRLƏR KABİNETİNİN QƏRARI

“Qaz təchizatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 28 sentyabr tarixli 773 nömrəli Fərmanının icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti **qərara alır**:

1. “Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları” təsdiq edilsin (əlavə olunur).
2. Bu Qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri A.RASIZADƏ

Baku şəhəri, 21 iyun 1999-cu il
103

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin
1999-cu il 21 iyun tarixli 103 nömrəli qərarı ilə
TƏSDİQ EDİLMİŞDİR

Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri

QAYDALARI^[1]

1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR^[2]

1.1. Bu Qaydalar «Qaz təchizatı haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa, digər qanunvericilik aktlarına, «Qaz təchizatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 28 sentyabr tarixli 773 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq, qaz təchizatı sahəsində magistr və xarici qaz boru kəmərlərinin, sənaye qurğularının, digər qurğuların və fəaliyyət növlərinin zərərli təsirinə qorumaq, habelə *insan həyatı və ya sağlamlığını, ətraf mühiti və dövlətin əmlak maraqlarını* mühafizə etmək və mümkün ola bilən qazaların qarşısını almaq, onların zərərli təsirinə azaltmaq məqsədi ilə qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydalarını müəyyən edir.^[3]

1.2. Bu Qaydalar şəhərlərin, qəsəbələrin və yaşayış məntəqələrinin ərazisində qaz kəmərlərini və qaz kəmərlərindəki qurğuları, qazdan xammal kimi istifadə edən sənaye müəssisələrinə təbii qaz verən qəsəbəlararası qaz kəmərlərini, habelə mayeləşdirilmiş qazdoldurma məntəqələrini, təbii qazdan neftlə birlikdə çıxarılan, mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazlarından yənacaq kimi istifadə edilməsini layihələndirən, tikən, quraşdıran və istismar edən hüquqi şəxslər, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslər üçün məcburidir.

1.3. Qaz təchizatı sistemlərinin, habelə ayrı-ayrı qaz kəmərlərinin və qaz təchizatı obyektlərinin layihələndirilməsi, tikilməsi, quraşdırılması, sazlanması, təmiri, istismara qəbulu və istismarı üzrə daxili texniki şərtlər və təlimatlar bu Qaydaların tələblərinə uyğun olmalıdır.

1.3-1. *Qazın nəqli üçün uzunluğu 20 km və daha çox olan, diametri 500 mm və daha çox olan boru kəmərlərinin layihələndirilməsi mərhələsində “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən olunmuş qaydada ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi (bundan sonra – ƏMTQ) sənədi hazırlanmalı və həmin sənədin dövlət ekoloji ekspertizası keçirilməlidir.*^[4]

1.4. Şəhərlərdə, qəsəbələrdə və yaşayış məntəqələrində, sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrinin ərazilərində, əhaliyə məişət xidməti müəssisələrində, yaşayış binalarında qaz kəmərlərinin tikilməsi və onlarda qurğuların quraşdırılması, həmçinin qazdoldurma stansiyalarının, mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazların üçün çənələrin qurulması və tikilməsi, avtomobil qazdoldurma stansiyalarının, qazdoldurma məntəqələrinin quraşdırılması və tikintisi, bir qayda olaraq, ixtisaslaşdırılmış layihə təşkilatları tərəfindən qüvvədə olan normativ sənədlərin və bu Qaydaların tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Layihə, onun verilmiş şərtlərə və qüvvədə olan normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunu qaz istifadəçiləri tərəfindən müəyyən edildikdən, qaz təchizatı ilə məşğul olan Dövlət Neft Şirkəti orqanları və Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə razılaşdırıldıqdan sonra təsdiq edilir. Razılaşdırılmış və təsdiq olunmuş layihələr 24 ay müddətində qüvvədə olur. Bu müddət ərzində iş başlanmayıbsa, layihələr yenidən razılaşdırılmalıdır.

Qaz təchizatı sistemlərinin genişləndirilməsi, yenidən quraşdırılması, yeni təchizat vasitələri ilə təmin edilməsi və yenidən istismara verilməsi yeni obyektin tikintisi ilə əlaqədar tələblərə uyğun olaraq həyata keçirilməlidir.

Bu Qaydaların 1.3-1-ci bəndində nəzərdə tutulan mövcud boru kəmərləri ətraf mühitə təsir göstəricilərinə dair ekoloji tələblərə uyğun olduqda, həmin kəmərlərin yenidən qurulması və ya həmin kəmərlərdə mövcud qurğu və avadanlıqların dəyişdirilməsi üçün ƏMTQ sənədinin hazırlanması tələb olunmur, lakin həmin kəmərlərə dair Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən verilən sənədlərdə (atla bilən tullantı həddi (ABTH), buraxıla bilən axıntı həddi (BBAH), ekoloji pasport) ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində normativ hüquqi aktların və texniki normativ hüquqi aktların tələbləri nəzərə alınmaqla müvafiq dəyişikliklər edilir.

Bu Qaydaların 1.3-1-ci bəndində nəzərdə tutulan mövcud kəmərlərin fəaliyyəti zamanı təbiətdən istifadə şərtləri ətraf mühitə təsir göstəricilərinə dair ekoloji tələblərə uyğun olmadıqda və ya ilkin layihədə nəzərdə tutulandan fərqli texnologiyalar və texnoloji üsullar tətbiq edildikdə, həmin fəaliyyətə dair yenidən ƏMTQ aparılmalıdır.^[5]

1.5. Qaz çəkilən şəhərlərdə, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrində qaz kəmərlərinin çəkilməsi, qaz tənzimləyici məntəqələrin (QTM) və başqa obyektlərin tikilməsi üzrə işlər Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə razılaşdırılaraq ixtisaslaşdırılmış tikinti-quraşdırma təşkilatları tərəfindən, qaz təchizatı üzrə təsdiq edilmiş layihə əsasında aparılır. Qazçəkəmə işlərinə nəzarət və işlərin qəbul edilməsi qaz təsərrüfatının istismarı həvalə olunan təşkilatın və Fövqəladə Hallar Nazirliyinin müvafiq orqanlarının iştirakı ilə həyata keçirilir.^[6]

Şəhərlərə, qəsəbələrə, kəndlərə qaz çəkilməsinə, mayeləşdirilmiş qazların çən qurğularının tikintisinə, quraşdırılmasına başlanılması barədə bu işləri aparacaq təşkilatın Fövqəladə Hallar Nazirliyinin yerli və yaxud sənaye sahəsi üzrə müvafiq nəzarət təşkilatına 5 gün əvvəl xəbər verilməlidir.

1.6. Qaz çəkilən şəhərlərin, qəsəbələrin və kəndlərin qaz təsərrüfatları, həmçinin sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrin qaz təsərrüfatları, qaz çəkilən qazdovuz qazanxanalar, mayeləşdirilmiş qazla qazdoldurma stansiyaları, onların tikintisi, quraşdırılması üzrə işə başlanmadan əvvəl Fövqəladə Hallar Nazirliyinin yerli və yaxud sənaye sahəsi üzrə müvafiq nəzarət təşkilatlarında texniki nəzarət üçün qeydiyyatdan keçirilməlidir. Göstərilən obyektləri qeydiyyatdan keçirmək üçün onların sahibləri (sifarişçilər), obyektin adını və onun ünvanını tələb edən yuxarı təşkilatın adını, layihəni yerinə yetirən təşkilatın layihənin texnoloji hissəsini və ona izahatı, habelə işlərə texniki nəzarət aparmaq üçün hazırlıq şəxsin olması barədə Fövqəladə Hallar Nazirliyinə yazılı müraciət etməlidirlər.^[7]

2. MAGİSTRAL BORU KƏMƏRLƏRİNİN MÜHAFİZƏSİ

2.1. Bu Qaydalar, mədən və mədəndaxili boru kəmərləri və kollektorlar da daxil olmaqla, təbii süni karbohidrogenli qazları, kondensat, sıxılmış karbohidrogenli və mayeləşdirilmiş qazları, digər sıxılmış karbohidrogenli nəqli edən magistr boru kəmərlərinin mühafizəsini təmin edir.

2.2. Bu Qaydaların şamil edildiyi magistr boru kəmərlərinə aşağıdakılar daxildir:

şaxələnmis qollarla, bağlayıcı armaturlarla, təbii və süni maneələrdən keçən keçidlərdə, kompressor stansiyalarına qoyulmuş qovşaqlarla, tənzimləyici qurğuların qəbul və buraxma qovşaqları ilə, qaz səfi qovşaqları ilə metanolu daxil edən qurğularla birlikdə boru kəmərləri;

boru kəmərlərinin paslanmadan mühafizə edən elektrokimyəvi mühafizə, texnoloji rabitənin qurğuları və xətləri, boru kəmərlərinin telemexanika ləvazimatları;

məsafədən idarə edilən bağlayıcı armaturların, boru kəmərlərinin elektrokimyəvi mühafizə qurğularının elektrik ötürücü xətləri və elektrik təchizatı cihazları;

yanğından mühafizə ləvazimatı, boru kəmərlərinin eroziyaya qarşı mühafizə qurğuları;

kondensatın saxlanması və qazsızlandırılması üçün tutumlar, sıxılmış karbohidrogenlərin buraxılması üçün yeraltı anbarlar;

boru kəmərlərinin istismarında xidməti xətt qurğuları;

boru kəmərləri boyunca yerləşən daimi yollar, vertolyot meydançıqları, kəmərlərə gedən yollar, boru kəmərlərinin yerlərini göstərən fərqəndirici və xəbərdar edici nişanlar;

əsas və aralıq kompressor və qazpaylayıcı stansiyalar avtomobillərə sıxılmış qazdoldurma stansiyaları;

yeraltı qaz saxlama stansiyaları.

2.3. Boru kəmərləri xətti üzrə dəmir beton və ya taxtandan hazırlanmış fərqəndirici nişanlar (göstərici yazı lövhələri) yer səthindən 1,5—2 metr hündürlüyündə qurulur.

2.4. Boru kəmərləri, çay və kanallarla kəsişdikdə sahələrdə xəbərdarlıq nişanları qoyulmalıdır. Nişanlar boru kəmərlərini istismar edən idarələr (təşkilatlar) tərəfindən respublikanın s təchizatı ilə məşğul olan orqanları ilə razılaşdırılmalıdır. Dəniz sualtı boru kəmərlərinin çəkilməsi haqqında “Azərbaycan Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinə xəbərdarlıq etməklə, boru kəmərlərinin yerləşdiyi

xətlər dəniz xəritəsinə salınmalıdır.^[8]

2.5. Boru kəmərlərinin bütün dərəcələrdən olan avtomobil yolları ilə kəsişdiyi yerlərdə, nəqliyyatın dayanması qadağan edən müvafiq yol nişanları qoyulmalıdır.

2.6. Tikinti-quraşdırma və sifarişçi təşkilatlar tərəfindən müvafiq qaydada tikilmiş boru kəmərlərinin faktiki vəziyyətinin (icra sxeminin) və digər lazımı sənədlərin, torpaq istifadəsi xəritəsinə salınması üçün rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanlarına verilməlidir. İcra hakimiyyəti orqanı boru kəmərlərinin yerləşdiyi yerlər haqqında, maraqlı olan hüquqi və fiziki şəxslərə məlumat verir.

2.7. Boru kəmərlərinin, çəkilmə tərzindən asılı olmayaraq, istismarına normal şərait yaratmaq və zədələnmə hallarının qarşısını almaq məqsədi ilə **mühafizə zonası** təyin edilir:

boru kəmərləri xətti boyunca, onun orta oxundan hər tərəfə şərti xətlərlə 50 m keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır. Kənd təsərrüfatı üçün yararlı olan torpaq sahələrindən keçən, boru kəmərləri xətti boyunca onun orta oxundan hər tərəfə şərti xətlərlə 25 metrden keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır;

çoxlu sayda qarışıq boru kəmərləri boyunca, kənar kəmərlərin orta oxundan hər tərəfə, şərti xətlərlə 50 metrden keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır.

Kənd təsərrüfatı üçün ayrılmiş torpaq sahələrindən keçən çoxsaylı boru kəmərləri xətti boyunca, onun kənar kəmərlərinin orta oxundan hər tərəfə, şərti xətlərlə 25 metrden keçən torpaq sahəsi **mühafizə zonası** üçün ayrılmalıdır;

boru kəmərlərinin sualtı keçidləri xətti boyunca su səthindən onun dibinə qədər olan məkanda, paralel müstəvilər arasında, kənar xəttin orta oxundan hər tərəfə 00 m mühafizə zonası ayrılır;

kondensatın saxlanması, qazdan ayrılması üçün tutumların, neft və neft məhsullarının, kondensatların, sıxılmış qarışıqların qəza vəziyyətində axılması üçün torpaq anbarlarının əhatəsində göstərilən obyektlərin ərazisinin sərhədlərindən hər tərəfə 50 m olmaqla qapalı xətlə hüdudlanmış torpaq sahəsi şəklində olmalıdır;

bağ və aralıq sorulub vurulma və doldurma nasos stansiyalarının, çən parklarının, kompressor və qazpaylayıcı stansiyaların, qaz məsəflərinin ölçüldüyü qovşaqların, doldurma və qəbul etmə körpülərinin, yeraltı qaz saxlama stansiyalarının neft və neft məhsullarının qızdırılması məntəqələrinin əhatəsində göstərilən obyektlərin sərhədlərindən hər tərəfə 100 m olmaqla qapalı xətlə hüdudlanmış torpaq sahəsi şəklində olmalıdır.

2.8. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarına daxil olan torpaq sahələri, torpaq istifadəçilərindən, mülkiyyətçilərindən və icarəçilərindən alınmış, bu Qaydaların tələblərinə məcburi əməl edilməklə, kənd təsərrüfatı və s. işlər üçün istifadə edilir.

2.9. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarında, kənd təsərrüfatı tarla işlərinin suvarma və yığım işlərinin başlanması haqqında, torpaq istifadəçiləri mülkiyyətçilər və icarəçilər tərəfindən, boru kəmərlərini istismar edən hüquqi şəxslər əvvəlcədən məlumatlandırılmalıdır.

2.10. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarında yerləşdirilmiş, suvarılan torpaqların müvafiqəti su altında qalması ilə əlaqədar görülən işlər, torpaq istifadəçiləri, mülkiyyətçilər və icarəçilər ilə boru kəmərlərini istismar edən hüquqi şəxslər arasında razılaşma ilə aparılır.

2.11. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalarında, onun istismar edən hüquqi və fiziki şəxslər Dövlət Neft Şirkəti və onun yerli orqanlarının yazılı razılığı olmadan aşağıda göstərilən işlərin aparılması qadağandır:

- a) hər hansı tikinti və ya quraşdırma işləri;^[9]
- b) bütün növ kol və ağacların bəsdırılması, yem məhsullarının, gübrə və materialların yığılması, ot və samanların taya vurulması, heyvan saxlamaq, balıq yetişdirmək üçün yerlərin ayrılması, balıq və su heyvanlarını tutmaq, bitkiləri yığmaq, buz sındırılması və yığılması;
- c) boru kəmərlərinin üstündən və yanından keçidlərin düzəldilməsi, avtomobil və digər nəqliyyat vasitələri, traktor və mexanizmlər üçün dayanacaqaların təşkil, kollektiv bağ və bostan salınması;
- ç) torpaq meliorasiya işlərinin aparılması, suvarma və qurutma sistemlərinin quraşdırılması;

- d) hər növ dağ, quraşdırma, partlayış və torpaq səthinin düzəldirmə işləri;
- e) quyuların quraşdırılması, surf açılması və yerin təkindən nümunə götürülməsi məqsədi ilə geoloji-seysmik, geodeziya və başqa axtarış işləri.
- Boru kəmərlərinin mühafizə zonasında iş aparılmasına yazılı şəklidə əlmiş hüququ və fiziki şəxslər, boru kəmərlərinin mühafizəsini təmin edən şərtlərə əməl etməyə borcludurlar. Boru kəmərlərinin mühafizə zonasında iş aparılması şərtləri magistrat boru kəmərlərinin istismar edən Dövlət Neft Şirkətinin yerli orqanları tərəfindən təyin edilir və müvafiq icra hakimiyyəti və Fövqəladə Hallar Nazirliyi orqanları ilə razılaşdırıldıqdan sonra həyata keçirilir.
- Boru kəmərlərinin mühafizə zonalərində partlayış işlərinin aparılmasına yazılı icazə, ancaq Fövqəladə Hallar Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş partlayış işlərinin təhlükəsiz aparılmasının vahid qaydalara uyğun olaraq həmin işləri aparən müəssisə (təşkilat) tərəfindən tələb olunan materiallar təqdim edildikdən sonra verilməlidir.
- 2.12. Boru kəmərlərinin texniki vəziyyəti ilə əlaqədar, baş verə biləcək qəzaların qarşısını almaq üçün, təmir işlərinin aparılması tələb olunduğu halda, boru kəmərlərinin istismar edən hüququ şəxslər, Dövlət Neft Şirkəti, onun yerli orqanları tərəfindən, torpaq istifadəçilərinə, mükhiyyətçilərinə və icarəçilərinə əvvəlcədən bildirməklə, təmirə ehtiyac olan boru kəmərlərinin sahəsində və qaydaların 2.9, 2.10, 2.11-ci maddələrində göstərilən işlərin aparılmasını Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi tərəfindən təsdiq olunmuş, magistrat boru kəmərlərinin layihələndirilməsi qaydaları və tikinti normalarında verilmiş boru kəmərlərinin mərkəzi oxundan şəhər və digər yaşayış məntəqələrinə qədər olan arazilərdə müvafiq olaraq (təmirin sonuna qədər), minimal məsafələrlə məhdudlaşdırılmasına ixtiyar verilir. Çoxsaylı qarışıq boru kəmərlərində göstərilən məsafə kənar boru kəmərlərinin orta xəttindən təyin edilir.
- 2.13. Boru kəmərlərinin mühafizə zonalərində onların normal istismarını pozan və yaxud boru kəmərlərinin zədələnməsinə gətirib çıxara bilən bütün növ işlərin görülməsinə yol verilmir.
- O cümlədən:
- a) nəzarət ölçü məntəqələrinin, göstərici və sınaq nişanlarının yerlərinin dəyişdirilməsi, üstlərinin örtülməsi və sındırılması;
- b) xidmət olunmayan gücləndirici rabitə kabelləri məntəqələri qapaqlarının, doqqazların və qapılmanın armatur xətti qovşağı çəpərinin, katod və drenaj mühafizəsi stansiyasının, xətti və baxış quyularının, başqa xətti qurğuların açılması, kranların və siyirtmələrin açılıb bağlanması, rabitə, elektrik təchizatu və telemexanika vasitələrinin açılması və bağlanması;
- c) hər cür zibilkanalın yaradılması, turşu məhlulun, duzların və qələvilərin tökülməsi;
- d) boru kəmərlərinin dağılmalardan qoruyan, sahəlikətimə tikintilərinin, su buraxıcı qurğularının, torpaq və başqa tikililərin (qurğuların) və ona bitişik olan səhənin dağıdılması;
- e) lövbərin salınması, salınmış lövbərlərlə, zəncirlərlə, dərinlik ölçülərlə, balıq toru və trallarla keçməklə, dərinləşdirilmə və torpaqazma işləri aparmaq;
- e) od yandırma və hər hansı açıq və bağlı od mənbələri yerləşdirmək.
- 2.14. Bu Qaydaların 2.12-ci maddəsində iş müəyyən edilmiş boru kəmərləri və obyektləri arasında olan məsafələrdə insanların toplanması ilə əlaqədar bütün işlərin və tədbirlərin həyata keçirilməsi qadağan edilir.
- 2.15. Boru kəmərlərinin istismar edən müəssisələrə (təşkilatlara) icazə verilir:
- a) torpaq istifadəçiləri (icarəçiləri, mükhiyyətçiləri) və yerli icra hakimiyyəti orqanları ilə razılaşdırılmış, giriş yolları sxemində uyğun olaraq, boru kəmərlərinə və onun obyektlərinə xidmət və təmir etmək üçün avtomobil nəqliyyatı və başqa texniki vasitələr üçün keçidlərin açılmasına.
- Əgər boru kəmərləri qadağan olunmuş qurşaqların və xüsusi obyektlərin ərazisindən keçirsə, müvafiq təşkilatlar, bu boru kəmərlərinə xidmət edən işçilərə istənilən vaxtda, baxış və təmir aparmaq üçün buraxılış vərəqəsi verilməlidir;
- b) mühafizə zonası hüdudlarında boru kəmərlərinin normal istismarı məqsədilə tələb olunan şərait yaratmaq üçün boru kəmərləri izolyasiyasının keyfiyyətini və onu paslanmadan qoruyun elektrokimyəvi qurğuların vəziyyətini müəyyən etmək üçün qabaqcılardan torpaq istifadəçilərinə: mükhiyyətçilərə, icarəçilərə (işin bağlanması 5 gündən az olmayaq) xəbər verməklə, yoxlama şüflarının qazılmasına və digər torpaq işlərinin aparılmasına;
- c) meşə massivlərinə keçən boru kəmərlərində qəza baş verdiyi hallarda, müəyyən olunmuş qaydada razılaşdırmaqla meşəkasmə biletlərinin sonradan rəsmiləşdirilməsi və yerlərin doqranmış qalıqlardan təmizlənməsi şərti ilə ağacların kəsilməsinə;
- d) ehtiyac olduğu hallarda boru kəmərlərinin istismar edən hüququ şəxslər, boru kəmərlərinin mühafizə zonalərində ağacların kəsilməsinə, meşəkasmə biletini ümumi əsaslarla rəsmiləşdirdikdən sonra apara bilər. Əldə olunmuş ağac məlumatları istismarçı təşkilatların ehtiyacına uyğun olaraq işlənilə bilər, işlənilməyənləri isə satış üçün meşə təsərrüfatına mövcud qaydada təhvil verirlər.
- 2.16. Kəmərləri istismar edən hüququ şəxslər, kəmərlərin əsaslı təmiri, yenidən quraşdırma və onların üzərində keçidlərin salınması, boru kəmərlərinin çəkilməsi üçün müəyyən olunmuş qaydada torpaq ayırma normalarına uyğun həcmdə müvafiq torpaq sahələri ayrılmalıdır.
- Boru kəmərlərində qəza halları istisna olunmaqla balıq təsərrüfatı hövzələri hüdudlarından keçən boru kəmərlərinin üzərində təmir işlərinin aparılması, yerli balıqçoruqucu orqanlarla razılaşdırılmalıdır.
- 2.17. Boru kəmərlərinin mühafizə zonaləri, demir yollarının, avtomobil yollarının, (Elektrik ötürücüləri xətlərin) EÖX və başqa obyektlərin mühafizə zonaləri ilə üst-üstə düşirsə, bu obyektlərin istismarı ilə əlaqədar aparılan işlər maraqlı olan tərəflər arasında razılaşdırılır.
- 2.18. Boru kəmərləri Dövlət meşə fondu torpaqlarından keçdikdə, kəmərləri istismar edən hüququ şəxs kəmərləri xətini meşə təsərrüfatı ilə telefon, yaxud radio əlaqəsini təmin edir.
- 2.19. Kəmərin zədələnməsini, yaxud nəql olunan qazın sıxmasını aşkar edən vətəndaşlar dərhal kəməri istismar edən hüququ şəxsə, yaxud yerli icra hakimiyyəti orqanlarına xəbər verməlidirlər.
- 2.20. Kəmərdə qəza baş verdikdə, kəməri istismar edən hüququ şəxs dərhal qəzanın aradan götürülməsinə başlayır və qəza baş verdiyi səhənin məxsus olduğu yerli icra hakimiyyəti orqanına xəbər verir.
- 2.21. Planlı və ya qəza hallarında aparılması təmir və bərpa işləri qurtarıldıqdan sonra kəməri istismar edən hüququ şəxsin təqdim üzdən, işlərin icra edildiyi dövrdə torpaqlara dəyən ziyarılan torpaq istifadəçilərinə (icarəçilərinə, mükhiyyətçilərinə) ödənməlidir və iş görülmüş həmin sahələrdəki torpaqları təyinatı üzrə istifadə üçün yararlı vəziyyətə salmalıdır. Torpaqdan istifadə edənlərin ziyarılan respublikanın qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada təyin edilir.
- 2.22. Boru kəmərlərində baş verməmiş qəzaların nəticələrini ləğv etmək məqsədilə yolların üst örtüklərinin açılması ilə bağlı olan işlər, kəmərləri istismar edən hüququ şəxslərin gücü və vəsaitləri hesabına, müvafiq yol orqanları ilə razılaşdırıldıqdan sonra aparılmalıdır.
- 2.23. Magistrat boru kəmərlərinin keçdiyi arazilərdə hüququ və fiziki şəxslərin (fərdi ev sahiblərinin) torpaq sahələri ayrılması haqqında arizələrinə rayon və şəhər icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən baxıldıqda, ayrılacaq torpaq sahəsi əvvəlcədən qaz kəmərlərinin istismar edən orqanlarla (hüququ şəxslərlə) razılaşdırılır.
- 2.24. Kəmərləri istismar edən hüququ şəxslərə, Dövlət Neft Şirkətinə, onun yerli orqanlarına və Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyinə, öz səlahiyyətləri çərçivəsində, bu Qaydaları pozanları tərəfindən kəmərlərinin mühafizə zonalərində və kəmərlərin (onun obyektlərinin) oxundan səhərlərə və digər yaşayış məntəqələrinə qədər, minimal məsafəyə bərabər olan sahədə Azərbaycan Respublikası Dövlətiktinkomun təsdiq etdiyi magistrat kəmərlərinin layihələndirilməsi qaydaları və normaları ilə müəyyən edilmiş məsafələr daxilində aparılan işləri dayandırmağa səlahiyyət verilir.
- 2.25. Kəmərin xətti hissəsinə xidmət edilməsini və mühafizəsini kəməri istismar edən müəssisənin (təşkilatın) xətt baxıcıları tərəfindən həyata keçirilir.
- 2.26. Yerli icra hakimiyyəti orqanları və Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi öz səlahiyyətləri daxilində, kəmərləri istismar edən hüququ şəxslərə məlumat verməklə yanaşı bu Qaydaların tələblərinin bütün hüququ və fiziki şəxslər tərəfindən yerinə yetirilməsini təmin etməli və kəmərlərdə qəzaların və onların nəticələrinin ləğv edilməsində yardım göstərməlidirlər.
- 2.27. Bu Qaydaların tələblərinin pozulmasında təqsirkar olan vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar Respublikanın qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyətə cəlb olunurlar.
- 2.28. Magistrat boru kəmərlərinin istismarına qəbulu, qüvvədə olan müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) və başqa normativ sənədlərin tələbləri nəzərə alınmaqla aparılmalıdır.

3. XARİCI QAZ KƏMƏRLƏRİ VƏ MÜHAFİZƏ TƏDBİRLƏRİ

- 3.1. Şəhərdə, qəsəbədə, yaxud kənd yaşayış məntəqəsində qazın paylaşdırılması sistemi, istehlakçılardan qaz ilə aramsız təchiz edilməsini, qaz kəmərlərinin təhlükəsiz istismarını və ayrı-ayrı qaz təchizatu rayonlarının qaz kəmərlərinin açılmasını təmin etməlidir.
- Açma armaturunun quraşdırılması yeri şəhərin, qəsəbənin, yaxud kənd yaşayış məntəqəsinin qaz ilə təmin edilməsi layihəsində təyin edilməlidir.
- Açma armaturu ilə yerləşdirilməlidir ki, qəza şəraitində ayrı-ayrı mikrorayonların, yaxud sahələrin təchizə kəmərdən açılması mümkün olsun.
- 3.2. Şəhər, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrinin arazisindəki, həmçinin sənəyə, kənd təsərrüfatı, kommunal və məişət istehlakçılardan qaz kəmərləri, nəql edilən qazın təzyiqindən asılı olaraq: aşağı təzyiqli (0,05 kq/sm²-ə, yaxud 500 daPa qədər), orta təzyiqli (0,05-dən 3 kq/sm²-ə qədər, yaxud 500 daPa-dan 0,3 Pa-ya qədər) və yüksək təzyiqli (3 kq/sm²-dən, yaxud 0,3 Pa-dan artıq) qaz kəmərlərinə ayrılır.
- 3.3. Qazın yüksək təzyiqli şəhər magistrat qaz kəmərlərindən orta və aşağı təzyiqli paylaşdırıcı qaz kəmərlərinə və orta təzyiqli qaz kəmərlərindən aşağı təzyiqli qaz kəmərlərinə verilməsi, qaz tənzimləyici məntəqələr (QTM), yaxud qaz tənzimləyici qurğular (QTC) vasitəsilə həyata keçirilir.
- 3.4. Şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin arazisində qaz kəmərləri, bir qayda olaraq, torpağa basdırılır, sənəyə və kommunal müəssisələri arazisində isə yerin üstü ilə çəkilir. Məhəllələrarası (həyətlərəarası) qaz kəmərlərinin çəkilməsi həm yeraltı, həm də yeriüstü aparıla bilər (dayaqlar üzəri ilə, yaxud yaşayış və ictimai binaların xarici divar boyu ilə).
- Binaların divarının xarici hissəsində yeriüstü keçən bütün yeraltı kommunikasiyaların (su kəmərləri, kanalizasiya, istilik şəbəkəsi, telefon və elektrik kabelləri və s.) girişləri və çıxışları kipləşdirilməlidir.
- 3.5. Qaz kəməri müəssisənin, anbarın və s. arazisindən keçərkən, ona nəzarət və təmir işləri aparmaq üçün qaz təsərrüfatı istismar işçilərinin həmin ərazilərə girməyə daimi icazəsi olmalıdır. Sənəyə müəssisəsinin, yaxud anbarın arazisindən keçən yeraltı qaz kəməri xətti boyunca ən azı 4 metr endirilmiş sahə ayrılmalıdır; həmin sahədə material və avadanlıqların yığılmasına icazə verilmir. Bunun üçün tikinti işlərinin aparılmasına, sənəyə müəssisəsinin baş planı və layihələndirmə normaları üzrə Dövlətkintikomun tərəfindən təsdiq edilmiş Tikinti Norma və Qaydaları ilə (TN və Q) təyin olunan arakəmələrin saxlanması əməl edilməsi şərti ilə icazə verilir (əlavə 1).⁴
- 3.6. Yeraltı qaz kəmərlərinin istiqaməti göstəricilərlə qeyd edilməlidir (divar göstəriciləri ilə rəpərlərdə və s.).
- 3.7. Yeraltı qaz kəmərləri ilə başqa yeraltı kommunikasiyalar və qurğular arasında kiçik horizontal və şaquli məsafə (metrlə) 2-ci və 3-cü əlavələrdə göstərilmiş kəmiyyətlərdən az olmamalıdır. Yeraltı qaz kəmərlərinin qaynaq olunmuş birləşmələrindən yer altında kəsifən mühəndis kommunikasiyalarının (planda) divarına qədər məsafə 1 m-dən az olmamalıdır.
- 3.8. Təzyiqli 6 kq/sm² (0,6 MPa) qədər olan qaz kəmərləri binaların arası ilə və taqların altından çəkiləndə və bu sahələrdə, habelə binaların və qurğuların hər bir tərəfindən 5 metr məsafədə qaz kəməri tikizləşdirilməlidir, ayılmış və ştamplımsız ayrılmaların ibarət olduqda: bütün qaynaq birləşmələri isə rentgen, yaxud qamraqrafma üsulu ilə yoxlanılmalıdır, habelə binalardan qaz kəmərləri yeraltı qurğulara qədər olan məsafəni Dövlətkintikomun təsdiq etdiyi Texniki Norma və Qaydalar (TN və Q) şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin planlaşdırılmasına və abadlaşdırılmasına layihələndirmə normalarının müvafiq bölməsində göstəriləndən 50%-dək azaltmağa icazə verilir (əlavə 2 və 4)
- 3.9. Qaz kəmərlərindən ağacların gövdəsinə qədər məsafə 1,5 metrdən az olmamalıdır. Ondən kol bitkilərinə qədər olan məsafə müəyyənləşdirilmir.
- 3.10. Bir xəndəkdə iki və daha artıq qaz kəməri quraşdırıldıqda (bir və yaxud müxtəlif səviyyələrdə) onların arasında kiçik məsafə quraşdırma və təmir üçün şərait yaradılmasına imkan verilməlidir və bu məsafə 300 mm-ə qədər diametri olan burlar üçün 0,4 m, 300 mm-dən yuxarı diametri olan burlar üçün isə 0,5 m-dən az olmamalıdır.
- 3.11. İşləyən qaz kəmərinə paralel yeni qaz kəmərinin çəkiləsi onlar arasındakı məsafə, tikinti-quraşdırma işləri zamanı işləyən qaz kəmərinin təhlükəsizliyini təmin etməli və **4-cü əlavədə göstərilən kəmiyyətlərdən az olmamalıdır**.
- 3.12. Bu xəndəkdə yerləşdirilən 3 kq/sm² (0,3 MPa) qədər təzyiqli qaz kəmərləri ilə başqa yeraltı kommunikasiyalar (kabel xətlərindən başqa) arasındakı horizontal məsafə 0,8 m-dən az olmamalıdır.
- 3.13. Qaz kəmərləri məhəllələrarası kollektorlardan, texniki yeraltı sahələrdən və texniki dəhlizlərdən keçirsə, burada onların havasını hər saatda 3 dəfə daim dəyişən bələ ventilyasiya qurğusu quraşdırılması və qazın olması barədə uzaq məsafədə xəbər verən siqnalizasiya cihazları qoyulmalıdır. Siqallar bütün gecə və gün ərzində növbətçilər olan dispetcher məntəqələrində qeydə alınmalıdır.
- Texniki dəhlizlərdə, texniki yeraltı sahələrdə və məhəllələrarası kollektorlarda ancaq alçaq təzyiqli qaz kəmərlərinin çəkilməsinə icazə verilir. Bu yerlərdə quraşdırılan və şərti diametri 50 mm-dən artıq olan qaz kəmərlərinin bütün qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.
- Kollektorlarda, texniki dəhlizlərdə yeraltı sahələrdəki qaz kəmərlərinin siyirtmə qoyulmasına icazə verilmir. Bu yerlərdən keçən qaz kəmərlərində xətti açma siyirtmələrinin qoyulması zərurəti olduqda, onlar hermetikləşdirilmiş arakəmələrdə, yaxud kollektorlardan kənarında qoyulmalıdır.
- Qaz kəmərləri keçən texniki yeraltı sahələr və dəhlizlərdən anbar və başqa məqsədlər üçün istifadə etmək olmaz. Həmin ərazilərdə qaz kəmərinə xidmət edən şəxslər istənilən vaxt ora daxil ola biləndirlər. Kollektorlarda, texniki yeraltı sahələrdə və texniki dəhlizlərdə mayeləşdirilmiş qaz kəmərlərinin çəkilməsinə icazə verilmir.
- Sənəyə müəssisələri üçün qazın təzyiqi 0,6 kq/sm² (0,6 MPa-dək) olan qaz kəmərlərinin başqa boru kəməri və rabitə kabelləri ilə birlikdə yarımkəçidli kanallarda və kollektorlarda çəkilməsinə kanallar və kollektorlar mütləq ventilyasiya olduqda və işıqlandırıldıqda icazə verilir. Ümumi kanalda və yaxud kollektorda qaz kəmərlərinin güc kabelləri ilə birlikdə çəkilməsinə icazə verilmir.
- 3.14. Qaz kəmərləri binaların özlərindən keçən yerlərdə, həmçinin (zirzəmiyə, binaya girişi quraşdırıldıqda), bir qayda olaraq, onlar polad futlyara salınmalıdır. Möhkəmlik və uzun müddət işləməsi şərtlərinə cavab verə bilən başqa futlyara salınmasına da icazə verilir. Futlyara salınmış qaz kəməri sahəsində birləşmələr olmamalıdır.
- Özül ilə qaz kəmərinin ən yaxın birləşməsi arasındakı məsafə 0,5 m-dən az olmamalıdır.
- Qaz kəmərinin özlükdən 2m-dən az məsafədə yerləşən (qazın təzyiqi 0,05 kq/sm² və ya 500 daPa olan hallarda) və 4m-dən az məsafədə (qazın təzyiqi 0,05-dən 3 kq/sm² və ya 500 daPa-dan 0,03 MPa-yədək olan halda) yerləşən sahələrdəki bütün birləşmələr fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanılmalıdır.
- Qaz kəməri ilə futlyarın arası qatranlaşdırılmış liflərlə və bitümlə bağlanmalı, burlar və ayrılmalar (dörsəklər) güclü izolyasiya ilə örtülməlidir.
- Qaz kəməri futlyarı binanın özlükdən keçən yerlərdə diqqətlə kipləşdirilməlidir.
- 3.15. Alçaq təzyiqli yeraltı qaz kəmərinin horizontal sahəsi, kürsi mətbəyə girişin dirək borusuna ayılmış, yaxud çox ayılmış ayrılmalar təchiz edilməklə qaynaq edilib birləşdirilməli və fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.
- Qaz kəməri dirək borusunun yerdən çıxan sahəsi zədələnmədən mühafizə ediləməlidir.
- 3.16. Kommunikasiya kanalları (tunellər), piyada tunelləri, kollektorlar və başqa bunlara uyğun yeraltı qurğular ilə kəsifən qaz kəmərləri, habelə tikintilərdən keçən qaz kəmərləri futlyara salınmalı və korroziyaya (paslanmaya) qarşı örtüklə üzəli edilməlidir.
- Futlyarın uçları kəsifəndəki tikilinin xarici divarından hər iki tərəfə ən azı 2 m-ə qədər çıxarılmalı, təbii, yaxud süni düzəldilmiş və sıxılmış torpağa oturdulmalı, qətranlı liflərlə kipləşdirilməli və üzərinə bitum tökülməlidir.

Qaz kəmərlərinin kəsişmə yerindəki və bundan hər iki tərəfə 5 m məsafədəki bütün qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır. Kollektorun, tunelin, quyunun və s. divarlarından futlyar keçdiyi yerlər diqqətlə kəşifləndirilməlidir. Təzyiqi 6 kq/sm² (0,6 MPa-dan) artıq olan qaz kəmərlərinin göstərilən tikintilərin divarlarından keçirilməsinə icazə verilmir.

Qaz kəmərləri istilik xətləri ilə kəsişdikləri yerlərdə onların istilik xətləri ilə kəsişdikləri kameraların tikinti konstruksiyalarından, keçidsiz kanallarından və taxçılarından keçirilməsinə icazə verilmir. Qaz kəmərləri ilə istilik şəbəkələrinin kameraları və taxçıları arasındakı məsafə horizontal (ışığıda) 0,3 m-dən az olmamalıdır. Qaz kəmərləri ilə kanal və tunellər arasındakı məsafə vertikal (ışığıda) 0,2 m-dən az olmamalıdır.

3.17. Yerin altı ilə futlyarda çəkilən qaz kəməri bütün hallarda qaynaq tikişindən futlyarın qurtaracağına qədər olan ara 100 mm-dən az olmamalıdır.

3.18. Tikinti meydanlarında metal kəsmək üçün təbi və mayeləşdirilmiş qazlardan (propan-butan) istifadə edildikdə, yerüstü və yeraltı oksigen kəmərləri ilə yanaşı müvafiq qaz kəmərinin salınmasına icazə verilir bilər. Yeraltı kəmərlərin çəkilməsinə ehtalardda icazə verilir bilər ki, buradan nəqliyyat hərəkət etməsin, borunun yuxarısınadək məsafə 0,6 m-dən az olmasın və qaz kəməri ilə oksigen kəməri arasındakı (ışığıda) məsafə 400 mm-dən az olmasın. Yerin üstü ilə həmin kəmərləri kran yolları boyu dəmir-beton dirəklərdə və habelə bəzi şpalları üzəri ilə çəkmək olar.

Bu sahələrdə kəməre açıcı qurğular qoyulmasına icazə verilmir.

3.19. Qaz kəmərlərində açıcı mexanizmlər aşağıda göstərilən yerlərdə qoyula bilər:
qaz kəmərlərinin qaz paylayıcı məntəqələrə (QPM), qaz anbarlarına girişlərində və oradan çıxışlarında;

qaz kəmərlərinin ayrı-ayrı yaşayış evlərinə, ictimai və istehsalat binalarına, yaxud bir qrup bitişik binaların (iki və daha artıq) girişlərində, habelə qazdan istifadə edən açıq (xarici) qurğulardan (səyyar qazanxana bitüm bişirən qazanlar və s.);

iki xətlə çəkilən qaz kəmərlərinin su manələri ilə kəsişdikləri yerlərdə, həmçinin su manələrinin orta səviyyəsinin üfütü hissəsinin eni 50 metr və çox olduqda;

qaz kəmərləri kollektorunda qoyulduqda (girişdə, dairəvi şəbəkələrdə isə həmçinin çıxışda).

Bundan əlavə açıcı mexanizmlər aşağıda göstərilən yerlərdə də qoyula bilər:

hər cür təzyiqli paylayıcı qaz kəmərlərində ayrı-ayrı rayonları, yaxud qaz təchizatı sahələrini kəmərdən açmaq üçün;

hər cür təzyiqli paylayıcı qaz kəmərlərində müəssisəyə, ayrı-ayrı mikrorayonlara, yaxud bir qrup yaşayış və ictimai binalara gedən şəxələnmə (ayırma) yerlərində;

hər cür təzyiqli qaz kəmərləri demir yolları, I və II kateqoriyalı avtomobil yolları və səhər avtomobil magistralları ilə kəsişdikləri yerlərdə.

Açma armaturları ilə yerləşdirilməlidir ki, lazımlı olduqda (qəza hallarında və s.) mikrorayonları, yaxud ayrı-ayrı sahələri ümumi qaz kəmərinin dərhal açmaq mümkündür olsun.

3.20. Yeraltı qaz kəmərlərində açma armaturları, bir qayda olaraq, quyularda quraşdırılmalıdır. Ətrafına hasar çəkmək şərti açma armaturunu yerin üstündə də qoymağa icazə verilir.

Qaz kəmərlərinə flyanslar vasitəsilə bağlanan çuqun və polad armaturlar kompensatorlarla birlikdə quraşdırılmalıdır.

3.21. Yeraltı qaz kəmərinə, açıcı mexanizmlər qurulmuş quyular tikinti xəttindən, binanın divarından, sənyə, yaxud kommunal müəssisənin hasarından 2 metrən az olmayan məsafədə, habelə ona xidmət etmək üçün ölçüçatan yerdə yerləşdirilməlidir.

Çöl şəraitində quyuların ağız yerin səthindən 0,4—0,5 metr hündürlüdə olmalı və asanlıqla açılan, qıfılı qapaqla örtülməlidir.

3.22. Qaz kəmərlərinə quraşdırılan açıcı boru kəmərləri mexanizmlərini hərəkətə gətirən elektrik avadanlıqların parlayışdan qorunması hesablamaları yüksək kateqoriyalı partlayış qorxusu olan qarışıqlardakı komponentlər üçün olduğu kimi qəbul edilməlidir.

3.23. Açıcı mexanizmlərin hidravlik siyirtmələri ancaq alçaq təzyiqli qaz kəmərlərində tətbiq edilməsinə icazə verilir. Hidravlik siyirtmənin maye sütununun işlək səviyyəsi qaz kəmərinin maksimal işlək təzyiqindən 200 mm artıq olmalıdır. Hidravlik siyirtmələr quraşdırıldıqda 3.24 bəndinin tələblərinə əməl edilməlidir.

3.24. Kondensat yığıcları və hidravlik siyirtmələr, onların donmamasını təmin edən dərnlidkədə qoyulmalıdır.

Kondensat yığıcları qaz kəmərlərinə ancaq qaynaq vasitəsilə birləşdirilməlidir.

Kondensat yığıclarından kondensatı boşaldan borular yerin səthinə, örtük altına, yaxud dayaz quyunun qapağı altına çıxarılmalıdır.

Kondensat yığıcları və hidravlik siyirtmələr qüvvədə olan normalar üzrə hazırlanmalıdır.

3.25. Örtük beton, dəmir-beton, yaxud onların ağırlığına davam edən, çökməyən başqa örtük üzərinə qoyulmalıdır. Kondensat yığıcı borusunun və ya tıxacı ilə örtüyün, yaxud qapağın arasındakı məsafə 10 sm-dən az olmamalıdır.

3.26. Dağ-mədən rayonlarından keçən yeraltı qaz kəməri xətlərinin nəzarət buruları istehsal ərazisində bir-birindən 50 metrən artıq olmayan məsafələrdə qoyulmalıdır.

Nəzarət buruları yerin səthinə örtük altında çıxarılmalıdır.

3.27. Şəhərlərdən, qəsəbələrdən və kənd yaşayış məntəqələrindən keçən qaz kəmərləri xəttində nəzarət ölçü məntəqələri arasındakı intervalları 200 metrən artıq, yaşayış məntəqələrindən kənarında isə bu məsafə 500 metrən artıq olmamalıdır. Nəzarət ölçü məntəqələri qaz kəmərlərinin elektrik enerjisi ilə işləyən dəmir yolu xətləri və eni 50 metrən artıq olan manələri ilə kəşifdikləri yerlərdə də qoyulmalıdır.

Elektrik potensiallarını ölçmək üçün qaz kəmərlərindəki siyirtmələrdən, girişlərdən kondensat yığıclarından və digər avadanlıqlardan, yaxud qurğularından istifadə edilə bilər.

3.28. Yerüstü qaz kəmərinin elektrik xətləri ilə kəsişdikləri yerlərdə hər iki tərəfdən 10 metrən yaxın məsafədə armaturları kondensat yığıclarının və başqa qurğuların qoyulmasına icazə verilmir.

3.29. Qaz kəmərlərinin demir yolu və tramvay nəqliyyatı rəlsəri ilə onların çevirici oxları çarpazları altında, habelə kabellərin birləşdikləri yerlərdə kəşilməsinə icazə verilmir.

Qaz kəmərləri tramvay yollarının altında həmin göstərilən yerlərdən ən azı 3 metr aralı, demir yolu xətlərinin altında isə ən azı 10 metr aralı keçməlidir.

3.30. Alçaq və orta təzyiqli qaz kəmərlərini, oda davamlığı IV dərəcədən aşağı olmayan yaşayış və ictimai binaların xarici divarları boyu, hər cür təzyiqli qaz kəmərlərinin isə ayrı qoyulmuş yanmayan dirəklərin (dayaqların) üzəri ilə çəkmək olar.

Boruların şərti diametri 50 mm-dək olan alçaq təzyiqli qaz kəmərlərini oda davamlılığı V dərəcə olan yaşayış binalarının (taxtdan olan) xarici divarları boyu çəkmək olar.

3.31. Sənyə müəssisələrinin ərazisində yerüstü qaz kəmərlərinin yanın materialdan isən estakada, dayaqlar və dirəklərin üzəri ilə çəkilməsinə icazə verilmir.

Bütün yerüstü qaz kəmərlərinin sənyə müəssisələrinin ərazilərində yana bilən örtüklər və divarlarla, içerisinde partlayış qorxulu materiallar və maddələr olan binaların örtüyü və divarları ilə, yana bilən və tez alğan materiallar anbarları yerləşən sahələrdə çəkməyə və dəhlizlərdə yerləşdirməyə icazə verilmir.

3.32. Dayaqlar üzərində qoyulan yerüstü qaz kəmərlərindən binaların divarlarına qədər olan üfütü (ışığıla) məsafədə, həmçinin yerüstü qaz kəmərlərinin quraşdırılmasının hündürlüyü Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydaları ilə (TN və Q) (əlavə 5, 6 və 10, 11) müəyyən edilən kəmiyyətdən az olmamalıdır.

Dayaqlar üzərində quraşdırılan alçaq təzyiqli yerüstü qaz kəmərləri ilə qısa müddətli tikintilər (daxma, qısa müddətli qızdırılan şitliklər və s.) arasındakı məsafə məhdudlanmalıdır.

3.33. Qaz kəmərləri korroziya (paslanma) törədən aktiv maddəli boru kəmərləri ilə yanaşı çəkilədikdə, həmin boru kəməri qaz kəmərinin en az 250 mm kənarında, yaxud aşağıda olmalıdır. Korroziya (paslanma) törədən aktiv maddəli borularda flyanslı birləşmələr olduqda, aktiv maddələrin qaz kəməri üzərinə düşməməsi üçün flyans üzərində qoruyucu örtük quraşdırılmalıdır.

3.34. Bir nəpə yerüstü qaz kəməri, yaxud qaz kəməri ilə başqa boru kəmərləri birlikdə çəkildikdə, əgər qaz kəmərinin və onun dayaqlarının saxlama qüvvəsi buna imkan versə, alçaq və orta təzyiqli qaz kəmərlərinə başqa qaz kəmərlərinin və ya boru kəmərlərinin bərkidilməsinə icazə verilir. Belə bərkətmənin mümkün olub-olmamasını layihələşdirici təşkilat təyin etməlidir. Bu məqsədlər üçün dirəklərin (kronşteynlərin) qaynaq edilməsinə ancaq sənyə müəssisələri ərazisində olan qaz kəmərlərində icazə verilir. Dirsəklər (kronşteynlər) boru divarlarının qalınlığı 6 mm-dən az olmayan qaz kəmərlərinin dairəvi tirlərinə, yaxud qabırğıalara qaynaqla bənd edilməlidir.

Yüksək təzyiqli qaz kəmərlərinə halqalar və dirəklərin (kronşteynlərin) qaynaq edilməsinə icazə verilmir.

3.35. Səxələrdən korroziya (paslanma) törədirici aktiv qazlarla çirkənlmiş hava, yaxud korroziyaya (paslanmaya) səbəb olan aktiv mayələrin buxarıları çıxan yerlərdə çəkilmiş yerüstü qaz kəmərləri, həmin maddələrdə korroziyaya qarşı örtüklə müəhafizə olunmalıdır.

3.36. Qaz kəmərlərini dayaqlar üzərinə qoyduqda, qaz kəmərlərinin qaynaq tikişləri dayaqların kənarından 200 mm-ə qədər diametrlə borular üçün ən az 200 mm məsafədə, diametri 200 mm-dən artıq olan borular üçün isə ən azı 500 mm məsafələrdə yerləşdirilməlidir.

Tikişli polad borulardan ibarət qaz kəmərlərinin tikiş yeri dayaqlara söykənməməlidir. Boru kəmərinin tikişləri nəzarət üçün ölçüçatan yerdə olmalıdır.

Siyirtmələrin, yaxud kompensatorların flyanslarından dayağa qədər olan məsafə 400 mm-dən az olmamalıdır.

3.37. Qaz kəmərlərinin binaların örtüyü üzərində çəkilədikdə binanın örtüyü ilə qaz kəmərinin alt hissəsi arasındakı məsafə 0,5-dən az olmamalıdır. Qaz kəmərinin armaturları qaz kəmərinin kəmərlərindən çıxan qaz kəmərlərindən qurtulmalıdır.

3.38. Binaların xarici divarları boyu, estakadalarda, dayaqlarda və s. çəkilən qaz kəmərlərinin torpaqdan çıxan hissəsi, zədələnmədən qorunmalıdır.

3.39. Binanın divarı boyu çəkilən qaz kəmərləri pəncərə və qapı boşluqları ilə kəşilməməlidir.

İstehsalat səxələrində və qızdırıcı qazanxanalarda alçaq və orta təzyiqli qaz kəmərlərinin açılmanın pəncərə çərçivələri ilə kəşilməsinə onların impostu uzununu yol verilir bilər.

Yüksək təzyiqli qaz kəmərlərini ancaq qapı, pəncərə və s. boşluğu olmayan bütöv divarlarla, yaxud istehsalat binalarının yuxarı mərtəbələrinin pəncərələrinin üstü ilə çəkmək olar.

3.40. Binaların xarici divarları boyu çəkilən qaz kəmərlərində pəncərə və balkonların altında flyans birləşmələri və armaturlar olmamalıdır.

3.41. Qaz kəməri ilə onun çəkildiyi divar arasındakı məsafə ehtal olmalıdır ki, qaz kəmərinə və onun üzərində quraşdırılan avadanlıqla nəzarət etmək mümkün olsun və təmir işləri aparmağa imkan olsun.

3.42. Binaların divarı ilə çəkilmiş qaz kəmərləri (mühafizə olunmuş və mühafizə olunmamış) elektrik xətti ilə kəşidkədə, həmçinin onun paralel çəkildikdə aralarında məsafə Dövləttikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (əlavə 6, 7) tələblərinə uyğun olmalıdır.

3.43. Qaz kəməri ilə rozetka və elektrik aqarları arasında məsafə 0,5 metrən az olmamalıdır.

Qaz kəməri ilə paylaşdırıcı qutu və zəif cərəyanlı kommunikasiyalar (antenalara, radio naqilləri) arasındakı məsafə açıq çəkilmiş izoləli elektrik xətlərinə qədər olan məsafə kimi götürülməlidir (əlavə 7-yə bax).

3.44. Binaların divarı boyu çəkilən qaz kəməri ilə rabitə qurğuları arasındakı məsafə, onların yaxınlaşma və kəsişmə yerlərində *Əqrəmsal İnkışaf və Nəqliyyat* Nazirliyinin qüvvədə olan normativ-texniki sənədlərinin tələblərinə uyğun olmalıdır (bax: əlavə 8) ^[12].

3.45. Eyni dayağ üzərində qaz kəməri ilə elektrik xətlərinin çəkilməsi elektrik qurğularının quraşdırılması Qaydalarına uyğun olaraq aparılmalıdır.

Nəql edilən qazın sıxlığı 0,8-dən artıq olmayan hallarda (havaya nisbətən) qaz kəmərləri elektrik xətlərinin üstündən keçməlidir, sıxlığı 0,8-dən artıq olan (havaya nisbətən) qaz kəmərləri isə elektrik xətlərinin altında keçməlidir.

3.46. Orta və alçaq təzyiqli qaz kəmərlərinin girişindəki açıcı mexanizmlər bir qayda olaraq, binaların bayır hissəsində, xidmət üçün əlverişli və ölçüçatan yerlərdə qoyulmalıdır. Açıcı mexanizmlərin binaların içərisində də (pilləkənlər boşluğunda, dəhlizlərdə, tamburlarda) qoyulmasına icazə verilir.

Binaların xarici divarında qoyulan yüksək təzyiqli qaz kəmərinin girişindəki açıcı mexanizmlər qapı boşluqlarının üstündən yuxarıda qoyulmalıdır. Açıcı qurğular quraşdırılan divarda pəncərələr və ventilyasiya bacaları olmamalıdır.

3.47. Mayeləşdirilmiş qaz nəql edən qaz kəmərlərinin girişindəki açma qurğuları, bir qayda olaraq, binanın xaricində quraşdırılmalıdır. Girişdəki açıcı mexanizmlər pilləkən boşluğunda, yaxud tamburda quraşdırıldıqda, qaz kəmərinin kondensatı xaric edən qurğu binanın xaricində quraşdırılmalıdır.

3.48. Armaturlar 2,2 metrən yüksəkədə quraşdırıldıqda, armaturlara xidmət etmək üçün yanmayan materialdan pilləkənlili meydança, yaxud da məsafədəki idarəetmə ötürücüsü quraşdırılmalıdır.

Az istifadə olunan armaturlar üçün xidmət zamanı səyyar nərdivanlardan istifadə etmək olar.

3.49. Bütün təzyiqli qaz kəmərlərinin qaydan, kanaldan və başqa su manələrindən, həmçinin dərələrdən, demir yolu xətlərindən, avtomobil yollarından və s. sualtı (dukerlərdən), keçidli yeraltı və yaxud yerüstü (süstitü) ola bilər.

3.50. Dəmir yolu xətlərindən, avtomobil yollarından, su manələrindən (qay kanal və s.) keçdiyi yerlərdə qaz kəmərlərinin bütün qaynaq birləşmələri, həmçinin avtomobil yollarının nazarət üsulları, körpülərdən, bəndlərdən və başqa hidrotexniki qurğular üzəri ilə çəkilən qaz kəmərlərinin bütün qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.

3.51. Gəmilər işləyən çaylardan keçən qaz kəmərinin hər bir sualtı keçidində mühafizə zonasının müəyyən edilmiş nümunəli signal işarələri qoyulmalıdır, hər bir keçidin yaxınlığında isə daimi reperlər qoyulmalıdır;

su manələrindən eni 50 metrə qədər olduqda reper bir sahildə, daha enli sahələrdə isə hər iki sahildə qoyulmalıdır.

3.52. Təzyiqli 6 kq/sm² (0,6 MPa) qədər olan qaz kəmərləri yanmayan (dəmir-beton, metal və daş) avtomobil və piyada körpüləri ilə, 12 kq/sm² (1,2 MPa) qədər təzyiqli qaz kəmərləri isə bəndlər və başqa hidrotexniki tikintilərin üzəri ilə çəkilmə bilər.

Körpülərdən keçirilən qaz kəmərləri ancaq polad borularla çəkilməlidir və onların kompensator qurğuları olmalıdır. Qaz kəməri körpülərin kanallarında çəkmək olmaz.

Körpülərdən asılan qaz kəmərləri ehtal yerləşdirilməlidir ki, körpünün konstruksiyalarında qazın yığılması (qaz sızan hallarda) ehtimal olmasın.

3.53. Kənd yerlərində mövsümlə işləyən qurğularda (taxıl qurudan qurğu, lokomobil və s.) aşağıdakılara yol verilir:

polad borulardan qaynaq olunmuş müvafiq yeraltı qaz kəmərlərinin 0,3 metrən az olmayan dərnlidkədə qoyulmasına;

bu halda qaz kəmərlərinin normal tipli uyğun mühafizə örtüyü olmalıdır;

yolların altında keçən qaz kəmərləri futlyara salınmalıdır;

diametri 50 mm-ə qədər olan müvafiq yerüstü qaz kəmərləri baş vərə bilən mexaniki zədələnmələrdən mühafizə olunmalıdır;

müvafiq qaz kəmərlərinin dayaqlar (dirəklər) üzəri ilə, yaxud yerin üstü ilə rezin parça qollarla çəkilməsinə;

bu halda birləşdirici şlanqların uzunluğu 30 metrən artıq olmamalıdır, qaz kəmərləri nəqliyyat və kənd təsərrüfatı maşınları ilə zədələnmədən mühafizə olunmalıdır, qollar yerin üstü ilə çəkildikdə, onların istiqaməti (yeri) müvafiq işarələrlə (nişanlarla) göstəriləlidir.

Mövsümlü qurğularda təzyiqli 3 kq/sm² (0,3 MPa)-ya qədər olan qazdan istifadə olunmasına icazə verilir.

- 4.1. Qazın təzyiqinin azaldılması və təzyiqin verilmiş səviyyədə saxlanması aşağıda göstərilən yerlərdə aparılır: şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin qazpaylayıcı şəbəkələrində, həmçinin qazdan istifadə edən iri qazanxanalar, qurğular və aqreqatlar üçün — sənaye, kommunal və digər müəssisələrin ərazisində quraşdırılan qaztənzimləmə məntəqələrində (QTM); qazdan istifadə edən az istehsal güclü qurğular və aqreqatlar yerləşdirilmiş binalarda (sexlər, qazanxanalar və s.) quraşdırılmış qaztənzimləmə qurğularında (QTQ).
- Yaşayış evlərini və əhaliyə məişət xidməti obyektlerini orta təzyiqli qaz kəmərlərindən qaz ilə təmin etmək üçün qaztənzimləmə məntəqələri əvəzinə qoruyucu qurğusu olan bina qaz tənzimləyicilərindən istifadə etməyə icazə verilir.
- 4.2. QTM və QTQ-lərinə giriş yerində qazın təzyiqindən asılı olaraq onlar aşağıdakı qruplara bölünür: orta təzyiqli (0,05-dən 3 kqk/sm² qədər, yaxud 0,005-dən 0,3 MPa qədər) qaz tənzimləyicisi; yüksək təzyiqli (3-dən 12 kqk/sm² qədər, yaxud 0,3-dən 1,2 MPa qədər) qaz tənzimləyicisi.
- 4.3. QTM-nin və QTQ-nin yerləşdirilməsi şərtlə daxil və xarici qaz təchizatı qurğularının layihələşdirilməsinə dair Dövlətkintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) müvafiq bəlməsinə uyğun olmalıdır.
- 4.4. QTM və QTQ yerləşdirilən şkaflar yanmayan materiallardan hazırlanmalı, onların aşağı və yuxarı hissələrində ventilyasiya üçün deşiklər olmalıdır və içərisindəki avadanlıqlara xidmət edilməsi və təmir üçün əlverişli hündürlükdə qoyulmalıdır.
- 4.5. İctimai binalarda yerləşən qızdırıcı qazanxanalarda QTQ-ni yerləşdirmək olmaz.
- 4.6. QTQ qaz kəmərləri girişinin birbaşa yaxınlığında elə yerləşdirilməlidir ki, əsas texnoloji avadanlıqların istismarı və təmiri zamanı çətinlik törətməsin. QTQ yerləşdiyi yer yaxşı ventilyasiya olunmalı və işıqlandırılmalıdır. QTQ-da yerləşən avadanlıqlar və cihazlar mexaniki zədələnmədən və titrəmədən qorunmalıdır.
- 4.7. QTM-nin yerləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan tikintilər və binalara əlavə olunan tikilər, qızdırıcı qurğu, ventilyasiya, işıqlandırma, onların ildırım vurmasından mühafizəsi Azərbaycan Respublikası Dövlətkintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) tələblərinə uyğun olmalıdır.
- 4.8. QTM və QTQ-də təbii olunan cihazların və avadanlıqların tipi və sayı, həmçinin onların yerləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Dövlətkintikomunun tələfindən təsdiq edilmiş Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) tələblərinə uyğun olmalıdır.
- 4.9. Qaz kəmərləri, avadanlıqlar və cihazlar QTM və QTQ-da elə yerləşdirilməlidir ki, onlara rahat xidmət edilməsi və təmiri təmin edilmiş olsun. 2 metrden hündürdə yerləşən avadanlıqlara xidmət edilməsi üçün hasara alınmış nərdivanı meydança quraşdırılmalıdır. Qaz kəməri döşəmədə yerləşdikdə onun üzərinə hasarlı keçid körpüsü düzəldilməlidir.
- Qaz kəməri buraya giriş yolunu tutmamalıdır. Binaya əsas giriş yolunun eni 0,8 metrden az olmamalıdır. QTQ-nin avadanlığı və ya çəpəri ilə başqa qurğular arasında da bu məsafə saxlanılmalıdır. QTQ çəpərinin konstruksiyası əl olmalıdır ki, o, təmir işlərinin aparılmasına maneçilik törətməsin.
- 4.10. QTM və QTQ-nin avadanlığında işləyən üfurmə şamlarının quraşdırılması aşağıda göstərilən tələblərə uyğun olmalıdır: Üfurmə şamlarının ucluq sahələri damdan 1 metrə qədər hündürliyə çıxarılmalı, mümkün qədər binanın havasorucu ventilyasiya qurğusunun borusu olmayan divarda yerləşdirilməlidir. Bu tələbin yerinə yetirilməsi mümkün olmadıqda üfurmə şamlarının ucluq sahələrindən hava sorulan yere qədər məsafə (vertikal üzrə) 3 metrden az olmamalıdır.
- 4.11. QTM və QTQ-da quraşdırılan, bütün nəzarət-ölçü cihazlarının *Azərbaycan Respublikasının Antitihar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyinin* müəyyən etdiyi qaydaların tələblərinə uyğunluğunu və sazlığını göstərən damğası olmalıdır. [131](#)
- 4.12. Elektrik ötürücü nəzarət-ölçü cihazları, həmçinin QTM-də quraşdırılan telefon aparatları «Azərenerji» Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin təsdiq etdiyi elektrik qurğularının quruluşu qaydaları (EQQ) tələblərinə uyğun olaraq partlayışa qarşı davamlı hazırlanmalıdır. Əks halda onlar QTM binasından təcrid edilməli, yaxud bayrda bağlı qutuda yerləşdirilməlidir.

5. QAZDOLDURMA STANSİYALARI, QAZDOLDURMA MƏNTƏQƏLƏRİ, AVTOMOBİL QAZDOLDURMA STANSİYALARI

Mayeləşdirilmiş qazların qazdoldurma stansiyaları

- 5.1. Qazdoldurma stansiyaları (QDS) — qaz istehsal edən müəssisələrdən, yaxud qaz anbarlarından dəmir yolu, su, avtomobil nəqliyyatı ilə, yaxud boru kəməri vasitəsilə daxil olan mayeləşdirilmiş karbohidrogen qazlarını qəbul etmək və istehlakçılara buraxmaq məqsədi daşıyan müəssisələrdir. Mayeləşdirilmiş qazların məntəqə (sahə) bazası müəssisələri də QDS-1 kimi eyni məqsəd daşıyır.
- 5.2. QDS xüsusi olaraq ayrılmış sahədə, habelə sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşdirilə bilər. QDS-da qaz saxlanılan çənlərin həndəsi həcmi 8000 m³-dən artıq olmamalıdır. Sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşən və ancaq həmin müəssisənin obyektlərini təchiz edən QDS çənlərinin həndəsi həcmi 500 m³-dən artıq olmamalıdır. Çənin həcmi 500 m³-dən artıq olduqda, habelə həmin QDS-də başqa müəssisələr, yaxud yaşayış və kommunal-məişət obyektləri üçün qaz balonları kəndərdurulursa, belə QDS-ə sənaye müəssisələri ərazisindən kənarda yerləşən qazdoldurma stansiyasına olan tələblər verilməlidir.
- 5.3. QDS-in yerləşdirilməsi, QDS-lə binalar və müxtəlif təyinatlı tikintilər arasındakı təhlükəsiz məsafə, QDS-də mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün çənlərin sayı və tipi Azərbaycan Respublikası Dövlətkintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (əlavələr 11—14) tələblərinə uyğun olmalıdır.
- 5.4. QDS-in ərazisi istehsalat zonasına və köməkçi zonaya ayrılır. 1) İstehsalat zonasında aşağıda göstərilən binalar və tikintiləri yerləşdirilə bilər: mayeləşdirilmiş qazları dəmir yolu çənlərindən saxlama bazasının çənlərinə boşaltmaq üçün estakadalı dəmir yol xətti və boşaltma qurğusu; mayeləşdirilmiş qazları saxlamaq üçün çənləri olan saxlama bazası; texnoloji şöbə: nasos-kompresor şöbəsi, doldurucu şöbə, balonlardan buxarlanmayan qalıqı və qazı boşaldan şöbə, nasaz ventillərin və klapaların dəyişdirilməsi şöbəsi, doldurulmuş və boş balonların yerləşdirilməsi üçün yükləmə-boşaltma meydançası, ventilyasiya avadanlığı üçün bina, hava kompressoru şöbəsi və məişət binaları; QDS-in texnoloji sxemində uyğun olaraq mayeləşdirilmiş qazın nəql edilməsi üçün meydançadaxili boru kəmərləri; avtosisternləri mayeləşdirilmiş qazla doldurmaq üçün kalonkalar və QDS-ə avtomobil nəqliyyatı ilə gətirilən mayeləşdirilmiş qazı avtosisternadan boşaltmaq üçün kalonkalar; avtotərzizlər; buxarlanmayan qazları balonlardan boşaltmaq üçün çənlər; buxarlandırıcı qurğular və mayeləşdirilmiş qaz buxarlarını hava ilə qarışdırmaq üçün qurğular.
- 2) Köməkçi zonada aşağıda göstərilənlər yerləşdirilə bilər: köməkçi otaqların binası (inzibati-təsərrüfat binası, laboratoriyalar, qazanxana, nasosxana, avadanlıqların və balonların təmiri üzrə mexaniki emalatxanalar, akkumulyator otağı və s.); transformator yanımstansiyasının binası; avtomobillərin dayanması üçün açıq meydança, yaxud avtomobillərə texniki xidmət edilməsi üçün bina; yanğından mühafizə üçün ehtiyat su çənləri; su təzyiqli qülləsi; anbar və başqa binalar.
- İstehsalat zonasının ərazisindəki dəmir yolu xəttinin yanında balonlar üçün anbar yerləşdirmək olar; köməkçi zonanın ərazisində isə qazanxananın qaz ilə təchiz etmək üçün buxarlandırıcı qurğular və qaz təsərrüfatının istismarı xidməti yerləşdirilə bilər. Balonların yoxlanılması və rənglənməsi şöbəsi həm istehsalat zonasında, həm də köməkçi zonada yerləşdirilə bilər. Əgər QDS-in yerləşdiyi rayonda iqlim şəraiti xidmət işçilərinin və qoyulan avadanlığın normal işini təmin edərsə, QDS-in nasoslari, kompressorları, karusel aqreqatları, buxarlandırıcı aqreqatlar və başqa texnoloji avadanlıqlar açıq meydançalarda yanmayan materiallardan olan talvar altında da yerləşdirilə bilər.
- 5.5. QDS-in ərazisindəki binaların və tikintilərin yerləşdirilməsi, həmçinin binalar və tikintilərin tipi və konstruksiyası Dövlətkintikomunun tələfindən təsdiq edilmiş müvafiq TN və Q-nin tələblərinə uyğun olmalıdır. QDS ərazisindəki binalarda və tikintilərlə saxlama bazası arasındakı məsafə, 12-ci əlavədə göstərilənlərdən az olmamalıdır.
- 5.6. QDS-in ərazisindəki binalarda yaşayış üçün otaq ayrılması, həmçinin də QDS-ə aid olmayan xidmətlər üçün otaq ayrılması (5.4 bəndində göstərilənlərdən başqa) qadağandır.
- 5.7. QDS-in ərazisi hasara alınmalıdır. Hasar yanmayan materialdan hazırlanmalıdır və ərazidə havanın dəyişməsinə imkan verməlidir. QDS ərazisinin istehsalat və köməkçi zonalarını yanmayan materiallardan hazırlanmış yüngül tipli konstruksiyalarla, yaxud hündürlüyü 1 metrden artıq olmayan bitki kolları ilə ayırmaq lazımdır.
- 5.8. QDS-in meydançadaxili yollarında nəqliyyat tikintiləri (keçidlər, ciğirlər və s.) yanmayan materialdan hazırlanmalıdır. 5.9. QDS-in ərazisində mühafizə işi qılmalıdır.
- 5.10. QDS-in ərazisində saxlama bazasının torpaq bəndindən kənarında, çənin qurağında ağacın gövdəsinə qədər 5 metrden az olmayan məsafədə yarpaqlı ağac növləri əkmək olar.
- 5.11. QDS ərazisindən kənarı hasarın perimetri üzrə eni 10 metrden az olmayan boş zolaq saxlanılmalıdır. Bu zolaqdan kənardə **mühafizə zonasında** bağ sahələri, bostanlar salmaq və yarpaqlı ağac növləri əkmək, həmçinin çardaqsız (üstü açıq) anbarlarda yanmayan materiallar yerləşdirmək olar. ^{*}
- 5.12. QDS-in ərazisi kənar əşyalarından, yana bilən materiallardan və zibildən təmizlənməlidir. Keçidlər və yollar boş olmalıdır. QDS-in ərazisində QDS-in istehsalat prosesinə lazım olmayan materialların yığılması və saxlanması qadağandır.
- 5.13. QDS-də çənlərin yerləşdirilməsi, onların tipi və əlaqələndirilməsi Azərbaycan Respublikası Dövlətkintikomunun tələfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (əlavə 11—13-ə bax) tələblərinə uyğun olmalıdır. Aşağı oturaçağı yerin səviyyəsində, yaxud ərazinin planlaşdırma səviyyəsindən hündürdə olan çənlər yerüstü çən hesab edilir. Çənə bitişən sahə çənin divarından 6 metrə qədər olan ərazi hesab edilir. Yuxarı hissəsi ərazinin planlaşdırma səviyyəsindən ən azı 0,2 metr aşağı olan çənlər yeraltı hesab edilir. Üstü ən azı 0,2 metr hündürlükdə olan, kənarları isə çənin kənarından ən azı 6 metr enində torpaqla örtülən çənlər də yeraltı çənlər hesab edilir.
- 5.14. Çənlər arasındakı məsafə (ışıqda) iki yan-yana dayanmış çənlərdən böyüyünün diametridən az olmamalıdır; çənlərin diametri 2 metrə qədər olduqda onlar arasındakı məsafə böyük çənin diametridən yarı qədər olmalı, lakin 1 metrden az olmamalıdır.
- 5.15. Tamamilə yerə basdırılmış çənlərin üzəri çənə bitişən sahə ilə birlikdə ərazinin planlaşdırma səthindən 0,3 metr hündürlükdə başdan-başa torpaqla örtülməlidir.
- 5.16. İkidən artıq yerüstü çənlər dəstələrlə yerləşdirilir. Çənlərin hər dəstəsinin tutumu 2000 m³-dən artıq olmamalıdır. Dəstənin tutumu 200 m³-ə qədər olduqda dəstələr arasındakı məsafə 5 metrden, 700 m³-ə qədər olduqda 10 metrden və 700-dən 2000 m³-ə qədər olduqda 20 metrden az olmamalıdır. Dəstələr arasındakı məsafə çənlərin dəstəsi kənarları arasındakı məsafə kimi götürülür.
- 5.17. Yerüstü çənlərdə qapaqlara, armaturlara və cihazlara rahat xidmət edilməsi üçün marşlı metal pilləkənlər və stasionar meydançalar quraşdırılmalıdır. Pilləkənlərin və meydançaların hündürlüyü ən azı 1 metr olan əl tutacaqları olmalı və aşağı hissəsi ən azı 10 sm hündürlükdə bağlı olmalıdır. Mayeləşdirilmiş qaz çənlərinə soykənən nərdivan quraşdırmaq olmaz.
- 5.18. Yerüstü çənlərdə açıcı qurğular, cihazları şüşələrəndən bilavasitə yaxınlıqda yerləşdirilməlidir. Yeraltı çənlərdə açıcı qurğular, qoruyucu qurğular və nəzarət ölçü cihazları torpaq örtüyü səviyyəsindən yuxarıda yerləşdirilməlidir.
- 5.19. Mayeləşdirilmiş qazlar üçün yerüstü və yeraltı çənlər mayenin səviyyəsini ölçən göstəricilərlə, manometrlelə və qoruyucu klapalarla təchiz olunmalıdır. Yerüstü çənlər, bundan başqa, donmayan drenaj klapanı ilə təchiz edilməlidir. ^{*}
- 5.20. Qoruyucu klapalardan qaz şamlı vasitəsilə çıxarılmalıdır. Qoruyucu klapaların üfürülmə şamında açıcı qurğular quraşdırmaq olmaz. Bir neçə qoruyucu klapanı bir üfürülmə şamına birləşdirmək olar. Çənlərdəki üfürülmə şamının hündürlüyü: yerüstü çənlərdə — xidmət meydançasından, yeraltı çənlərdə isə torpağın üst səviyyəsindən hesablaqla 3 metrden az olmamalıdır. Binadan kənarında quraşdırılan avadanlıqlarda və qaz kəmərlərində qoyulan üfürülmə şamının hündürlüyü onları birləşdirilən yerdən hesab etməklə 3 metrden az olmamalıdır.
- Binalarda yerləşən qaz kəmərlərində və avadanlıqlarda qoyulan üfürülmə şamların seçilməsi və qazanxanaların daxilində olan qaz borularında bağlayıcı qurğusu olan üfürücü şamlar olmalıdır. Üfürücü şamların kənar hissəsi damdan 1 m hündürliyə, mümkünsə ventilyasiyası olmayan divara çıxarılmalıdır. Bu tələblər mümkün olmadıqda, üfürücü şamların kənar hissəsindən hava axımına qədər məsafə şaquli vəziyyətdə 3 m-dən az olmamalıdır.
- 5.21. Açıq tipli səviyyəölçən şüşəsi olan maye səviyyesinin göstəriciləri ən azı 18 kqk/sm² (1,8 MPa) təzyiçə hesablanmalı, tezişləyən klapalarla və bağlayıcı kranlarla təchiz edilməli və zədələnmələrdən qorunmalıdır.
- 5.22. Çəndə təzyiqin hesablanan təzyiqdən artıq artmasına səbəb olmayan hallarda çənin daxilində, yaxud xaricində qızdırıcı qurğu quraşdırmaq olar.
- 5.23. Yerüstü çənlərin günəş şüalarının qızmasını qarşısını almaq üçün onları açıq rənglə rəngləmək, yaxud kölgə yaradan örtüklərlə örtmək və yanmayan materialdan hazırlanmış talvar altında yerləşdirmək lazımdır.
- 5.24. Yeraltı çənlər müvafiq dövlət standartlarının tələblərinə uyğun olaraq korroziyadan qorunmalıdır.
- 5.25. QDS-in ərazisi üzərində elektrik hava xətləri çəkmək olmaz. Saxlama bazası ərazisində kabel xətlərinin çənlərin istismarı üçün lazım olan nəzarət ölçü cihazlarına və avtomatlaşdırma cihazlarına çəkmək olar. Saxlama bazası ərazisində yerləşən nəzarət-ölçü cihazları və avtomatlaşdırma cihazları partlayışdan mühafizə tipli hazırlanmalıdır.
- 5.26. Qoyulan avadanlıqlar binaların partlayışdan və yanğından mühafizəsi təyin olunmuş sinfə uyğun olmalıdır.
- 5.27. QDS-in boru kəmərləri ilə mayeləşdirilmiş qazların maye və buxar fazalarının yerlərinin dəyişdirilməsi üçün xüsusi hazırlanmış nasoslər və kompressorlar işlədilməli, yaxud bunlar propan-butən fraksiyalarının vurulması üçün yararlı olmalıdır.

5.28. Bir cərgədə iki və daha çox nasos, yaxud kompressor yerləşdirildikdə nəzərə almaq lazımdır ki, xidmət zonası üzrə əsas keçidin eni 1,5 metrdən, nasoslar arasındakı məsafə 0,8 metrden, kompressorlar arasındakı məsafə 1,5 metrden az olmasın, nasoslar və kompressorlar arasındakı məsafə 1,0 metr, nasosların və kompressorların binanın divarına qədər məsafəsi 1,0 metr olmalıdır.

5.29. Nasosların və kompressorların sorma və vurma qol borularında bağlayıcı qurğu, vurma qol borusunda isə, bundan başqa, əks-klapanlar olmalıdır. Nasoslarda qabqada üfürülmə şamları olan süzgeçlər qoyulmalı, nasoslardan sonra isə təzyiqli boru kəmərlərində üfürmə şamları quraşdırılmalıdır ki, bunlar da süzgeçlərin şamları ilə birləşdirilə bilər. Təzyiqli kollektorun porşenli və burulğanlı nasoslardan ötürücü xətərlərin tökmə çənlərindən boru kəmərləri ilə birləşdirilmiş diferensial klapanlarla təchiz olunmalıdır.

Sorma xətlərində kompressordan əvvəl üfürmə mexanizmi olan maye ayrıcıları, vurma xətlərində isə yağ ayrıcıları quraşdırılmalıdır. Kompressorlar və nasoslar, onların işi normal parametrlərdən fərqləndikdə, həmçinin maye ayrıcılarında səviyyə yüksələn hallarda elektrik mühərriklərini dövrədən açan birlən avtomat qurğu ilə təmin edilməlidir.

5.30. Paz qayıışı ötürücülərdə müvafiq standartlara uyğun pəzəşəkilli qayıışlardan istifadə olunmalıdır.

Kompressor avadanlığının iş vaxtı gərginlik altına düşsə bilən bütün metal hissələri (özüllər, elektrik mühərriklərinin gövdələri, şkaflar, idarə pultları və s.) torpaqlanmalıdır.

Torpaqlayıcı qurğunun müqaviməti elektrik qurğularının quruluşu qaydalarına (EQQ) uyğun olmalıdır

5.31. Qayıış ötürücülərinin basarı qayıışlardan ən azı 20 sm aralı qurulmalıdır.

5.32. Doldurma bölməsi əla tərtib edilmişdir ki, avtomobil nəqliyyatının, balonlar doldurulmuş bölməsinin binasına 5 metrden az məsafəyə yaxınlaşmasına imkan yaradılmasın.

5.33. QDS-in bütün partlayış təhlükəli örtülü binaları iş vaxtı havanın 1 saatda on həcmdən az olmayaraq, qeyri-ış vaxtı isə üç həcmdə dəyişdirilən birlən sorucu-vurucu mexaniki ventilyasiyası ilə təmin edilməlidir.

Qeyri-ış vaxtı ventilyasiya mexaniki, təbii, yaxud qarışıq üsulla ola bilər.

Nasos-kompressor bölməsinin sorucu-vurucu ventilyasiyasından başqa qəza ventilyasiyası da olmalıdır.

Sorma sistemlərinin ventilyatorları partlayış qorxusu olan binalarda quraşdırılmış nasosların, kompressorların və başqa avadanlıqların elektrik ötürücüləri ilə ələ blokirovka olunmalıdır ki, ventilyasiya işə düşmədən həmin avadanlıqlar işləyə bilsinlər.

Qəza ventilyasiyası, binanın havasını təhlükəli qazla dolması haqqında xəbər verən cihazlar vasitəsilə birbaşa işə qoşulmalıdır. Qəza-sorma ventilyasiyasının işə düşməsi ilə birlikdə nasosların və kompressorların elektrik ötürücülərini dövrədən açılması təmin olunmalıdır.

5.34. Partlayış təhlükəsi olan binaların sorucu-vurucu ventilyasiya sistemi partlayış təhlükəsi olmayan binaların ventilyasiyası ilə əlaqədar olmamalıdır.

Sorma ventilyasiyası kameralarının təbii ventilyasiyası olmalıdır.

5.35. Ventilyasiya binanın həm yuxarı, həm də əsas etibarən aşağı zonalarının havasının dəyişdirilməsini təmin etməlidir. Çıxarılan bütün havanın həcmindən azı 2/3 hissəsi aşağı zonalardan (döşəmədən ən çoxu 0,3 metr hündürlükdən) çıxarılmalıdır.

Yuxarı zonalarda havanın daim dəyişdirilməsini təmin etmək üçün sorma şaxtaları və deflektorları quraşdırmaq olar, ancaq onlarda şibəl və drossel-klapanları qoymaq olmaz.

5.36. Balonların doldurulması postları, həmçinin buxarlandırma və yuyulma postları yerli sorucu ilə təchiz edilmişdir. Yera dərinləşdirilmiş texnoloji avadanlıqların çalalarında, onların ölçüsündən asılı olaraq, havasoran, yaxud havavuran yerlər olmalıdır.

5.37. Ventilyasiya avadanlıqlarının sayı, onun tipi, yerləşdirilməsi və havanın sorulması və bayra vurulması üçün qurğuların quraşdırılması Dövlətkintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q-nın) və elektrik qurğularının quruluş qaydalarının tələblərinə uyğun olmalıdır.

5.38. Daimi xidmət işçiləri olmayan, qızdırılmayan istehsalat binalarının havasını əks tərəfdə duran divarların aşağı hissəsində qoyulmuş jalyüz şəbəkələri vasitəsilə ventilyasiya oluna bilər.

5.39. Vurma və sorma ventilyasiyası sisteminin hava boruları yanmayan materiallardan hazırlanmalıdır.

5.40. Sorma ventilyasiya sistemində, partlayış təhlükəsi olan müvafiq sinifli otaqlarda işləmək üçün nəzərdə tutulan ventilyatorlarla təchiz edilmişdir.

Vurma ventilyasiya sistemlərinin verici hava borusunda əks-klapan qoyulduqda, adı qaydada hazırlanan avadanlıq işlədilə bilər.

5.41. Mayeşdirilmiş qazların boru kəmərlərini kanallarla, həmçinin binaların altı və üstü ilə çəkmək olmaz. Mayeşdirilmiş qaz kəmərlinin qeyri-tranzit borularını QDS-in əsas istehsalat binalarının xarici divarları ilə çəkmək olar. Bu halda armaturların, flyans və vivili birləşmələrini qapı-pəncərə boşluqları üstündə və onların altında yerləşdirmək olmaz.

5.42. Maye, yaxud buxar fazalı maye qaz boru kəmərlərini estakadalar və ya otağın içərisində zirehli kabellərə, yaxud içərisindən elektrik naqilləri keçən polad borularla birlikdə çəkiddə, sonuncular mayeşdirilmiş qaz kəmərlərindən yuxarıda yerləşdirilməlidir.

5.43. Partlayış qorxusu olan otaqlarda bütün kommunikasiyaların girişləri (texnoloji boru kəmərləri, hava, buxar, su boruları və s.) otağın divarının hündürlüyünün ən azı 2/3 hissəsi ilə çəkilmişdir. Giriş dəşikləri yanmayan materiallarla kəp bağlanmalıdır.

Partlayış qorxusu olan otaqlar partlayış qorxusu olmayan otaqlardan havası beş qat dəyişdirilən dəhliz vasitəsilə ayrıldıqda, kommunikasiyaların çəkilməsi hündürlüyü normalaşdırılır.

5.44. Otaqlardan kənarda yerləşən və bağlayıcı siyirtmə qurğusu ilə təchiz olunan maye fazalı yerüstü boru kəmərləri günəş şüalarından qızma nəticəsində təzyiqlən artmasından qorunmalıdır. Bu hal üçün yer şəraitindən asılı olaraq mühafizə vasitəsi — qoruyucu klapanlar və boru kəmərləri açıq rənglə rənglənə bilər.

5.45. Mayeşdirilmiş qazların boru kəmərləri yağlı boyalar vasitəsilə şərti rənglərlə işarənlənmişdir: buxar fazalı boru kəmərləri — eninə qırmızı zolaqlı rənglə, maye fazalı boru kəmərləri — eninə qırmızı zolaqlı şəhəvi rənglə rənglənməlidir. Maye fazalı xarici yerüstü boru kəmərlərinin, Azərbaycan Respublikası Dövlət Standartlarının tələblərinə uyğun olaraq, ayrı-ayrı sahələrinə fərqləndirici rənglər çəkilməklə, günəş şüalarını əks etdirir bilən açıq rənglərə rənglənməlidir.

5.46. Boşaltma-doldurma qurğuları üçün 16 kq/sm², yaxud 1,6 MPa-dan az olmayan işçi təzyiqlə hesablanmış dövlət Standartının «B» sinifli rezin-parça (elastik) qollar, yaxud texniki xüsusiyyəti «B» sinifli qollardan az olmayan başqa qollar tərtib edilmişdir.

Qollardan stasionar boru kəmərləri kimi istifadə etmək qadağandır.

5.47. Qolların hər iki ucunda qabları şütserinə və boru kəmərlərinə birləşdirilmək üçün xüsusi qurğular olmalıdır.

5.48. Rezin-parça qollar diametri 2 mm-dən az olmayan mis məftil, yaxud en kəsininin sahəsi 4 mm²-dən az və dolaq addımı 100 mm-dən artıq olmayan mis troscuqla sarımalıdır. Məftilin, yaxud troscuğun hər iki ucu lent və ya bolt vasitəsilə qolların uçlarını birləşdirilməlidir.✱

5.49. Mayeşdirilmiş (maye və buxar fazalı) qazları dəmir yolu çənlərindən boşaltmaq və avtoçənlərə doldurmaq üçün istifadə olunan qaz kəmərləri qollarında açma siyirtməsinə qədər olan aralıqda qaz qalıqını sistema, yaxud üfürmə şamına çıxarmaq üçün şütser qoyulmalıdır. Şütserin açma qurğusu olmalıdır.

5.50. Dəmir yolu çənlərindən qaz boşaltmaq üçün istifadə edilən boru kəmərlərindən rezin-parça qollardan ibarət sahələri olduqda, rezin-parça qolların birbaşa yaxınlığında əks-klapan qoyulmalıdır.

5.51. Mayeşdirilmiş qazların boru kəmərlərindən torpağa birləşdirən elektrik ötürücüsü kimi istifadə etmək olmaz.

5.52. QDS-ə mayeşdirilmiş qazları boru kəmərləri ilə vurduda QDS-in ərazisindən kənarda, çəpərdən ən azı 50 metr aralı boru kəmərinə açıq qurğu quraşdırılmalıdır.

Buxarlaşdırıcı və qarışdırıcı qurğular

5.52. Buxarlaşdırıcı qurğular otaqların içərisində və bayırda qoyula bilər. Bayırda qoyulan buxarlaşdırıcı qurğular çənlərdən ən azı 10 metr aralı yerləşdirilməlidir. Ümumi istehsalat 200 kq/saat qədər olan buxarlaşdırıcı qurğular nasos-kompressor bölməsinin binasında, 200 kq/saatdan artıq olanlar isə texnoloji sexin ayrı otağında və ya həmin binanın qazdan istifadə edən qurğular olan ayrı otağında, yaxud otaqdan kənarda yerləşdirilə bilər. Buxarlaşdırıcı qurğuların zircəmərlərdə, binaların kürsü hissəsində, yerin altında və çalalarda yerləşdirmək olmaz.

5.53. Buxarlaşdırıcıları binaların bayırında yerləşdirdikdə, onların armaturları mexaniki zədələnmələrdən və atmosfer yağıntılardan qorunmalıdır.

5.54. Buxarlaşdırıcılar qruplarla yerləşdirildikdə onlar arasındakı məsafə 1 (bir) metrden az olmamalıdır.

5.55. Buxarlaşdırıcılar, maye fazanın buxarlaşdırıcıdan buxar fazasının boru kəmərinə düşməsinin qarşısını alan xüsusi qurğularla və qoruyucu klapanlarla təmin edilməlidir.

QDS-in obyektlərini (qazanxanaları və s.) qaz ilə təmin etmək üçün buxarlandırıcıdan qaz veridikdə buxarlandırıcının buxar fazasının çıxışındakı boru kəmərinə təzyiqli tənzimləyicisi və qoruyucu klapan qoyulmalıdır. Boru kəmərinə təzyiqlənən normadan çox artmasına imkan verməyən xüsusi qoruyucu qurğusu olan təzyiqli tənzimləyiciləri quraşdırıldıqda, əlavə klapanın qoyulması vacib deyil.

5.56. Qarışdırıcı qurğular buxarlandırıcı qurğularla bir kompleks şəkildə yerləşdirilməlidir. Qarışdırıcı qurğuların istehsal gücü, onların konstruksiyası və yerləşdirilməsi Dövlət Tikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdır.

5.57. İstehlakçılara qaz-hava qarışığı verilmədən, onun tərkibi partlamının yuxarı həddinin iki qatından az olmadıqda, qarışığın şəbəkəyə verilməsini kəşən avtomat qurğular tərtib edilmişdir.

5.58. Qarışdırıcı kameraya qaz və hava verən boru kəmərlərində qazın və havanın təyin olunmuş nisbətlərini avtomatik olaraq saxlaya bilən və göstərilən komponentlərin birinin qarışdırıcısına verilməsi qəfilən kəsildikdə, bütün verilişi kəşə bilən əks-klapanların, təzyiqli tənzimləyicilərinin və blokirovka qurğularının quraşdırılması nəzərdə tutulmalıdır.

Qazdoldurma məntəqələri

5.59. Qazdoldurma məntəqələri (QDM) məişət, kommunal, kənd təsərrüfatı və başqa istehlakçılar balonlardakı maye qazla təchiz etmək üçündür.

QDM-də balonlar QDS-dən avtosisternlərdə gətirilən mayeşdirilmiş qazlarla doldurulur.

5.60. QDM-in, ərazisində aşağıda göstərilən binalar və tikintilər yerləşdirilə bilər:

mayeşdirilmiş qazları saxlamaq üçün çənlər, yaxud qaz saxlamaq üçün tutum kimi istifadə olunan avtosisternlər saxlanılan meydanca;

mayeşdirilmiş qazları avtosisternlərdən çənlərə boşaltmaq üçün avadanlıq;

balonları doldurmaq üçün və onlardan buxarlanmayan qalıqları boşaltmaq üçün avadanlıq;

balonları qəbul etmək və göndərmək üçün yükləmə-boşaltma meydanca;

doldurulmuş və boş balonları yığmaq üçün meydanca (anbar).

5.61. QDM-də binaların və tikintilərin yerləşdirilməsi, texnoloji avadanlıqların bağlanması, sayı və konstruksiyası, həmçinin QDM-in tikinti, sanitariya-texniki və elektrotexniki qurğuları TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdır. QDM-in balonlar yerləşdirilən anbarından müxtəlif binalara və tikintilərə qədər məsafə əlavə 13-də göstərilənlərdən az olmamalıdır.✱

5.62. QDM-in ərazisi yanmayan materiallardan hazırlanmış hündürlüyü 1,6 metrden az olmayan hasara alınmalıdır.

Avtomobil qazdoldurma stansiyaları

5.63. Avtomobil qazdoldurma stansiyaları (AQDS) mayeşdirilmiş qazların qaz balonlu avtomobillərə doldurmaq üçün, lazımı miqdarda tədarük edilmiş mayeşdirilmiş qazların qəbulu, saxlanması və avtomobillərə doldurulması məqsədilə yaradılır.

AQDS-də ancaq qazbalonlu avtomobillərdə qoyulmuş balonları doldurmaq olar.

5.64. AQDS-də mayeşdirilmiş qaz saxlanması çənlərin ümumi həcmi 100 m³-dən, bir çənin həcmi isə 25 m³-dən artıq olmamalıdır.

Qazı saxlamaq üçün xüsusi olaraq nəzərdə tutulmuş avtosisternlərdən çən kimi istifadə etmək olar.

5.65. AQDS-in bina və qurğularının yerləşdirilməsi və quruluşu Dövlət Tikintikom tərəfindən təsdiq edilmiş TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdır.

5.66. QDS, AQDS və QDM obyektlərinin bina və tikintilərində, binaların və tikintilərin ildırımın mühafizəsinin layihələşdirilməsində və quraşdırılmasında müvafiq qaydada təsdiq olunmuş qaydaların tələblərinə uyğun olaraq, ildırımın birbaşa vurmasından mühafizə olunması nəzərə alınmalıdır.

6. MAYEŞDİRİLMİŞ QAZLARIN BALON VƏ ÇƏN QURĞULARI

Fərdi balon qurğuları

6.1. İkidən artıq balonu olmayan və kiçik qaz sərfiyyatlı istehlakçılar (yaşayış binalarının, ictimai binaların məişət tələbatını və s.) qaz ilə təchiz etmək üçün istifadə olunan qaz təchizatı qurğularına fərdi balon qurğusu deyilir.

6.2. Mayeşdirilmiş qazların balon qurğularını quraşdırarkən binalarda yerləşdirilən balonlar *qaz qurğuları* olan otaqlarda qoyulmalıdır. Bir otaqda adətən tutumu 50/55 litrdən artıq olmayan bir balon və tutumu 27 litrdən artıq olmayan bir balon və tutumu 27 litrdən artıq olmayan iki balon qoymaq olar (onlardan biri ehtiyat üçün).^[14]

Mayeşdirilmiş qaz doldurulmuş balonlar qoyulan otağın havasının temperaturu 45°C-dən artıq olmamalıdır.

6.3. Qaz doldurulmuş balonların mayeşdirilməsi Dövlət Tikintikomun təsdiq etdiyi müvafiq TN və Q-nın tələblərinə uyğun olmalıdır.

6.4. Otaqlarda qoyulan balonlar qaz plitsindən ən azı 0,5 metr, qızdırma radiatorundan və ya sobadan isə 1 metr məsafədə yerləşdirilməlidir. Balonları qızmadan qoruyan ekran quraşdırıldıqda, balon ilə qızdırıcı cihazın arasındakı məsafə 0,5 metrə qədər azaldıla bilər.

Balon ilə ekran arasındakı məsafə 10 sm-dən az olmamalıdır. Balonlar ocaqların qapısı qarşısında qoyulduqda balon ilə ocaq qapısı arasındakı məsafə 2 metrden az olmamalıdır.

6.5. Binaların xaricindən balonlar qıfllanan şkaflarda, yaxud balonun yuxarı hissəsini və reduktoru örtən qıfıllı örtüklə örtülməlidir. Şkaflarda və örtüklərdə havanın dəyişdirilməsi üçün bacalar, yaxud jalyüz şəbəkəsi olmalıdır.

Divarların yanında yerləşdirilən balonlar birinci mərtəbənin qapı və pəncərəsindən ən azı 0,5 metr aralı məsafədə qoyulmalıdır. Kürsü və zircəməli mərtəbələrini qapı və pəncərəsindən, kanalizasiya və

çirkab quyularından isə 3 metr aralı yerləşdirilməlidir.

Balonları ehtiyat (yanğın) çıxışları yanında, binaların baş fasadı tərəfində intensiv nəqliyyat hərəkəti olan keçidlərdə qoymaq olmaz. Günəş şüaları düşən tərəfdə yerləşdirilən balonların kölgəliyi, yaxud örtüyü olmalıdır.

Balonlar qoyulan şkaflar və bağlanan örtüklər, özümlə, yaxud binanın divarına bərkidilməklə balonların çökməsinə imkan verməyən və yanmayan özümlə üzərinə qoyulmalıdır. Özümlə döşəmədən ən az 1 m hündürlükdə olmalıdır.

6.6. Həm binada, həm də bayırda yerləşdirilən hər balon qurğusunda qazın təzyiqini tənzim etmək üçün tənzimləyici (reduktor) olmalıdır.

Binalarda yerləşdirilən balonlarda quraşdırılan təzyiqlə tənzimləyicilərinin buraxıcı-qoruyucu klapanı olmalıdır.

6.7. Səyyar bütənlərdə, yeməxanalarda və s. qaz balonlarının quraşdırılmasına, qaz təsərrüfatını istismar edən yerli təşkilatla və dövlət texniki nəzarət orqanı ilə razılaşdırılmış layihə olduqda icazə verilə bilər.

6.8. Balonun qaz qurğusuna rezin-parça qollarla birləşdirilməsi bir hissədən ibarət olmalı, onun uzunluğu 10 metrdən artıq olmamalı və divarlara xüsusi dəmir bəndlərlə bərkidilməlidir. Qollar divarlardan, qaplardan, pəncərələrdən keçməməlidir. Qaz kəmərinə, cihazə, reduktora birləşən yerlərdə qollar bütünlənmiş ucluqlara geydirilməli və birləşmənin etibarlılığını və hermetikliyini təmin edən metal halqalar

[15]

(xomutlar) vasitəsilə bərkidilməlidir. Məftildən düzəldilən halqalardan istifadə edilməsinə icazə verilmir.

Balonun qaz qurğusu ilə birləşməsi üçün istifadə olunan rezin-parça qollar müvafiq dövlət standartlarının tələblərinə uyğun olmalıdır. Qaz balon qurğusunu quraşdıran təşkilatın, rezin-parça qolun dövlət standartı tələblərinə uyğunluğunu təsdiq edən sertifikat olmalıdır. Resin-parça qolların xarici rezin qatının zədəsi olmalıdır.

Balon dəstəsi qurğuları

6.9. Tərkibində ikidən artıq balon olan qaz təchizatı qurğusu balon dəstəsi qurğuları hesab edilir.

6.10. Balonlar bağlanan şkaflarda yerləşdirilməli, yaxud onların mühafizəedici bağlanan örtükləri olmalıdır. Balonlu şkaflar və örtüklə mühafizə olunan balonlar yerin səthindən 0,1 metrdən artıq hündürlükdə, yanmayan materialdan olan özümlə üzərində quraşdırılmalıdır.

6.11. Mühafizə örtüklü balonlardan ibarət olan və binalardan aralı yerləşdirilən balon dəstəsi qurğularının yanmayan materiallardan hasarı və xəbərdaredici yazısı olmalıdır.

Balonlardan hasara qədər məsafə 1 metrdən az olmalıdır.

6.12. Balon dəstəsi qurğularını, qızdırılan xüsusi tikintilərdə, yaxud binanın bütöv divarına əlavə olunmuş tikintidə yerləşdirmək olar. Bina ventilyasiya olunmalıdır. Binanın elektrikli işıqlandırılması partlayışdan mühafizə qaydalarına uyğun yerinə yetirilməlidir.

Qızdırıcı cihazların səthinin temperaturu 95°C (468K)-dən binanın temperaturu 30°C (303K)-dən artıq olmamalıdır.

6.13. Balon dəstəsi qurğusunda qazın təzyiqini azaltmaq üçün təzyiqlə tənzimləyici (reduktor), buraxıcı-qoruyucu klapın, ümumi açıcı qurğu və alçaq təzyiqli tərəfdə manometr (manometr üçün ştutser) olmalıdır.

Əgər təzyiqlə tənzimləyicisində buraxıcı-qoruyucu klapın quraşdırılıbsa, əlavə klapın qoyulması vacib deyil.

Balon dəstəsi qurğuları binalarda yerləşdirildikdə, qoruyucu klapana birləşən buraxıcı boru kəmərlərinin uc hissələrini binadan bayıra, onun ventilyasiya üçün hava götürən kanalı olmayan divarına çıxarılmalıdır. Bu tələbin yerinə yetirilməsi mümkün olmadıqda, buraxıcı boru kəmərlərinin uc hissələri ilə sorma ventilyasiyası üçün hava götürən yer arasındakı vertikal məsafə 3 metrdən az olmamalıdır.

Bayırdakı balon dəstəsi qurğularının qoruyucu klapanlarından çıxan buraxıcı boru kəmərlərinin quraşdırılması bu Qaydaların 5.20 bəndinin tələblərinə uyğun olmalıdır.

Çən qurğuları

6.14. Mayeəşdirilmiş qazları saxlamaq üçün istifadə olunan çən qurğuları yeraltı, yaxud yerüstü çənlərdən ibarət ola bilər.

Yerin altında quraşdırmaq üçün nəzərdə tutulan çənləri yerin üstündə quraşdırmaq olmaz. Qurğudakı çənlərin həndəsi həcminin maksimal camı, ayrı-ayrı çənlərin maksimal tutumu və mayeəşdirilmiş qaz çənləri qurğuları ilə binalar, tikintilər və müxtəlif kommunikasiyalar arasındakı təhlükəsiz məsafə Dövlətikintikətom təsdiq etdiyi müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) (17—20-ci əlavə) tələblərinə uyğun olmalıdır. Çənlərdən ağaclara qədər məsafə 5 metrdən az olmalıdır.

6.15. Yeraltı və yerüstü çənlər yanmayan materiallardan düzəldilmiş özümlə üzərində qoyulmalıdır.

Yeraltı çənlər, mövsüm zamanı torpağı donan rayonlarda yerin səthindən (çənin üst səthinə) 0,6 metr dərinliyə, donmayan rayonlarda isə 0,2 metr dərinliyə basdırılmalıdır.

Yeraltı çənlər müvafiq dövlət standartına uyğun olaraq korroziyadan mühafizə olunmalıdır. Yerüstü çənlər açıq rənglə rənglənə bilər. Yerüstü çənlər açıq rənglə rənglənə bilər. Çən qurğularının yanmayan materiallardan hasarı və xəbərdaredici yazıları olmalıdır. Hasarın içərisində yanğından mühafizə inventarı: qumla dolu yeşik və bel olmalıdır.

6.16. Çənlərin üzərindən elektrik hava xətti, telefon və radiotranslyasiya xətləri keçməməlidir.

6.17. Çən qurğularının bağlayıcı armaturu, çənlərdə mayenin səviyyəsini göstərən səviyyə göstəriciləri, qazın təzyiqini tənzimləyən tənzimləyicilər, qoruyucu klapınlar (bağlayıcı və buraxıcı), qaz tənzimləyicilərinə qədər manometri və ondan sonra isə nəzarət üçün maye manometrinə birləşdirmək üçün kranlı ştutseri olmalıdır. Adları çəkilən cihazlar maye faza üzrə əlaqələndirilən çənlər dəstəsində yerləşdirilə bilər.

Əgər təzyiqlə tənzimləyicisinin konstruksiyası tənzimləyicidən sonra qazın təzyiqinin artmasına imkan vermirsə, tənzimləyicidən sonra qoruyucu klapın qoyulması vacib deyil.

Çən qurğularının armaturu ventilyasiya üçün dəyişilən qıllı metal örtüklə bağlanmalıdır.

6.18. Çən qurğularının yeraltı qaz kəmərlərinin açıcı qurğuların dərinliyi 1 metrdən artıq olmayan quyularda, yaxud yerin üstündəki mühafizə örtüyündə qoyula bilər. Çən qurğusuna bir bina qoşulduqda qaz kəmərinə açıcı qurğunun qoyulması vacib deyil.

Yeraltı çən qurğularının hər dəstə tutumlarında, maye fazasını birləşdirən boru kəmərlərinin üzərində yerin səthindən ən az 1 metr hündürlüyə çıxarılan nəzarət boruları olmalıdır. Bu borulara atmosfer yağışlarının düşməsinin qarşısı alınmalıdır.

6.19. Çən qurğularının elektrokimyəvi mühafizəsini layihələşdirdikdə, statik elektrikli mühafizənin təmin edilməsi nəzərə alınmalıdır. Avtosistemləri və birləşdirici şlanqları torpaqlama qurğusu avtosistemlərinin dayanacağına yerləşdirilməlidir.

6.20. Çən qurğuların buxarlaşdırıcı ilə bir kompleksdə istismar edilə bilər. İstehsal gücü 200 kq/saatdan artıq olmayan buxarlayıcılar həm birbaşa çənlərin üzərində, həm də çən qurğusunun hasarın ərazisində, çəndən 1 metrdən az olmayan məsafədə yerləşdirilə bilər. 200 kq/saatdan artıq olanlar isə Dövlətikintikətom tərəfindən təsdiq edilmiş TN və Q-nın (əlavə 20, 21) tələblərinə uyğun olaraq balon dəstəsi qurğuları kimi, həm çənlərdən, həm də binalardan və müxtəlif qurğulardan təhlükəsiz məsafədə yerləşdirilməlidir.

6.21. Hər bir buxarlaşdırıcıda istilik daşıyıcısının donmaması, maye fazasının buxarlaşdırıcıdan çıxmasının, tənzimləyicilərdə təzyiqlə icazə verilən səviyyədən yuxarı qalxması imkanının qarşısını alan nəzarət-ölçü, tənzimləyici və qoruyucu avadanlıq olmalıdır.

6.22. Mayeəşdirilmiş qazların buxarlaşdırıcılarında istilik daşıyıcısı kimi isti su, buxar, elektrik qızdırıcısı, qızdırılmış yağlar, təsirsiz qazlar, qazla qızdırma və adları çəkilənlərə uyğun olan başqa istilik daşıyıcıları tətbiq edilə bilər.

Elektrik qızdırıcısı kimi qızdırıcı cihazlardan istifadə edildikdə, onlar partlayışdan mühafizə olunmuş qaydada hazırlanmalıdır.

6.23. Elektrik qızdırıcısı olan buxarlaşdırıcıların istifadə edildikdə elektrik qurğularının quraşdırılması qaydaları tələblərinə uyğun olaraq, çən qurğusunun hasarın ərazisində elektrik kabellərini çəkmək olar. Elektrik avadanlığı qoruyucu qurğuların qaz buraxdığı yerdən ən az 5 metrə qədər məsafədə olmalıdır.

6.24. Buxarlaşdırıcı qurğunun armaturu mexaniki zədələnmədən və atmosfer çöküntülərinin təsirindən qorunmalıdır.

7. QAZ TƏSƏRRÜFATININ TƏHLÜKƏSİZ İSTİSMARI

Qaz təchizatı sistemləri obyektlərinin istismara qəbul edilməsi

7.1. Şəhərlərin, qəsəbələrin, kənd yaşayış məntəqələrinin qaz təchizatı sistemləri, qaz kəmərləri, QPM, qaz yanacağından istifadə edən sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrinin, ictimai təyinatlı və əhəliyyə məişət xidməti müəssisələrinin, yaşayış binalarının və başqa binalarının qaz avadanlıqların, QDS, A QDS, QDM, onların quraşdırılması və ya əsaslı təmiri qurtardıqdan sonra komissiya tərəfindən qəbul edilməlidir. Quraşdırma işləri qurtarmadan, yaxud komissiya tərəfindən qəbul edilməyən obyektlərin hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən "Qaz təchizatı" və "Lisenziyalar və icazələr haqqında"

[16]

Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilən hallarda və qaydada lisenziya və ya icazə alınmadan istismara buraxılması qadağan edilir.

7.2. Qaz təchizatı sistemi obyektlərinin istismara qəbul edilməsi bu Qaydalardan və Dövlət Tikinti Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq Tikinti Norma və Qaydalarının (TN və Q) tələblərinə uyğun olaraq aparılmalıdır. 7.1 bəndində adları çəkilən obyektləri qəbul edilməsi üçün sifarişçi, qəbul komissiyası təyin edir, onun tərkibinə sifarişçinin, layihə və tikinti-quraşdırma təşkilatının qaz təsərrüfatı müəssisəsinin və Fövqəladə Hallar Nazirliyinin nümayəndələri daxil olunur.

7.3. Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyinin nümayəndələri şəhər magistral və paylayıcı qaz kəmərlərinin və girişlərin, şəbəkə QPM-in, sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrin qaz təchizatı sistemlərinin, qazxanalarının, həmçinin QDS, QPM, AQDS-in və mayeəşdirilmiş qazların çən qurğularının qəbul edilməsində iştirak etmələri zəruridir.

Qəbul komissiyasının nümayəndələri obyektin qəbul edilməsi günü və yerini barədə komissiyanın işə başlayacağı gündən ən azı iki gün əvvəl, Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyinin nümayəndələri isə ən azı beş gün əvvəl xəbərdar edilməlidirlər.

Tikintisi qurtarmış obyektin istismara qəbul edilməsi aktu əsasında istismarçı təşkilat işə buraxılış-saxlama işlərini aparmaq üçün buraxılış-saxlama təşkilatına icazə verir, həmin işlər qurtardıqdan sonra obyekt Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi tərəfindən nəzarətə götürülür.

7.4. Müəssisədə xüsusi mürəkkəb avadanlıq olduqda, komissiyanın tələbi ilə, qəbulda iştirak etmək üçün sifarişçi tərəfindən ixtisaslaşdırılmış təşkilat cəlb edilməlidir.

7.5. Tikinti-quraşdırma təşkilatı qaz təchizatı sistemi obyektlərinin istismara verdikdə, qəbul komissiyasına, Dövlət Tikinti Komitəsinin təsdiq etdiyi müvafiq qaz təchizatı, daxili quruluşlar, xarici şəbəkələr və qurğular, işlərin aparılması və qəbulu qaydalarında (TN və Q-da) nəzərdə tutulan həcmdə texniki sənədləri təqdim edirlər.

7.6. Qaz yanacağından istifadə edən əlavə aqreqatlar qoyulduqda, yenidən quraşdırıldıqda və qaz kəmərlərinin yerini dəyişdirdikdə qaz təsərrüfatı müəssisəsinin, yaxud obyektinin sənədlərində müvafiq olaraq əlavələr və dəyişikliklər edilməlidir.

7.7. Obyektin qəbul edildikdə komissiya obyektin texniki sənədlərini yoxlamalı, layihəyə uyğunluğu və quraşdırmada buraxılan çatışmazlıqları aşkar etmək üçün bütün quraşdırılan qaz sistemini nəzərdən keçirməlidir. Bundan başqa, tüstü sovurma və ventilyasiya qurğularında, tətbiq edilən elektrik-güc və işıq avadanlıqlarının layihəyə uyğunluğu yoxlanılmalıdır.

Komissiyaya ixtiyar verilir ki, qaz kəmərlərinin istənilən sahəsinə sökməklə, şüalandırmaqla, yaxud mexaniki sınaqlar aparmaq üçün qaz kəmərlərindən birləşmələri kəsməklə yoxlasın, habelə qaz kəmərinin təkrar sınağını keçirsin.

Obyektin qəbulu aktı tərtib etməklə rəsmiləşdirilir. Obyektin istismara buraxılması üçün *qanunla müəyyən edilən hallarda və qaydada lisenziya və ya icazə almaq məqsədilə, aidiyyəti üzrə* təqdim edilir.

[17]

7.8. Əgər komissiya tərəfindən qəbul edilən obyektin kipliyi sonuncu sınaq keçirildəndən sonra altı ay müddətində sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisəsinin nümayəndəsi ilə birlikdə qaz kəmərinin təkrar olaraq kipliyini sınaqlıdır. Belə olduğu halda sifarişçi təşkilat tərəfindən tüstüsovurma və ventilyasiya sistemlərinin vəziyyəti, qaz avadanlıqlarının, armaturların, nəzarət-ölçü cihazlarının və korroziyadan mühafizə qurğularının kompleksliyi və sazlığı yoxlanılmalıdır.

Yeni çəkilmiş qaz kəmərlərinin istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulması və qazın buraxılması

7.9. Yeni çəkilmiş qaz kəmərlərinin istismar olunan qaz kəmərinə birləşdirilməsi (qaz altında qoşulması) onların istismara qəbul edilməsi barədə akt *vəqanunvericiliklə müəyyən edilmiş şərtlər* əsasında, müəssisənin qaz təsərrüfatının baş mühəndisinin təsdiq etdiyi təlimatlar üzrə aparılır.

[18]

7.10. Yeni tikilən paylayıcı qaz kəmərlərinin, QPM-ə, başqa obyektlərə ayrılan qolların (girişlərin), həmçinin bina daxilindəki qaz şəbəkələrinin istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulması, bir qayda olaraq, bu qaz kəmərlərinə, yaxud obyektlərə qaz verildikdə aparılmalıdır. Yeni tikilən paylayıcı qaz kəmərləri QPM-i və qolları (girişləri) istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulmadan əvvəl hər birləşdirilən qaz kəmərinin qurtaracağında tıxac qoyulmalıdır. Əgər birləşdirilən qaz kəmərinin qurtaracağında açıcı qurğu varsa, tıxac ondan sonra qoyulmalıdır. Bundan başqa, binaya daxil olan girişlər istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşulmadan əvvəl daxili qaz kəmərlərindən açılmalıdır.

7.11. Qaz təsərrüfatı müəssisəsinin istismar etdiyi işləyən qaz kəmərinə yeni qaz kəmərlərinin birləşdirilməsi (qoşulması) üzrə işlər Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə

[19]

razılaşdırılaraq, ancaq həmin müəssisələrin ixtisaslaşdırılmış idarələri, yaxud briqadaları tərəfindən aparılmalıdır.

7.12. Sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrin qaz təsərrüfatını istismara buraxdıqda belə müəssisənin qaz şəbəkəsinin şəhər paylayıcı qaz kəmərlərinə birləşdirilməsi (qoşulması) və müəssisənin şəbəkəsinə qazın verilməsi, müəssisənin sifarişçi üzrə qaz təsərrüfatının müvafiq tələblərindən həyata keçirilir.

Əgər müəssisə magistral qaz kəmərinə qaz alsın, onun şəbəkəsi magistral qaz kəmərinə, qaz təsərrüfatının qəbul edilməsi barədə qəbul aktı və müvafiq *qaydada əhəmiyyətli xüsusi* icazə olduğu halda qoşula bilər. Magistral qaz kəmərinə qoşma işləri magistral qaz kəmərinin istismarı idarəsinin verdiyi tapşırıq üzrə aparılmalıdır.

[20]

7.13. Polietilen ayrımalarının, bilavasitə qaz kəmərlərinin polietilen borularına qoşulması kontakt qaynağı ilə həyata keçirilir.

7.14. Polad ayrımaların qoşulması, bir qayda olaraq, polietilen borulara quraşdırılmış polad əlavələri birləşdirilməklə həyata keçirilir.

Polad əlavələr olmadıqda, ayrımlar təzyişi 3 kq/sm² (0,3 MPa)-ya qədər olan istismar olunan polietilen boru kəmərinə polietilen qollar vasitəsilə qoşulur.

7.15. Qazın təzyişi aşağı salınmadan, istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşma işlərinə, qazın xaricə çıxmasını qarşısını alan xüsusi vasitələr tətbiq etdikdə yol verilir.

7.16. Ayrımlar istismar olunan qaz kəmərinə qaynaqla qoşulduqdan sonra, tikilmiş cihaz vasitəsilə, yaxud sabunlamaqla iş təzyiqinin kipliyi yoxlanılır.

7.17. Əgər yeni qaz kəmərlərini istismar olunan qaz kəmərlərinə qoşduqdan sonra qaz verilmirsə, hər birləşdirilən yeni qaz kəmərinin qurtaracağında bağlama qurğusundan sonra txac qoyulmalıdır. Binaya daxil olan girişlər daxil qaz kəmərlərindən açılmalıdır.

7.18. QPM-in və qaz təsərrüfatlarının başqa obyektlərinin, şəhərin, qəsəbənin, kənd yaşayış məntəqəsinin, həmçinin sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrinin, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin qızdırıcı qazanxanalarının, qaz kəmərlərinin istismara buraxılması onların istismara qəbulu aktları əsasında *və qanunla müəyyən edilən hallarda lienziya və ya icazə* təqdim edildikdə həyata keçirilir. ^[21]

7.19. Qaz təhlükəli olduğu üçün onun buraxılması (verilməsi) bu Qaydaların 8-ci bölməsinin tələblərinə uyğun olaraq yerinə yetirilməlidir. Qaz kəmərlərinə, QPM-ə və qazla işləyən obyektlərin qaz avadanlıqlarına qazın buraxılması üzrə işlərin qaz təsərrüfatı müəssisələrinin ixtisaslaşdırılmış briqadaları və ya onların vəzifəsini yerinə yetirən təşkilat, yaxud ixtisaslaşdırılmış işə buraxma-sazlama təşkilatları tərəfindən aparılmasına icazə verilir.

7.20. Qaz kəmərlərinə, QPM-ə istehlakçıların qaz şəbəkələrinə qazın buraxılmasını həyata keçirən briqada qazı buraxmazdan əvvəl qaz kəmərinə nəzərdən keçirməli və qaz avadanlıqlarının saz olmasını yoxlamalıdır.

7.21. Bütün qaz kəmərləri, onlara qaz buraxılmazdan əvvəl, istismar təşkilatı tərəfindən kipliyi yoxlamaq üçün üfürülməlidir. İctimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrindəki və yaşayış evlərindəki qaz kəmərləri nəzərdən keçirildikdən və aşkar edilmiş nasazlıqlar aradan qaldırıldıqdan sonra, yoxlamaq üçün (qaz odluqlarının qarşısındakı kranlara qədər) 500 mm su sütunu, yaxud 500 daPa təzyiq altında hava ilə üfürülüb kipliyə nəzarət məqsədilə yoxlanılır. Üfürmə zamanı 5 dəqiqə müddətində təzyiğin aşağı düşməsi 20 mm su sütunundan (20 daPa) artıq olmamalıdır.

Sənaye, kommunal, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin və qızdırıcı qazanxanalarının daxil qaz kəmərləri, QPM (QPQ) avadanlıqları və qaz kəmərləri 1000 mm su sütunu (0,01 MPa) təzyiq altında üfürülərək kipliyə nəzarət üçün yoxlanılır. Bu halda 1 saat müddətində təzyiğin aşağı düşməsi 60 mm su sütunundan (60 daPa) artıq olmamalıdır.

Yeraltı və yerüstü qaz kəmərləri hesablanmış təzyiqdən asılı olmayaraq 2000 mm su sütunu (0,02 MPa) təzyiq altında hava ilə üfürülərək nəzarət üçün yoxlanılmalıdır. Təzyiğin aşağı düşməsi 1 saatda 0 mm su sütunundan (10 daPa) artıq olmamalıdır.

Nəzarət yoxlamalarının yerlərini qaz təhlükəli işlərin yerinə yetirilməsinin tapşırığında qeyd edilməlidir.^[22]

7.22. Qaz kəmərlərinə qaz buraxılan zaman, onlar bütün hava çıxana kimi qazla üfürülməlidir. Üfürmənin keyfiyyətini yoxlamaq üçün götürülən nümunənin analizi, yaxud yandırılması üsulu ilə təyin edilir. Bu halda qazdakı oksigenin miqdarı 1 faizdən artıq olmamalıdır, qaz isə arası kəsilmədən sakit yanalmalıdır.

Qaz kəmərlərindən qazı çıxaran, onlar hava ilə, yaxud təsirsiz qazla, qaz tamamilə basılıb çıxarılandək üfürülməlidir. Üfürmənin qurtarması buradan götürülən havanın, yaxud təsirsiz qazın analizi ilə təyin edilir. Üfürülmə havada qalan qazın miqdarı qazın alıxmasının aşağı həddinin 1/5-dən artıq olmamalıdır.

Boru kəmərlərini üfürdükdə qaz-hava qarışığı binalara, pilləkən boşluqlarına və həmçinin tüstü bacalarına, ventilyasiya kanallarına və s. buraxmaq olmaz. Qaz kəmərlərinin üfürülməsi aparılan binaların havası dəyişdirilməlidir.

Qaz kəmərlərini üfürən zaman qaz-hava qarışığı elə yerlərdə buraxılmalıdır ki, o, binalara habelə hər hansı bir od mənbəyindən alışı biləcək yerlərə keçməsin.

7.23. Şəhərlərin, qəsəbələrin, kəndlərin, sənaye, kənd təsərrüfatı və kommunal müəssisələrin, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin qaz təsərrüfatının istismara buraxılmasına obyektin qəbul edilməsi aktı, qaz kəmərlərinin texnoloji sxemi, qazdan təhlükəsiz istifadə edilməsi üzrə təlimatlar və istismar sənədləri, baş verə biləcək qazaların qarşısını almaması planı, qaz təsərrüfatında xidmət edən mühəndis-texniki işçilərin və fəhlələrin təlimi və biliklərinin yoxlanılması barədə sənədlər, həmçinin sənaye, kommunal və kənd təsərrüfatı müəssisələrində, ictimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrində qaz təsərrüfatına cavabdeh şəxslərinin təyin edilməsi barədə əmr olduğu qeyd edilir.

7.24. Sənaye, kommunal, yaxud kənd təsərrüfatı müəssisəsində işləyən qaz avadanlıqlarının istismara buraxılması (qazın verilməsi) qaz təsərrüfatı müəssisəsi nümayəndəsinin iştirakı ilə müəssisənin qaz xidməti tərəfindən aparılır. Əgər müəssisədə qaz xidməti yoxdursa, qazın buraxılması işləri qaz təsərrüfatı müəssisəsi tərəfindən aparılmalıdır.

Xüsusi mürekkəb qaz aqreqatının işə buraxılması və sazlanması üçün ixtisaslaşdırılmış təşkilatın cəlb edilməlidir.

7.25. İctimai təyinatlı və əhaliyə məişət xidməti müəssisələrinin qaz avadanlıqlarının, həmçinin qızdırıcı qazanxanaların və yaşayış evlərinin avadanlıqlarının istismara buraxılması müəssisənin qaz təsərrüfatı tərəfindən, yaxud onu əvəz edən təşkilat tərəfindən həyata keçirilir.

7.26. Qazın buraxılması üzrə işlərin qurtarması, qaz təhlükəli işlərin görülməsi üçün verilən tapşırığa qeyd edilir, obyektin texniki-icra sənədlərinə əlavə olunur və onunla birlikdə saxlanılır.

7.27. Qaz tənzimləyici məntəqələr və qaz yanacağından istifadə edən aqreqatların yerləşdiyi sənaye və kommunal müəssisələrinin binaları Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin yanğından mühafizə normalarına uyğun olaraq yanğınsöndürmə vasitələri ilə təchiz edilməlidir. ^[22]

Qaz kəmərinin istismar edilməsi

7.28. Hər bir istismara qəbul edilən qaz kəmərinə pasport tərtib edilməlidir və oraya qaz kəmərinə xarakterizə edən əsas göstəricilər qeyd olunmalıdır. Sonralar isə oraya istismar prosesində təmir üzrə aparılan bütün işlər barədə məlumatlar əlavə edilir.

Yeraltı və yerüstü qaz kəmərlərinin texniki xidməti üzrə bütün işlər müəyyən olunmuş qaydada işlənilib hazırlanmış və təsdiq olunmuş təlimatlara əsasən, cədvəldə nəzərdə tutulan müddətlərdə aparılmalıdır.

7.29. Qaz kəmərlərinin və qurğularının, şəhərlərdə, qəsəbələrdə və kənd yaşayış məntəqələrində nəzərdən keçirməklə, yoxlanması qaz təsərrüfatı müəssisələrinin təyin etdiyi və qaz kəmərlərinin təhlükəsiz istismarını təmin edən müddətlərdə aparılmalıdır. Yoxlama müddətləri qaz təsərrüfatının tabe olduğu rəhbər təşkilatlar, baş qaz idarələri tərəfindən təsdiq edilməlidir.

Qaz kəməri xədərini yoxlanılması müddətləri təyin edilərək onların konkret istismar şəraiti: istismar olunması müddəti, qaz kəmərinin vəziyyəti, qazın təzyiqi, zirzəmilərdə qaz siqnalizasiyasının olması, torpaqların qabarması xüsusiyyəti və korroziya aktivliyi, azmız çarəyanlarının olması, mühafizənin olması, ərazinin xüsusiyyəti və onun tikililərlə sıxlığı, ilin fəslı və s. nəzərə alınmalıdır.

Istismar şəraitinin dəyişməsi və istismar prosesində toplanan təcrübə əvəzlənməklə qaz kəmərlərinin yoxlanılması müddətlərinə hər il yenidən baxılmalıdır.

7.30. Yeraltı qaz kəmərləri xədərini yoxlayan zaman qaz kəmərlərindəki qurğuların saz olması, həmçinin qaz qurğularında və qaz kəmərinə hər iki tərəfə 15 metrədək məsafədə yerləşən başqa kommunikasiyaların (kanalizasiyanın, istilik trassasının, su kəmərinin, telefon və s.) quyularında, binaların zirzəmilərində, kollektorlarda, körpü dayaqları saxtalarında, nəzarət borularında qazın olub-olmaması yoxlanılmalıdır.

Yeraltı qaz kəmərləri xədərini yoxlamaq üçün müəyyən nömrəli olan marşrut kartları tərtib olunmalı və bunlar yoxlayıcı şəxslərə verilməlidir. Hər bir marşrut kartında qaz kəmərləri xəttinin sxemi və uzunluğu, həmçinin kəmərdən hər iki tərəfə 15 metr radiusda yerləşən bütün yeraltı kommunikasiyaların quyuları və binaların zirzəmiləri göstərilməlidir.

7.31. Qaz kəmərinin yaxınlığındakı bu Qaydaların 7.30 bəndində göstərilən qurğuların hər hansı qazın olması aşkar edildikdə, bu barədə QYX-ni xəbərdar etmək və eyni zamanda qurğuların və zirzəmilərin havasını dəyişmək üçün tədbirlər görmək lazımdır. Bu halda əlavə olaraq, qaz kəmərinin 50 metr radiusda yerləşən binaların zirzəmiləri və başqa yeraltı qurğular yoxlanılmalıdır.

Binaların zirzəmilərində qaz aşkar edildikdə, binadakı adamlara açıq oddan istifadə etməmək barədə xəbərlənməli, lazımi olduqda adamlar binadan çıxarılmalıdır.

7.32. Zirzəmilərdə, kollektorlarda, şaxtalarda, quyularda və başqa yeraltı qurğularda qazın olması xüsusi cihazlarla təyin edilməlidir.

Əgər kollektorlarda, şaxtalarda, quyularda və başqa yeraltı qurğularda qaz aşkar edilmişsə, oraya girmək qadağan edilir.

Binaların zirzəmisində havanın analizi edilməsi birbaşa zirzəmidə — partlayışdan mühafizə tipli qaz analizatoru vasitəsilə aparılır, bu olmadıqda isə havadan yoxlama üçün nümunə götürərək onu binadan kənarə analiz edilir.

Zirzəmilərdə və həmçinin quyuların, şaxtaların, kollektorların və başqa qurğuların yamınatı *tütün* çəkmək və açıq oddan istifadə etmək qadağandır. ^[23]

7.33. Elektrik mühafizə qurğularına xidmət edilməsi müddətləri və qaydası, habelə qaz kəmərinin elektrik vəziyyətinin ölçülməsi müddətləri Dövlət tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq standartların tələblərinə uyğun olaraq təyin edilməlidir.

7.34. Elektrik mühafizə qurğularında sazlama və istismar işləri, həmçinin elektrik ölçmə işləri, xüsusi hazırlıq keçmiş, 1000V qədər gərginlikli qurğularda işləmək hüququ verən vəsaitli olan şəxslər tərəfindən, elektrik qurğularının quruluşu qaydaları, istehlakçıların elektrik qurğularının texniki istismarı qaydaları və istehlakçıların elektrik qurğularının istismarı zamanı təhlükəsizlik texnikası qaydalarının tələblərinə gözlənməklə aparılmalıdır.

7.35. Şəhərlərdə, qəsəbələrdə və kənd yaşayış məntəqələrində qaz təchizatı sistemlərini mühafizə vasitələrinin istismarı və yeraltı qaz kəmərlərinin korroziya (paslanma) vəziyyətinin dövrü olaraq yoxlanılması işləri — ixtisaslaşdırılmış mühafizə xidmətləri (dəstələri), laboratoriyalar, qaz kəmərlərində korroziya təhlükəsi törədən zonaların vaxtında aşkar edilməsinə və onların aradan qaldırılmasına cavabdehlik həvalə olunmuş qaz təsərrüfatı müəssisələrinin şöbələri tərəfindən yerinə yetirilməlidir. Bu təşkilatların heyətində hazırlıq və həmin növ işləri görməyə icazə verilmiş lazımi miqdarda fəhlə və Mühəndis Texniki İşçilər (MTİ) ştatı olmalıdır.

Müəssisələrə, idarələrə və başqa təşkilatlara məxsus yeraltı qaz kəmərlərini elektrik mühafizə avadanlıqlarına həmin müəssisələrin (idarələrin) qüvvəsi və vəsaiti hesabına, yaxud həmin işlərin görülməsi üçün müvafiq olaraq ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar tərəfindən xidmət edilməlidir.

7.36. Istismar olunan qaz kəmərlərində korroziyaya uğrayan zonalar aşkar edildikdə qaz kəmərlərinin sahibləri onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görməlidir və qaz kəmərlərini korroziyadan mühafizə sistemi quraşdırılmalıdır. İşlərin görülməsi müddətləri ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar tərəfindən təyin edilir, qaz təsərrüfatı müəssisələri ilə razılaşdırılır və başqa kəmərinin sahibi olan müəssisənin rəhbəri tərəfindən təsdiq edilir.

7.37. Quyularda, kollektorlarda və başqa yeraltı qurğularda qaz kəmərlərinin elektrik potensiallarını ölçməzdən əvvəl, xüsusi cihazlar vasitəsi ilə orada qazın olmasını yəqin etmək lazımdır. Açıq od vasitəsilə qazın olmasını yoxlamaq qadağandır.

7.38. Kollektorlarda, kanallarda, texniki dəhlizlərdə, döşəmə altında qaz kəmərlərinin və onunla birlikdə çəkilməsi başqa mühəndis kommunikasiyalarının (su kəmərləri, istilik kəmərləri, elektrik və telefon kabelləri və s.) istismarı yerli icra Hakimiyyəti orqanının təsdiq etdiyi təlimatlar üzrə vahid ixtisaslaşdırılmış təşkilat tərəfindən aparılmalıdır.

Kollektorlarda, kanallarda, texniki dəhlizlərdə, döşəmə altlığlarında və s. hava mühitində qazın olub-olmamasına nəzarət avtomat qaz siqnalizatorları vasitəsilə aparılmalıdır.

7.39. Yeraltı qaz kəməri zonasında tikinti işlərinin aparılması (binaların, qurğuların, yeraltı kommunikasiyaların sökülməsi, yaxud tikilməsi) zamanı kəmərin zədələnməsi ehtimalı varsa, belə işlərə qaz kəmərinin istismar edən təşkilatın yazılı görsərişləri və icazəsi əsasında yol verilir. Istismar təşkilatının icazəsində qaz kəməri zonasında işlərin aparılması şərtləri və qaydası qeyd edilməli, həm də qaz kəmərinin olmaqdlı ilə birlikdə sxemi verilməlidir. Ərazisində iş aparılan qaz kəməri trassası hər gün yoxlanılmalıdır.

7.40. Şəhərin və yaxud başqa yaşayış məntəqəsinin qaz şəbəkələrində lazımi təzyiğin saxlanılmasına nəzarət ildə iki dəfədən az olmamaq şərtlə şəbəkənin müxtəlif nöqtələrində təzyiğin ölçülməsi yolu ilə həyata keçirilməlidir.

7.41. Qaz təsərrüfatında fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər kommunal-məişət tələbatı üçün, dövlətin müvafiq standartlarının tələblərinə uyğun olaraq sınaq üsulları ilə qazın odorizasiya edilməsinə nəzarəti təşkil etməlidir.

Qazın odorizasiya həddinin yoxlanılmasının nəticələri laboratoriya jurnalında qeyd edilməlidir.

7.42. Qaz kəmərləri birləşmələrinin kipliyinin yoxlanılması, həm də qaz kəmərinə, quyularda, binalarda qazın sızması yerlərinin axtarılması işləri sabunlu emulsiya, yaxud xüsusi cihazlar vasitəsilə aparılmalıdır.

Bu məqsədlə alovdan istifadə etməyə ancaq binalardan və yeraltı qurğulardan 3 metr uzaqdakı buruq quyularını yoxlamaq üçün icazə verilir.

7.43. Çaylardan və kanallardan keçən qaz kəmərlərinin sualtı keçidlərinə texniki xidmət etdikdə, aşağıda göstərilən tələblər yerinə yetirilməlidir: keçidlərin sahili hissəsində yeraltı qaz kəmərləri kimi xidmət edilməlidir; həm hesablanmış müsbət, həm də hesablanmış mənfı üzmə qabiliyyəti olan bütün təzyiqli qaz kəmərlərinin sualtı keçid hissəsinin yoxlanılması hər beş ildən bir dəfədən az olmayaraq aparılmalıdır.

Qaz kəmərlərinin sualtı hissəsinin yoxlanılması ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar tərəfindən aparılmalıdır.^[24]

7.44. Bütün təzyiqli yeraltı polad qaz kəmərləri, armaturlar və s. istismar prosesində onların kipliyini, həm də izolyasiyasının və borunun xarici səthinin vəziyyətini təyin etmək məqsədi ilə dövrü olaraq yoxlanılmalıdır.

7.45. Bütün təzyiqli qaz kəmərlərində kipliyin yoxlanılması beş ildə bir dəfədən az olmayaraq aparılmalıdır.

7.46. Qaz kəmərlərində kipliyin və izolyasiyanın vəziyyətini qazın sızmasını və izolyasiyanın zədələnməsini torpağı açmadan aşkar edən cihazlar vasitəsilə yoxlanılır.

Müstəsna olaraq yay aylarında, həmçinin burğac üsulu ilə qaz kəmərlərinin kipliyini yoxlamaq olar.

Paylayıcı kütə qaz kəmərlərində burğac yoxlama quyu boru birləşmələrinin yaxınlığında, qaz kəmərinin divarından 0,3—0,5 metr məsafədə, qaz kəmərinin üst səthinin yerləşdiyi dərinliyə müvafiq dərinlikdə qazılır; qış vaxtı torpaq donan zaman isə daha artıq dərinlikdə, torpağın donmuş qatını keçməyə qədər qazılmalıdır.

Paylayıcı kütə qaz kəmərlərində boruların birləşməsi sxemi olmadığı hallarda, həmçinin də həyət və məhəllə paylayıcı qaz kəmərlərində hər 2 metrədən bir quyu qazılmalıdır. Hissətmə qabiliyyəti həcmə görə 0,01%-dən az olmayan yüksək keyfiyyətli cihazlardan istifadə edildikdə quyular arasında məsafəni 5 metrə qədər artırmaq olar.

Buruq quyularında qazın olması qaz analizatorları vasitəsilə yoxlanılır. Əgər qazlın buruq quyuların binalardan, su quyularından, tunellərdən, kollektorlardan və başqa müvafiq tikintilərdən 3 metrədən artıq məsafələrdə yerləşirsə, bu məqsəd üçün oddan da istifadə etmək olar. Əgər qaz alınırsa qazlın quyu qaz analizatoru vasitəsilə yoxlanılır. Ancaq bundan sonra hesab etmək olar ki, qaz sızması aşkar edilməmişdir.^[25]

7.47. Bütün yeraltı polad qaz kəmərlərini istismara buraxıldıqdan sonra mühafizə örtlükələrinin vəziyyəti və boruların kipliyi 5 ildən bir yoxlanılmalıdır. 7.48. Cihazlar vasitəsilə aşkar edilən yerlərdə şurf (dayaz quyu) qazmaqla da qaz kəmərlərini yoxlamaq olar; cihaz olmadıqda isə belə şurlar kütə, qəsəbələrarası və şəhər magistral qaz kəmərlərində hər kilometrədən bir və həyət, yaxud məhəllə paylayıcı, qaz kəmərlərində isə hər 200 metrədən bir açılmalıdır (lakin

hər həcətdə, keçiddə, yaxud məhəllədə bir şurfdan az olmamaq şərtli).

Yoxlamaq üçün tramvay xətlərinə və elektrifikasişdırılmış dəmir yollarına daha yaxın olan sahələr, həmçinin korroziyaya uğrama daha aktiv olan torpaq sahələri seçilməlidir. Mühafizə örtüklərinin vəziyyəti və borunun xarici səthinin vəziyyəti surflar qazmaqla yoxlanılır.

7.49. Yoxlamaq üçün xəndəklər və yaxud surflar mexanikaşdırılmış üsullarla qazılarsa, qaz kəməri səthinə 200–300 mm qalmış sonuncu torpaq qatı qaz kəmərinin zədələnməməsi üçün ehtiyatla, bel vasitəsilə açılmalıdır.

7.50. Qaz kəmərinin kipliyinin, borunun xarici səthinin və izolyasiyasının vəziyyətinin yoxlanılmasının nəticəsi qaz kəmərinin pasportunda qeyd edilməli və qaz kəmərinin təmir növü və müddətləri müəyyən edilərkən nəzərə alınmalıdır. Əgər yoxlama zamanı zədələnmə aşkar edilərsə (izolyasiyanın pis vəziyyətdə olması, korroziya ilə zədələnmə), qaz kəmərinin gələcəkdə daha artıq zədələnməsinin qarşısını almaq və aşkar edilmiş zədələrin aradan qaldırılması üçün tədbirlər hazırlanmalıdır.

7.51. Qaz kəmərlərindəki quyularda quraşdırılmış siyirtmə, kran, kompensator və başqa armaturlara qaz təsərrüfatı müəssisəsinin baş mühəndisinin, yaxud bu müəssisənin vəzifəsinə yerinə yetirən təşkilatın təsdiq etdiyi cədvəla uyğun olaraq işlə əzi bir dəfə texniki xidmət göstərilməlidir.

Armaturlar yoxlanılmasının və təmirinin nəticələri qaz kəmərinin pasportuna qeyd edilməlidir.

7.52. Keçidlərdə və həcətlərdə yeraltı qaz kəmərlərini yoxlamaq, yaxud təmir etmək məqsədilə onların üstünü açmadan əvvəl, burada yeraltı kommunikasiyalının zədələnməməsi və elektrik çərəyanından bədbəxt hadisələrə yol verilməməsi üçün həmin qurğuların yerini göstərmək və ya iş zamanı orada olmaq üçün müvafiq təşkilatların nümayəndələrinin çağırılması tələb olunur.

7.53. İstismar olunan yeraltı qaz kəmərlərinin yaxınlığında torpaq işləri aparılarkən torpağı yumşaldan zərbə mexanizmləri ilə iş görən zaman, həmin mexanizim istismar olunan qaz kəmərinə ən azı 3 metr məsafədə tətbiiq edilə bilər, vertikal oxdan xeyli kənara çıxan mexanizmlər (küçə, paz-döyəc və s.) bu məqsədlə işlədildikdə isə bu məsafə 5 metrədən az olmamalıdır.

7.54. Yol örtüklərinin əsaslı təmiri və yenidən qurulması işlərinə başlamazdan əvvəl keçidlərin altında yerləşən qaz kəmərləri, onların əvvəlki texniki xidməti və təmiri müddətindən əsli olmayaraq, yenidən yoxlanılmalı və lazım olduqda təmir edilməlidir.

7.55. Polad qaz kəmərləri birləşmələrinin qırılan yerlərinə uzunluğu 200 mm-dən az olmayan metal halqa qaynaq edilməlidir, yaxud mufta qoyulmalıdır. Qaz kəmərinə qaynaq edilən makaraların qaynaq birləşmələri fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanılmalıdır.

7.56. Yeraltı polad qaz kəmərləri istər horizontal, istərsə də şaquli istiqamətdə öz yerini dəyişməklə mexaniki zədələnmə zaman qazın sızmasını qarşısını almaq üzrə işləri görməklə yanaşı, zədə yerindən hər iki tərəfə ən yaxın birləşmənin üstü açılmalı və fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanılmalıdır.

Açılan birləşmələrdə qaz kəmərinin zədələnməsi ilə əlaqədar olan hallar aşkar edildikdə (qırılmalar, çatlamalar) qaz kəmərinin zədələnmə yerindən hər iki tərəfdəki daha bir birləşmənin üstü açılmalı və fiziki nəzarət üsulu ilə yoxlanılmalıdır.

Zədələnmmiş birləşmələr (qırılmalar, çatlamalar) uzunluğu 200 mm-dən az olmayan metal halqa qaynaq etməklə, yaxud mufta qoymaqla təmir edilməlidir. Başqa növ qüsurlar (şlak yağılmaları, tam qaynaq edilməyən yerlər və yol verilmiş normalardan artıq boşluqlar olan birləşmələr) mufta qoyulmaqla gücləndirilməlidir.

7.57. Yeraltı qaz kəmərlərində qaz kəmərinin xətdən açılması ilə əlaqədar təmir işlərinə başlamazdan əvvəl (siyirtmələrin dəyişdirilməsi, txacların, ara dökəkəsinin çıxarılması və qoyulması elektrik mühafizəsi olduğu halda) açılmalıdır və qaz kəmərinin açılıb ayrılması sahələrində azmış çərəyanların təsirinəndən qılcıq törəməsinin qarşısını almaq üçün tağ (peremçka) qoyulmalıdır (stasionar qoyulmuş tağ olmadıqı hallarda), tağ qoyulması mümkün olmadıqda həmin işlər qaz kəmərinə hava ilə üfürüldükdən sonra aparıla bilər.

7.58. Qaz kəmərlərinin təmiri, yaxud yenidən qurulması ilə əlaqədar olaraq sənaye, kommunal müəssisələrinə və başqa obyektlərə qaz verilməsi müvəqqəti olaraq kəsildikdə, həmçinin başqa hallarda müəssisə, yaxud obyekt bu barədə qabaqcadan xəbərdar edilməlidir.

Qaz kəmərlərinin sınaqması

7.59. Şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin bütün yeni tikilən və əsaslı təmir olunan qaz kəmərləri və QPM-i, həmçinin sənaye, kommunal və başqa istehlakçılarda qaz şəbəkələri möhkəmliyə və kipliyə sınaqmalıdır. Sınaqal Dövləttikintikomun təsdiq etdiyi Tikinti Norma və Qaydaların (TN və Q) tələblərinə uyğun olaraq aparılmalıdır.

7.60. Möhkəmliyə və kipliyə sınaqmadan əvvəl qaz kəməri hava ilə üfürülməlidir. Üfürmə üsulu işin icrasının layihəsi üzrə, yerli şəraiti nəzərə almaqla təyin edilməlidir.

7.61. Qaz kəmərlərinin möhkəmliyə və kipliyə sınaqması tikinti-quraşdırma təşkilatı tərəfindən, sifarişçinin texniki nəzarətinin və qaz təsərrüfatı müəssisəsi rəhbərliyində Hallar Nazirliyinin nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılmalıdır.

Sınaqın nəticələri tikinti pasportlarına yazılmalı və müvafiq imzalarla təsdiq olunmalıdır.

7.62. Yerüstü, yeraltı və daxili qaz kəmərlərini, habelə QPM (QPQ) qaz kəmərlərini möhkəmliyə və kipliyə sınaqda təzyiqli normaları, həmçinin kipliyə sınaqda təzyiqli normaları, həmçinin kipliyə sınaqda yol verilən təzyiqli tikilələrinin hesablanması düsturları bu Qaydaların 22-ci əlavəsində göstərilmişdir.

7.63. Qaz kəmərlərinin sınaqının aparıldığı qaz kəmərlərində təzyiqli ölçülməsini lazımi dəqiqliyini təmin edə bilən aşağıdakı növ manometr və difmanometr tətbiiq edilməlidir:

1 kqk/sm2-ə (0,01-dən 0,1 MPa) qədər olan təzyiqli sınağı üçün civə ilə doldurulmuş U şəkilli manometr, Dövlət standartlarına müvafiq nümunəvi manometr, yaxud müvafiq şkalalı yaylı nəzarət manometrleri;

1 kqk/sm2 (0,1 MPa)-dan artıq olan təzyiqli sınağı üçün: möhkəmliyə sınaqda — dəqiqliyi 1,5-dən az olmayan Dövlət standartlarına müvafiq olan yaylı manometr, kipliyə sınaqda isə — Dövlət standartlarına müvafiq olan nümunəvi manometr, yaylı nəzarət manometrleri, yaxud difmanometrler.

Qaz tənzimləmə məntəqələrinin istismarı

7.64. Hüquqi şəxslər hər bir QTM və QTQ üçün onların avadanlığının, nəzarət-ölçü cihazlarının və binalarının əsas xüsusiyyətlərini göstərən pasport tərtib etməlidir.

Hüquqi şəxslərin tərkibində QTM və QTQ-nin istismarı üzrə (təhlükəsizlik texnikası və yanğından mühafizə üzrə tələbləri göstərilməklə) təlimat və istismar jurnalı olmalıdır.

Təzyiqli tənzimləyicilərinin və qoruyucu-bağlama klapaların — onları hazırlamış zavodlar tərəfindən verilən pasportu, nəzarət-ölçü cihazlarının isə standartlar üzrə Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi orqanlarının uyğunluq damğası, yaxud plombu olmalıdır.

7.65. QTM və QTQ avadanlıqlarına texniki xidmət cədvəllə nəzərdə tutulan müddətlərdə aparılmalıdır. Bu zaman, əgər həmin avadanlığı istehsal edən zavodun verdiyi pasport üzrə daha qısa müddətdə təmir (yoxlama) tələb olunursa, onda işlə bir dəfədən az olmayaraq təzyiqli tənzimləyicilərinin və qoruyucu klapaların, süzğəcləri sökməklə avadanlıqların plan üzrə təmiri nəzərdə tutulmalıdır.

Süzğək kaseti çıxarıldıqdan sonra, süzğəcin dövrəsi diqqətlə təmizlənməlidir. Alışma halı olmaması üçün kasetin süzğəcləri və təmizlənməsi binadan kənarda aparılmalıdır.

Qoruyucu qurğuların (bağlayıcı və buraxıcı) sazılışının və işlənməsinin yoxlanması iki ayda bir dəfə, o cümlədən bir dəfə cari təmir olunan vaxt aparılmalıdır.

Polad borulardakı elektrik naqilləri avadanlıqların təmiri üzrə işlər və yanmış elektrik ləmpələrinin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar təmir (yoxlama) işlərinin nəticəsi QTM (QTQ) pasportuna yazılmalıdır.

QTM və QTQ avadanlığı qovşaqlarının və hissələrinin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar təmir (yoxlama) işlərinin nəticəsi QTM (QTQ) pasportuna yazılmalıdır.

Planlı təmir üzrə bütün başqa işlər barədə istismar jurnalında qeydlər edilməli, orada həmçinin qaz avadanlığının saxlanması parametrləri, QTM və QTQ-nin avadanlıqlarının normal istismarının pozulması halları və onların qarşısını almaq üçün görülən işlər də qeyd edilməlidir.

QTM-də fərdi qızdırıcı qurğuların köməki binada yerləşdirilmiş yerli qızdırıcı olduqda, QTM-nin əsas binasını qızdırıcı qurğu olan köməki binadan ayıran divarların möhkəmliyinə fikir verməli, QTM-də peç qızdırıcısı olduqda isə, bundan başqa, metal örtüyün möhkəmliyinə və peç divarları hörgütünün salamat olmasına da diqqət yetirilməlidir.

Peçin örtüyünün səthində temperatur 80°C (353K)-dan artıq olmamalıdır. Ara divarlarda, hörgüdə, yaxud örtükdə qeyri-kiç yerlər olduqda qızdırıcı qurğulardan, yaxud peçlərdən istifadə etmək olmaz. QTM-də tüstü bacalarının yoxlanması və tənzimlənməsi hər qızdırıcı mövsümünə başlamazdan əvvəl aparılmalıdır.

7.66. İstismar prosesində manometr işlə bir dəfə Fövqəladə Hallar Nazirliyinin müvafiq orqanları tərəfindən dövlət yoxlamasından keçirilməlidir.

Manometrin iş təzyiqinə uyğun olan bəlması qırmızı rənglə işarə edilməlidir (şkaladakı belə xətt, yaxud metal təbəqə manometrin şüşəsinə kipi yapışdırılmalıdır).

7.67. İstehlakçılara qazın dövrələmə xətlə (baypasla) verilməsinə, yalnız tənzimləyicinin, yaxud armaturun təmiri müddətində və bu şərtlə yol verilə bilər ki, həmin müddətdə QTM və ya QTQ-də növbətçi olsun və o çıxışa qazın təzyiqini tənzimləsin.

7.68. QTM (QTQ)-dən qazın çıxış təzyiqləri istehlakçıların qaz şəbəkələrində müəyyən olunan təzyiqli rejiminə uyğun tənzim edilməlidir.

7.69. QTM (QTQ-nin) çıxışlarında qaz təzyiqinin dəyişməsi fərqi iş təzyiqinin 10%-dən artıq olmamalıdır.

7.70. Daltan qaz təchizatı sistemlərində QTM və QTQ-nin qoruyucu-buraxıcı klapaların onların qoruyucu-bağlayıcı klapalarından əvvəl açılmasını təmin etməlidir. Dövrələnmə qaz təchizatı sistemlərində (şəbəkələrdə) QTM və QTQ-nin qoruyucu-buraxıcı klapaların onların qoruyucu-bağlayıcı klapalarından sonra açılmasını təmin etməlidir.

7.71. QTM-də elektrik avadanlıqlarının təmiri üzrə işlər və yanmış elektrik ləmpələrinin dəyişdirilməsi gərginlik kəsildikdən sonra aparılmalıdır. Təbii işıqlanma zəif olduqda partlayış qorxusu törətəməyən sayyar işıqlı mənbələrdən də istifadə etmək olar. Bu məqsədlə «saxta» tipli akkumulyator fənərlərindən istifadə edilə bilər.

7.72. QTM binalarında qaynaq və odla əlaqədar başqa işlərin görülməsinə müstəsna hallarda, qaz təsərrüfatı müəssisəsinin baş mühəndisinin təsdiq etdiyi planlar üzrə, təhlükəsizliyin təmin edilməsi tədbirləri mütləq həyata keçirildiyi hallarda icazə verilə bilər.

7.73. QTM binasında silgi və yan materialları saxlamaq qadağandır.

7.74. QTM-in xaricində yaxşı görünən yerdə «ODDAN QORXULUDUR» xəbərdarədi yazısı olmalıdır.

7.75. QTM (QTQ) binasında havanın temperaturu 5°C (278 K)-dən aşağı olmamalıdır.

Mayələşdirilmiş qazların qazdoldurma stansiyalarının, qazdoldurma məntəqələrinin və avtomobil qazdoldurma stansiyalarının istismarı

7.76. Mayələşdirilmiş qazların qazdoldurma stansiyaları (QDS), AQDS və QDM onların tikintisi və yenidən quraşdırılması qurtardıqdan sonra və həmçinin QDS, AQDS, QDM-in ayrı-ayrı qurğularının əsaslı təmirindən sonra bu Qaydaların 7.1 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq komissiya tərəfindən qəbul edilməlidir.

7.77. Qəbul komissiyasının nümayəndələri, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin nümayəndəsi obyektin qəbul edilməsinə ən azı beş gün qalmış bu barədə xəbərdarlıq edilməlidir.

7.78. QDS, AQDS, QDM-i qəbul edən zaman komissiya, icra sənədlərinin olması və onların düzgün tərtib edilməsini yoxlamalı, quraşdırılan avadanlığın layihəyə uyğunluğunu və quraşdırma zamanı buraxılan çatışmazlıqları aşkar etmək məqsədilə avadanlığı nəzərdən keçirməlidir.

Komissiyaya ixtiyar verilir ki, istənilən avadanlığı və sistemini hər hansı sahəsinə sökməklə, şüaləndirəməklə, mexaniki sınaq keçirmək üçün qaz kəmərlərindən birləşmələri kəsməklə yoxlasın, çənləri və qaz kəmərlərini təkrar sınaqdan keçirsin, həmçinin armaturun və cihazların işini yoxlasın.

Qəbul etmə aktlarının rəsmiləşdirilməsi hüquqi və fiziki şəxslərə QDS, AQDS, QDM-in istismara buraxılması üçün *qanunla müəyyən edilən hallarda lisenziya və ya icazə* almağa imkan yaradır. ^[24]

İstismara qəbul edilmiş QDS, AQDS, QDM üçün pasport tərtib olunmalıdır. Orada avadanlığın, aparatların, qaz kəmərinin, binaların, ventilyasiya, enerji, qızdırıcı sistemlərin və s. əsas xarakteristikaları qeyd edilir.

QDS, AQDS, QDM-in avadanlıqlarının və qaz kəmərlərinin işə buraxılması, saxlanması və istismara buraxılması ixtisaslaşdırılmış təşkilat tərəfindən aparılmalıdır.

7.79. Çənlər və buxarlaşdırıcılar, onların birləşmələrindəki bütün bağlama armaturları və bütün birləşmələri sabunlu emulsiya, yaxud cihazla yoxlamaqla iş təzyiqinə bərabər təzyiqli hava ilə kipliyi sınaq.

7.80. QDS-in qaz kəmərlərinin möhkəmliyə və kipliyə sınaqmalıdır. Onlar sxemindən, uzunluğundan və diametridən əsli olaraq, açıcı qurğuları və başqa avadanlıqları quraşdırıldıqdan sonra bütövlükdə, yaxud ayrı-ayrı sahələrdə sınaqdan keçirilir.

Qaz kəmərinin möhkəmliyə qazın iş təzyiqinin 1,25 qisminə bərabər təzyiqli hava ilə sınaqdan keçirilir. Qaz kəmərləri ən azı 2 saat sınaq təzyiqində saxlanır, sonra təzyiqli iş təzyiqinə qədər azaldılır, qaz kəmərlərinin bütün birləşmələri və armaturu sabun emulsiyası ilə, yaxud cihazla kipliyi yoxlanılır.

Qaz kəmərlərini möhkəmliyə sınaqarkən, təzyiqli tədricən yüksəldilməli və azaldılmalıdır.

Kipliyə sınaqmanın müddəti və təzyiqli yol verilən aşağı düşməsi hədləri sənaye müəssisələrinin yüksək təzyiqli qaz kəmərlərində olduğu kimi (12 kqk/sm2, yaxud 1,2 MPa) qədər edilir (əlavə 22).

Boru kəmərlərinin və qabların pnevmatik sınağını aparıldığı, bu sınağı aparın şəxslərin təhlükəsizliyi təmin edilməlidir.

Sınaqın keçirilməsi barədə akt tərtib edilməlidir.

7.81. QDS-i istismara buraxmadan əvvəl, avadanlığın istismarı və təmiri üzrə istehsalat təlimatları, həmçinin də texnoloji sxemlər, təhlükəsizlik texnikası və yanğından mühafizə təlimatları tərtib edilməlidir.

Təlimatlar və sxemlər istehsalat binalarında — yaxşı görünən yerlərdə asılmalıdır.

İstehsalat təlimatları iş yerlərində də asılmalı, həmçinin istismar və təmir işçilərinə imza atmaq üçün verilməlidir.

7.82. Nasoslarda, kompressorlarda, çənlərdə, doldurma qurğularında, elektrik mühərriklərində, ventilyatorlarda və başqa avadanlıqlarda, həmçinin bağlayıcı və qoruyucu armaturlarda QDS-in texnoloji sxemində uyğun olaraq nömrələr olmalıdır.

Qaz kəmərlərində qazın hərəkəti istiqaməti oxlarla, bağlama armaturlarının dəstəklərində isə açma və bağlama zamanı fırlatma istiqamətləri göstərilməlidir.

7.83. QDS-in avadanlıqlarını kompleks surətdə yoxlamadan əvvəl qaz kəmərləri, çənlər və qaz avadanlıqları 1 kqk/sm2 (0,1 MPa) təzyiqli altında 30 dəqiqə müddətində nəzarət məqsədilə hava ilə üfürüldü və təhlükəsizlik texnikası ilə yoxlanıldıqda işlə təzyiqli sabit qalmalıdır. Hava ilə üfürülərək qaynaq tikiləşinin, flyans və yivli birləşmələrinin kipliyi sabunlamaqla, yaxud xüsusi cihazlarla yoxlanılır.

7.84. Çənlər və qaz kəmərləri doldurulmadan əvvəl təsirsiz qazla (azotla və ya karbon qazı ilə), yaxud mayələşdirilmiş qaz buxarı ilə üfürülməlidir. Çənlərin və qaz kəmərlərinin üfürülməsi, onları bilavasitə

qazla doldurmazdan əvvəl aparılmalıdır.

Üfünənin qurtarması şamdan çıxan qaz-hava qarışığındakı oksigenin tərkibi ilə təyin edilir. Qarışıqda oksigenin miqdarı (həcmə görə) 1%-dən artıq olmadıqda üfünmə başa çatmış hesab edilir.

7.85. Yeni çənlərə, həmçinin texniki yoxlamadan və təmirdən sonra qəbul edilən çənlərə qaz doldurularkən, qaz axınında statik elektrik cərəyanı yaranmaması üçün qaz onlara təcridən verilməlidir.

Çənlərin doldurulması üçün nəzərdə tutulan boru kəmərlərinin quruluşu sərbəst axının yaranmasına imkan verməməlidir.

7.86. Mayeləşdirilmiş qaz boru kəmərlərində hidravlik zərbə yaranmaması üçün, sıyirtmə və ventillər ehtiyatla tədricən açılmalıdır.

7.87. Bütün bağlayıcı qurğular tam saz vəziyyətdə olmalıdır və çənlərin, buxarlandırıcıların, nasoslarnın, kompressorların və başqa avadanlıqların, həmçinin boru kəmərinin bəzi sahələrinin şəbəkədən tez və etibarlı açılması təmin edilməlidir.

Qoruyucu klapanlar, bağlayıcı və tənzimləyici qurğular, nəzarət-ölçü cihazları nasaz olduqda çənlərin və başqa avadanlıqların, həm də mayeləşdirilmiş qaz boru kəmərlərinin istismarı qadağan edilir.

İstismar zamanı baş verən qaz sızmaları tezliklə aradan qaldırılmalıdır.

7.88. Qoruyucu klapanlar, çənlərdə qazın təzyiqli iş (hesablanmış) təzyiqindən 15% artıq olduqda qazın kənara buraxılmasını təmin etməlidirlər.

Qoruyucu klapanların buraxma qabiliyyəti «Təzyiq altında işləyən qabların quruluşu və təhlükəsiz istismarı qaydaları»nın tələblərinə uyğun olaraq hesablama yolu ilə təyin edilir.

7.89. Çənlərdə, boru kəmərlərində və QDS-in başqa avadanlıqlarında qoyulmuş qoruyucu klapanların işləməsi və sazlıqı ayda bir dəfədən az olmayaraq yoxlanılmalıdır.

Qoruyucu klapanları ehtiyatla qısa müddətdə klapanın dəstəyini sıxmaqla yoxlayırlar. Əgər klapan sazırsa, dəstəyi buraxdıqda qazın sızması dayanmalıdır. Yoxlamanın yekunları jurnalda qeyd olunmalıdır. 7.90. Çənlərdə, boru kəmərlərində, buxarlandırıcılarda və QDS-in başqa avadanlıqlarında qurulmuş qoruyucu klapanların verilmiş təzyiqdə (sazlanmış təzyiqdə) işləməsi hər 6 ayda bir dəfədən az olmayaraq yoxlanılmalıdır.

7.91. Qoruyucu klapanı təmir, yoxlamaq, sazlamaq, yaxud başqa məqsədlər üçün çıxardıqda onun əvəzinə saz qoruyucu klapan qoyulmalıdır. Qoruyucu klapan yerinə tıxac qoyulması qadağan edilir.

7.92. Çənlərdə, kompressorlarda, boru kəmərlərində və QDS-in başqa avadanlıqlarında qurulan manometrlər qısa müddətə açmaq yolu ilə həftədə bir dəfədən az olmayaraq yoxlanılmalıdır. Bu halda manometrlərin aqşabları sıfır vəziyyətinə gəlməlidir. Əgər bütün manometrlər saz vəziyyətdədirsə, jurnalda «manometr sazdır» qeydiyyatı edilir. Əgər manometrlər nasazdırsa, tezliklə yeniləri ilə əvəz edilir və jurnalda onların nömrələri qeyd edilir.

6 ayda 1 dəfədən gec olmayan müddətdə manometrlər nəzarət manometrləri ilə yoxlanılmalıdır. İldə bir dəfə, həmçinin də hər təmirdən sonra manometrlər, standartların tələblərinə uyğun olmasına yoxlamaq üçün Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin orqanları təqdim edilməlidir.

7.93. Zədəsi olan, düz göstərməyən manometrlərdə, həmçinin də yoxlama müddəti keçmiş, plombsuz və ya damğasız manometrlərdən istifadə etmək olmaz. 7.94. Səviyyəölçülərinin sazlığının yoxlanılması onların pasportunda göstərilən istehsalçı zavodların tələblərinə uyğun olaraq aparılmalıdır.

7.95. Qaz kəmərlərindəki bağlayıcı və QDS-in avadanlıqları ayda iki dəfə «açıqdır-bağlıdır» vəziyyətində yoxlanılmalıdır.

7.96. Təzyiqli tənzimləyiciləri, qoruyucu klapanlar və bağlayıcı armaturlar ildə bir dəfədən az olmayaraq cari təmir edilməlidir (yoxlanılmalıdır).

7.97. Bağlayıcı armaturların, təzyiqli tənzimləyicilərinin və qoruyucu klapanların sökülması ilə aparılan təmiri (yoxlanması) barədə xüsusi jurnallarda qeydlər edilməlidir.

7.98. Binalarda yerləşən texnoloji avadanlıqların, boru kəmərlərinin və armaturların yivli və flyans birləşmələrinin kipliyi hər ay sabunlu emulsiya ilə yaxud cihazlarla yoxlanılmalıdır. Aşkar edilən nasazlıqlar yerində necə aradan qaldırılmalıdır.

7.99. Çənlərin daxili hissəsini yoxlamaq və təmir etmək və bu zaman orada qazın alınmasından, yaxud partlayışdan, çənlərdə əmələ gələn pirofor çöküntülərin öz-özünə alınmasından xəbərdar etmək üçün aşağıda göstərilənlərə riayət etmək lazımdır:

çəndən qazın tamamilə boşaldılmasına;

çəndə təzyiqli atmosfer təzyiqinə qədər aşağı salınmasına;

çıxıntılı quyruğu olan tıxac qoymaqla çəni maye və buxar fazalı boru kəməridən açılmasına;

çənin buxarla və yaxud təsirsiz qazla üfürülməsinə;

yuxarıdakı qapağı açıq qoymaqla, çənin su ilə doldurulmasına;

qazdan təmizlənməsinə (deqazasiya edilməsinə);

hidravlik sınaq işlərinin aparılmasına;

çəni sudan təmizlədikdən və çənin havasını dəyişdikdən sonra (deqazasiya etdikdən sonra) çənin aşağı hissəsindən sınaq üçün havadan nümunənin götürülməsi.

Əgər sınaq üçün götürülən havadan qazın miqdarı, qazın alınmasının aşağı səviyyəsinin 1/5 hissəsindən artıq deyilsə, çəni çirkənləndirən və paslanma (korroziya) qalıqlarından təmizləmək və daxili yoxlamaya başlamaq olar.

Yeraltı çənlərin daxili baxışı və hidravlik sınaq 10 ildən bir dəfə, yerüstü çənlərin daxili baxışı — 4 ildə bir dəfə, yerüstü çənlərin hidravlik sınağı — 8 ildə bir dəfə aparılır.

7.100. Çənin divarlarında olan çöküntülər, həmçinin çəndən çıxarılan çirk və çöküntülər QDS-in ərazisindən xaric edilənə qədər nəm halda saxlanılmalıdır. Pirofor birləşmələr yanğın nöqtəyi-nəzərindən xüsusi aynılıq təhlükəsiz yerlərə daşınmalı və yaxud dərhal torpağa basdırılmalıdır.

7.101. Çənlərin təmizlənməsi, içərisinin yoxlanılması və təmiri QDS istismar edən hüquqi və yaxud fiziki şəxsin yazılı icazəsi ilə, qaz təhlükəli işlərin görülməsinə olan tələblərə riayət etməklə aparılmalıdır.

7.102. Pirofor çöküntüsü olan borularda bu çöküntünün öz-özünə alınmasının qarşısını almaq məqsədilə, qaz kaməri üfürüldükdən sonra onun atmosfer havası ilə təmasda olmaması üçün, bu sahələrin quraşdırılması sonrakı günə saxlamaq olmaz. Boru kəmərinin üstü açıldığı gün sökülməlidir.

7.103. Mayeləşdirilmiş qaz olan boru kəmərlərində «yamaq» qoymaq olmaz. Borunun zədələnməsi sahəsi dəyişdirilməlidir. Rezin parça qolları təmir etmək olmaz, zədələnməsi qollar zay hesab edilməlidir.

7.104. Yoxlanıldıqdan və yaxud təmirdən sonra çənlərin, avadanlıqların, boru kəmərlərinin işə qoşulması, QDS istismar edən hüquqi və yaxud fiziki şəxsin yazılı icazəsi əsasında aparıla bilər.

7.105. Mayeləşdirilmiş qaz kəmərlərindəki buz tutulmaları buxarla, qızdırılmış qumla, yaxud isti su ilə açılmalıdır. Bu məqsəd üçün oddan, polad məftillərdən və ya qılcıqlı yaradan üsullardan istifadə etmək olmaz.

Donub partlamış qaz kəmərinin buz tutmuş sahəsini qızdırdıqda həmin sahəni ümumi sistemdən hökmən açmaq və qaz təhlükəli işlərin yerinə yetirilməsi üçün olan tələblərə riayət etmək lazımdır.

7.106. Tutulmaları maye qazlarla doldurulması yerüstü tutulmalar və balonlar üçün onların həndəsi həcmünün 85%-dən yeraltı tutulmalar üçün isə 90%-dən artıq olmamalıdır.

Balonları doldurmağa verilən qaz miqdarını təyin etmək üçün aşağıdakı cədvəldə göstərilən normalardan istifadə edilməlidir:

Qaz	Balonun 1 litr tutumu üçün qazın kütləsi, (kq-la), artıq olmamalıdır.	Balonun 1 kq qaza düşən tutumu (litrlə), az olmamalıdır.
Butan	0,488	2,05
Butilen	0,526	1,90
Izo-butilen	0,526	1,90
Propan	0,425	2,35
Propilen	0,445	2,25
Etilen	0,286	3,50

Binada havanın temperaturu 10°C-dən aşağı olduqda balonları doldurmaq olmaz.

7.107. Çənləri, avtosistemləri, balonları — qazın buxarlarının elastikliyi həmin qabların iş təzyiqindən artıq olan temperaturu qazla doldurulması qadağan edilir.

7.108. Qazın buxar fazasını atmosferə buraxaraq onlardakı təzyiqli aşağı salmaq avtosistemlərin və ya balonların doldurulması qadağan edilir.

7.109. Mayeləşdirilmiş qazlar dəmir yolu və avtomobil sistemlərindən boşaldıldıqda, həm boşaldıldıqda, həm də doldurulmuş balonları daimi nəzarət edilməlidir.

7.110. Dəmir yolu və avtomobil sistemləri qazla doldurulmadan və boşaldılmadan əvvəl torpaqla birləşdirilməlidir. Sistemlərin saxlanıldığı yerdə dəmir yolu xətti, həmçinin doldurma və boşaltma aparılan rezin parça torpaqla birləşdirilməlidir. Ancaq doldurma və boşaltma qurtardıqdan sonra və sistem ventillərinin ştutserlərinə tıxac qoyulduqdan sonra sistemləri torpaqlayıcı qurğudan açmaq olar.

7.111. QDS-in ərazisində daxil olan lokomotiv tüstü burusunda qılcıqlı mexanizm quraşdırılmalı və dəmkeşi bağlanmalıdır.

7.112. QDS-in ərazisindən dəmir yolu sistemlərinin manevri üçün istifadə olunan elektrodrezin və elektrobürçəklərinin mühərrikləri və elektrik avadanlıqları 5.26 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq partlayışdan mühafizə tipli hazırlanmalı, motodrezinlərin tüstü çıxan boruları isə qılcıqlı mexanizmlərdən tərtibatla təchiz olunmalıdır.

7.113. Qazi boşaltmağa başlamazdan əvvəl dəmir yolu sistemlərinin təkərləri dəmir yolu relsində xüsusi başmaqlarla bərkidilməlidir.

7.114. Dəmir yolu sistemlərindən mayeləşdirilmiş qazların boşaldılması əməliyyatına başlamazdan əvvəl lokomotiv QDS-in ərazisindən ən azı 20 metr uzaqlaşdırılmalıdır.

7.115. Avtosistemləri doldurduqda və boşaldıldıqda, mayeləşdirilmiş qaz avtomatının mühərrikinin ötürücüsündən işləyən nasosla vurulan hallardan başqa, maşının mühərriki söndürülməlidir. Ancaq mühərriki dayandırıldıqdan sonra sistemni boşaltma ştutserlərindən tıxac qoymaq olar, mühərrikin işə salınması isə, ancaq vurma-sorma qollarını açıb onlara tıxac qoyulduqdan sonra icazə verilir.

Nasos quraşdırılmış avtosistemləri doldurmazdan və boşaldılmadan əvvəl avtosistemnin tüstü çıxan burusunda qılcıqlı mexanizmlərdən qurğu olmalı və onun sazlığı yoxlanılmalıdır.

7.116. Balonları qazla doldurduqda onları çəkmək üçün istifadə olunan tərəzilər hər iş növbəsində işə başlamazdan əvvəl nəzarətçi (doldurucu sexin ustası) tərəfindən etalon tərəzi daşı vasitəsilə yoxlanmalı və bu barədə jurnalda qeydiyyata aparılmalıdır.

İldə bir dəfə, həmçinin hər təmirdən sonra tərəzilərin standartlara uyğunluğu Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi orqanları tərəfindən yoxlanılmalıdır.*

7.117. Doldurma üsulundan asılı olmayaraq bütün balonlar çəkilməklə, yaxud başqa üsulla nəzarət yoxlamasından keçməlidir. QDS (QDM) -də balonların doldurulması jurnalı aparılmalıdır.

7.118. Çənlər, avtosistemlər, yaxud balonlar həddən çox doldurulduqda, artıq qaz boşaldılmalıdır. Balonlardan qaz bu məqsəd üçün nəzərdə tutulan xüsusi tutumlara boşaldıldıqda, çənlərdən və avtosistemlərdən isə saxlama bazasının digər dolmamış çənlərinə boşaldılır. Artıq qazın havaya buraxılması qadağandır.

7.119. Bütün doldurulmuş balonların ventillərinin (klapanların) və yivli birləşmələrinin hermetikliyi yoxlanılmalıdır. Ventilin hermetikliyinin mənfii temperaturlarda yoxlanılması üsulu istehsalat təlimatları ilə təyin edilməlidir. Ventilin hermetikliyi yoxlanıldıqdan sonra balonun boğazlığına (balonun tutumu 12 litrdən artıq olduqda) qoruyucu qapaq qeydirlməlidir. Balonları QDS (QDM) -də qapaqsız da saxlamaq olar.

Doldurulmuş balonların tıxacsız və qoruyucu qapaqsız daşınması və tıxacsız saxlanması qadağan edilir.*

7.120. Əgər balon qazla doldurduca, yaxud qazsızlaşdırılmayıbsa, balonda, o cümlədən onun ventillində hər hansı təmir aparmaq olmaz. Balonların və onun ventillərinin təmiri ancaq QDS-in təmir bölmələrində (emalatxanalarında) aparılmalıdır. Balonlar təmir bölməsinə isti su ilə yuyulmuş halda, yaxud buxarlandırıldıqdan (qazsızlaşdırıldıqdan) sonra gətirilməlidir.

7.121. Müəssisənin (təşkilatın) istehsalat məqsədi üçün aldığı mayeləşdirilmiş qazla dolu balonlarını başqa müəssisələrə (təşkilatlara) vermək və onlardan kommunal-məişət qurğularında istifadə etmək qadağandır.

7.122. Balonlar bir qayda olaraq «qəfəs» tipli avtomatlarında, yaxud balonların düşməsi və bir-birinə toxunması ehtimalı olmayan xüsusi qurğularla təmin olunmuş kuzalı avtomobillərdə daşınmalıdır. Adi kuzalı avtomatlarında balonları xüsusi qurğulardan (vasitələrdən) istifadə etməklə daşımaq olar. Belə qurğu (vasitə) olaraq yuvalı taxta tirlərdən, rezin, yaxud kəndir halqalardan və s. istifadə edilə bilər.*

7.123. Balonları yükləyib-boşaldan və saxlayan vaxt onların düşməsinə, zədələnməsinə və çirkənlənməsinə qarşı tədbirlər görülməlidir.

7.124. Balonların doldurulma və saxlanılma bölmələrində daşınması, həmçinin doldurma-boşaltma işləri zamanı, bu məqsəd üçün nəzərdə tutulan və təhlükəsiz istismar təmin edən qurğulardan (transportyorlardan, rolqanqlardan, yaxud xüsusi vasitələrdən) istifadə edilməlidir. Balonlar burumaq üzərində də diyirləndirilə bilər. Balonları maqnit kranı ilə daşımaq olmaz.

7.125. Qazla doldurulmuş balonların günəş şüaları ilə qızmadan qorunmalıdır.

7.126. Balonların doldurulub-boşaldılması üçün xüsusi qurğusuna olan avtomatların istisna olmaqla, balonları daşımaq üçün istifadə olunan avtomatların mühərrikləri, yükləmə-boşaldılma zamanı söndürülməlidir.

7.127. Çənlərdən, buxarlandırıcılardan və balonlardan buxarlanmayan qalıqlar bu məqsəd üçün xüsusi olaraq düzəldilmiş hermetik tutumlara boşaldılmalıdır. Buxarlanmayan qalıqları açıq qablara, yaxud istehsalat kanalizasiyalarına boşaltmaq olmaz.

Buxarlanmayan qalıqların balonlardan boşaldılması boşaltma rampalarında aparılmalıdır.

7.128. Qollarda təzyiqli olduqda üstlük qaykaları sıxmaq və qolları açmaq və həmçinin qaykaları açıqda və bağladıqda zərbə alətlərindən istifadə etmək olmaz.

7.129. Çatlamaqları, kəsilmə yerlərini, sirtülmələri və s. aşkar etmək məqsədilə qollar hər gün yoxlanılmalıdır. Qolların möhkəmliyini yoxlamaq üçün onlar 1,25 iş təzyiqinə bərabər təzyiqlə üç ayda bir dəfə hidravlik sınaqdan keçirilməlidir.

7.130. Kompressorların qayıq ötürücüləri təmiz saxlanılmalı və qayıqın üzərində çirk, yağ, su və qayıq örtüyünün elektrik keçiriciliyini dəyişdirə bilən başqa maddələrin yığılmasından qorunmalıdır.

7.131. Təmiz və istifadə olunmuş silmə əskilərinin kipi bağlanan dəmir yeşiklərdə ayrı-ayrılıqda saxlamaq lazımdır.

Silmə əskilərinin QDS-in hər hansı binasında, həmçinin QDS-in xarici qurğularının avadanlıqlarında, pilləkənlərində, meydançalarda saxlamaq olmaz.

7.132. QDS-in partlayış qorxulu binalarında havanın tərkibində qaz olmasına fəvqəladə nəzarət təmin edən və qazın təhlükəli konsentrasiyası barədə səs siqnalı verən cihazlar qoyulmalıdır. Həmin cihazlar sıradan çıxdıqda havada qazın konsentrasiyası hər iki saatdan bir yoxlanılmalıdır.

Qazın konsentrasiyası təhlükəli həddə çatdıqda binanın havası dərhal dəyişdirilməli və onun səbəbi tapılıb aradan qaldırılmalıdır.*

7.133. QDS, AQDS və QDM-in partlayış-yanğın qorxulu binalarda ventilyasiya sistemlərinin təmizlənməsi və sazlanması (səmərəliliyinin yoxlanılması) ixtisaslaşdırılmış təşkilat tərəfindən ildə bir dəfə akt tərtib etməklə yoxlanmalı və sazlanması nəticələri ventilyasiya qurğularının pasportuna qeyd edilməlidir. [25]

Binada hava kifayət dərəcədə dəyişmədikdə, ventilyasiya qurğusundakı nasazlıq aradan qaldırılma kimi mayeləşdirilmiş qazla görülən bütün işlər dayandırılmalıdır.

7.134. Mayeləşdirilmiş qazdan daşımaq üçün nəzərdə tutulan maşınların (avtosistemlərin və balondaşıyın maşınların) mühərrikdən tüstüçuxaran borusu maşının qabaq tərəfinə keçirilməli və çıxarılan qılcıqlı mexanizmlərdən təmizlənməlidir. Həmin mexanizm, maşın QDS, AQDS və QDM həyatına girdikdə maşının tüstü çuxaran burusuna quraşdırılmalıdır. Müvəqqəti, yaxud daimi olaraq balonları daşımaq

üçün istifadə olunan avtomaşınların tüstüçixaran borusu maşının qabaq tərəfinə keçirilməyibsə, həmin boruda stasionar qüçlücüməndürən quraşdırılmalıdır. Hər bir avtomaşında hələsi ən azı 2 litr tutumlu 2 ədəd karbon oksidli, yaxud tozlu ödsöndürən və sol burtun qabaq küncündə qırmızı tanınma bayaqçığı olmalıdır.

7.135. QDS, AQDS və QDM-in ərazisində işləyən avtomaşınların və traktorların tüstüçixaran borusunda qüçlücüməndürən olmalıdır.

7.136. QDS, AQDS və QDM-in bütün istehsalat və yardımçı binaları ilkin yanğınsöndürmə vasitələri ilə təmin edilməlidir (əlavə 23). Yanğınsöndürmə vasitələrinin yeri yanğından mühafizə və yanğın nəzarəti qurumlarının təklifi ilə dəyişdirilə bilər. Hər telefon aparatının yanında yanğın zamanı yanğından mühafizə qurumuna çağırmaq üçün onların telefon nömrələri göstərilən xüsusi cədvəl asılmalıdır.

7.137. QDS, AQDS və QDM-in yanğın təhlükəli binalarında qüçlücüm yarada bilən işlərin görülməsi, açıq oddan istifadə edilməsi, həmçinin oraya kibrit, alışqan ^[26] *vətütün* çəkmək üçün lazım olan başqa vasitələrin gətirilməsi qadağan edilir.

7.138. QDS, AQDS və QDM-in ərazisində *tütün* çəkmək qadağandır və orada bu barədə xəbərdarədiçi yazılar olmalıdır.

7.139. Çən parkının ərazisində və istehsalat binalarında çənlərə xidmət edilməsi və onların təmiri ilə, balonların və avtosisternlərin doldurulması, dəmir yolu sistemlərindən qazın boşaldılması işləri ilə əlaqəsi olmayan kənar adamların olması qadağandır.

7.140. QDS, AQDS və QDM ərazisində xeyli qazsızma halı olduqda bütün kənar adamlar ərazidən çıxarılmalı, ərazidə olan bütün avtomaşınların mühərrikləri söndürülməli və qazsızmanın qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməlidir.

Sənaye müəssisəsinin ərazisində yerləşən çənlərdən, yaxud QDS-in boru kəmərlərindən xeyli qazsızma halı olduqda, dərhal alov söndürülməlidir (əgər istehsal texnologiyası üzrə bu mümkünsə), qaz dola bilən sahələrdən adamlar çıxarılmalı, mümkün olan yerlərdə buxar səddi (pərdəsi) yaratmalı və qazsızmanın qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməlidir.

7.141. Yerüstü çənin yaxınlığında qaz alındıqda çəndə təzyiğin artmaması üçün, çən su ilə soyudulmalıdır. Dəmiryol və avtomobil sistemləri yaxınlığında yanğın baş verdikdə, onlar dərhal təhlükəsiz yerə köçürülməlidir. Əgər bunu etmək mümkün deyilsə, sistemlər su ilə soyudulmalıdır.

7.142. QDS binalarının və avadanlıqlarının torpaqlanması ilə bir dəfədən gec olmayaraq yoxlanılmalıdır. Ölçmələr torpağın keçiriciliyi ən az olan dövrlərdə: bir il — yayda, torpaq daha çox quruyan dövrdə, o biri il isə — qışda, torpaq daha çox dərin donan dövrdə aparılmalıdır. Torpaqlamanı dövrə olaraq yoxlamaqdan başqa, avadanlıqları hər dəfə təmir olunduqdan sonra da yoxlamaq lazımdır.

7.143. Qazdoldurma stansiyalarında qəza işiqləndirilməsi üçün partlayışdan mühafizə tipli xüsusi qaydada hazırlanmış akkumulyator batareyalı əl fənləri tətbiq olunmalıdır.

8. QAZ TƏHLÜKƏLİ İŞLƏR VƏ QƏZA-DİSPETÇER XİDMƏTİ

8.1. Qaz olan mühitədə, yaxud iş zamanı ətrafa qaz yayıla biləcək şəraitdə aparılan işlərə qaz təhlükəli işlər deyilir. Qaz təhlükəli işlərə aşağıdakılar aiddir:

- istismarda olan qaz kəmərinin qaz şəbəkəsindən açmadan onlara yeni qaz kəmərlərinin qoşulması («kəsmədən» yeni qolun qaynaq edilməsi, «qaz altında kəşib qoşulması»);
- qaz kəmərlərinin, QPM (QPQ)-nın və sənaye müəssisələrinin, kənd təsərrüfatı, kommunal-məişət, kommunal və məişət istehlakçılarının qaz şəbəkələrinin, aqrəqatlarının və cibahzarının istismara buraxılması («qazın buraxılması»), həmçinin mayeləşdirilməmiş qazların QDS, AQDS, QDM, dəst qurğularının istismara verilməsi;
- istismar olunan («qaz altında» olan) yerüstü, yeraltı və binalarda, quyularda, tunellərdə və s. yerləşən qaz kəmərlərinin, qaz avadanlığının və armaturunun, o cümlədən kompressor və doldurma bölmələri avadanlıqlarının, QDS, AQDS və QDM boşaltma estakadalarının, mayeləşdirilmiş qazların qazları və sistemlərinin texniki xidməti və təmiri;
- qaz kəmərlərinin tənzimlənməsi və hidrat yaranmalarını təmizləmək məqsədilə onlara əridicilərin tökülməsi; «qaz altında» olan qaz kəmərlərində tıxacın qoyulması və çıxarılması, həmçinin qaz kəmərlərindən aqrəqatların, avadanlıqların və ayrı-ayrı hissələrin tıxac qoymaqla açılması;
- istismar olunan şəbəkələrdən açılmış qaz kəmərlərinin çökülməsi; mövstüm zamanı istismar olunan qaz kəmərlərinin və avadanlıqların konservasiya edilməsi və konservasiyadan çıxarılması;
- dəmir yolu və avtomobil sistemlərindən qazın boşaldılması, QDS, AQDS, QDM-də və çən qurğularında — çənlərin, QDS və QDM-də balonların, avtosisternlərin mayeləşdirilmiş qazla doldurulması;
- quyuların təmiri, nəzərdən keçirilməsi və havasının dəyişdirilməsi, həmçinin kondensat yığıcı tutumlarından kondensatın və QDS, AQDS, QDM çənlərindən və çən qurğularından mayeləşdirilmiş qazların buxarlanmayan qalığının nasosla sorulub kənar vurulması;
- balonlardan buxarlanmayan qazın qalığının boşaldılması və həddən artıq dolmuş, yaxud nasaz balonlardan qazın boşaldılması;
- istismar olunan *qaz qurğularının* və daxili qaz avadanlığının texniki xidməti və təmiri;
- nasazlıqları aradan qaldırmaq üçün qaz buraxılan yerlərdə aparılan qazma işləri;
- istismar olunan qaz kəmərlərində odla (qaynaqla) aparılan bütün təmir işləri;
- qazbalonlu avtomaşınların doldurulması.

8.2. Ayrı-ayrı məişət *qaz qurğularının* birləşdirilməsi, qaz balonlu qurğuların istismara verilməsi, diametri 32 mm-dən artıq olmayan alçaq təzyiqli qaz kəmərlərində qaynaq və qaz ilə kəsmə tətbiq etmədən təmir işlərinin aparılması, istismar prosesində çənlərin və balonların mayeləşdirilmiş qazla doldurulması, quyuların nəzərdən keçirilməsi və havasının dəyişdirilməsi, kondensat yığın tutumlardan kondensat nasosla sorulub çıxarılması, çənlərdən və balonlardan qazın buxarlanmayan qalığının boşaldılması, həmçinin də istismar olunan *qaz qurğularına* və daxili qaz avadanlıqlarına xidmət edilməsindən başqa, bu Qaydaların 8.1 bəndində adları çəkilən qaz təhlükəli işlər mühəndis-texniki işçinin bilavasitə rəhbərliyi altında aparılmalıdır.

Göstərilən işlərə rəhbərliyi həmin işlərin görülməsi üçün ayrılmış fəhlələrdən daha ixtisaslı olmasına tapşırmasına yol verilir.

8.3. Qaz təhlükəli işləri ən azı iki fəhlə aparmalıdır. Quyularda, tunellərdə, dərin xəndəklərdə (dərinliyi 2 metrden artıq olan), qazanların ocaqlarında, kollektorlarda, QPM və çənlərdə görüləcək işlər ən azı üç nəfər fəhlədən ibarət briqada tərəfindən aparılmalıdır.*

8.4. Bu Qaydaların 8.1 (a, b, ç, c, d, g, l) bəndində adları çəkilən qaz təhlükəli işlərin yerinə yetirilməsinə, həm də QDS, AQDS, QDM-də çənlərin və çən qurğularının mayeləşdirilmiş qazlarla ilk dəfə doldurulmasına təyin olunmuş formada tapşırıq (sərəncam) verilməlidir.

Tapşırıq vermək ixtiyarı olan şəxslər, özünün qaz xidməti ilə qaz təchizatı sistemini istismar edən hüquqi şəxslərin tapşırığı, yaxud qaz təsərrüfatı müəssisəsinin yuxarı idarəsi üzrə əmrlə təyin edilir. Onlar bu Qaydaların tələblərinə uyğun imtahan vermiş rəhbər işçilərdən, yaxud mühəndis-texniki işçilərdən təyin edirlər.

Bu Qaydaların 8.1 (e, a, f, q) bəndində adları çəkilən qaz təhlükəli işlər, həm də istismar prosesində (birinci dəfə doldurulduqdan sonra) QDS, AQDS, QDM-də çənlərin və çən qurğularının mayeləşdirilmiş qazlarla doldurulması, habelə yaşayış evlərinin, ictimai təyinatlı və əhəliyə məişət xidməti müəssisələrinin daxili qaz avadanlığında texniki xidmət işləri — hər iş növü üçün təsdiq olunmuş təlimata uyğun tapşırıqsız aparıla bilər.*

8.5. Qazlaşdırılan şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin qaz şəbəkələrinin istismara buraxılması və qazın verilməsi, təzyiqli 6 kq/sm² (0,6 MPa)-dan artıq olan qaz kəmərinə qazın verilməsi, yüksək və orta təzyiqli qaz kəmərinə «qaz altında» birləşdirilmə üzrə işlər, QPM, QDS, AQDS, QDM-də qaynaq və qazla kəsmə tətbiq etməklə aparılan işlər, qaynaq və qazla kəsmə tətbiq etməklə orta və yüksək təzyiqli qaz kəmərlərində «qaz altında» aparılan təmir işləri, orta və yüksək təzyiqli qaz kəmərlərində istehlakçının qaz kəmərlərindən açılması ilə əlaqədar qazın təzyiğinin azaldılması və yenidən qaldırılması, ümumilikdə müəssisəyə verilən qazın açılması və sonradan yenə verilməsi, QDS, AQDS, QDM-də çənlərin mayeləşdirilmiş qazla ilk dəfə doldurulması işləri — tapşırıq üzrə və qaz təsərrüfatı müəssisəsinin baş mühəndisi tərəfindən təsdiq edilmiş xüsusi plana uyğun, həmin işləri müəssisə öz qüvvəsi ilə apardıqda isə həmin müəssisənin baş mühəndisi tərəfindən təsdiq edilmiş xüsusi plana uyğun aparılır.

8.6. İş planında işlərin aparılmasının dəqiq ardıcılığı, işçilərin yerləşdirilməsi, mexanizmlərə və vasitələrə tələbat göstərilir, həmin işlərin maksimum təhlükəsiz aparılmasını təmin edən tədbirlər nəzərdə tutulur.

İş planında həmçinin qaz təhlükəli hər bir işin aparılmasına cavabdeh olan şəxslər, ümumi rəhbərlik edən və işlərin yerinə yetirilməsi ardıcılığını təyin edən və bu işlərin əlaqələndirilməsinə cavabdeh olan şəxs də göstərilməlidir.

8.7. Plana uyğun olaraq qaz təhlükəli işin aparılmasına cavabdeh olan şəxsə ayrıca tapşırıq verilməli, həmin tapşırıqda işləri yerinə yetirən zaman esas təhlükəsizlik tədbirləri və işin texnoloji ardıcılığı göstərilməlidir.

8.8. İş planına və tapşırıqda — işlərin aparılması yeri və işin xarakteri göstərilməklə icra cizgisinin surəti, yaxud onun əslə əlavə olunmalıdır. Qaz təhlükəli işlərə başlamazdan əvvəl onların aparılmasına cavabdeh olan şəxs icra cizgisinin, yaxud onun suratinin işlərin aparılacağı yerdə obyektin faktiki yerləşməsinə uyğunluğunu yoxlamalıdır.

8.9. Qəza ilə əlaqədar işlər bilavasitə insanların həyatına, maddi nemətlərə dəyə biləcək təhlükə aradan qaldırılana qədər tapşırıqsız aparılır. Təhlükə aradan qaldırıldıqdan sonra qaz kəmərlərinin və qaz avadanlıqlarının texniki saz vəziyyətə gətirilməsi üzrə işlər tapşırıq (sərəncam) üzrə aparılmalıdır.*

8.10. İşin aparılmasına lazımi hazırlıq görülməsi üçün tapşırıq (sərəncam) qabaqcadan verilməlidir. Tapşırıqda (sərəncamda), onun qüvvədə olması müddəti, işin başlanması və qurtarması vaxtı göstərilməlidir. Qaz təhlükəli işləri təyin olunmuş müddətdə başa çatdırmaq mümkün olmadıqda tapşırıq (sərəncamın) müddəti onun verən şəxs tərəfindən artırıla bilər. Tapşırıqlar (sərəncamlar) xüsusi jurnalda qeydə alınmalıdır.

Cavabdeh şəxs tapşırığı (sərəncamı) aldıqda və işi qurtardıqdan sonra tapşırığı (sərəncamı) qaytarıldıqda jurnalda imza etməlidir.

Tapşırıqlar (sərəncamlar) ən azı bir il müddətində saxlanılmalıdır.

8.11. Tapşırıq (sərəncam) üzrə yerinə yetirilən qaz təhlükəli işlər bir gündən artıq müddətdə yerinə yetirilirsə, onların aparılmasına cavabdeh olan şəxs, işlərin gedişi barədə işlərin aparılmasına tapşırıq verən şəxs hər gün məlumat verməlidir.

Əzamiyyətə gələn şəxslərə qaz təhlükəli işlərin aparılmasına dair tapşırıq (sərəncam) bütün əzamiyyət müddətinə verilməlidir. İşlərin icrasına nəzarəti onlara cavabdeh olan şəxs aparmalıdır.

8.12. Fəhlələrin şəxsi mühafizə vasitələri ilə təmin edilməsinə və həmin vasitələrin saz olmasına qaz təhlükəli işə rəhbərlik edən mühəndis-texniki işçi cavabdehdir, bu Qaydaların 8.2 bəndinə əsasən mühəndis-texniki işçilərin rəhbərliyi olmadan aparıla bilən işləri gördükdə isə — tapşırıq (sərəncamı) verən şəxs cavabdehdir.

İşçilərin şəxsi mühafizə vasitələri ilə təmin olunması və bu vasitələrin sazlığı qaz təhlükəli işlərin görülməsi tapşırıq (sərəncamı) verildikdə təyin edilir. İşlərin rəhbəri iş yerini elə hazırlamalıdır ki, lazım gəldikdə fəhlələrin təhlükəli zonadan dərhal çıxarılması təmin edilsin.

8.13. Qaz təhlükəli işlərə başlamazdan əvvəl onun aparılmasına cavabdeh şəxs bütün fəhlələrə iş zamanı təhlükəsizlik tədbirləri barədə təlimat verməlidir. Bundan sonra təlimat almış hər fəhlə tapşırığı (sərəncamı) imzalaymalıdır.

8.14. Qaz təhlükəli işləri aparən zaman bütün göstəriciləri işin aparılmasına cavabdeh şəxs verməlidir. İşlərin aparılmasında iştirak edən başqa vəzifəli şəxslər və rəhbər işçilər fəhlələrə göstərişi ancaq bu işlərin aparılmasına cavabdeh olan şəxs vasitəsilə verə bilər.

8.15. Qaz təhlükəli işlər, bir qayda olaraq, gündüzlər aparılmalıdır. Qəzaların aradan qaldırılması üzrə işlər mühəndis-texniki işçilərinin bilavasitə rəhbərliyi ilə hər vaxt aparıla bilər*.

8.16. Qaz təhlükəli işləri yerinə yetirməyə iştirak edən hər bir fəhlənin və o cümlədən də briqada mühəndisin şlanqlı, yaxud izoləedici əleyhqaz olmalıdır. Stüzgəci əleyhqazdan istifadə etməyə icazə verilmir.

8.17. Şlanqlı əleyhqazın havagötürən borusu iş zamanı qaz olan yerdən külək vuran tərəfdə yerləşdirilməlidir. Hava ventilyator vasitəsilə məcburi vurulmuşda, şlanqlın uzunluğu 15 metrden artıq olmamalıdır. Şlanq sərt əyilməməli və hər hansı bir əşya ilə sıxılmamalıdır.

8.18. Xilasetmə kəmərlərinin kürək tərəfdə onların kəşiyişi yerdə ip bərkətmək üçün halqalı çiyin qayışları olmalıdır. Kəmərlər bərkətdilməlidir ki, halqalar kürəkdən aşağı olmasın. Çiyin qayışı olmadan kəmərlərdən istifadə etməyə icazə verilmir.

8.19. Əleyhqazlar, qoruyucu kəmərlər, kəmərin yaylı qarmaqları (karabinləri) və iplər dövrü olaraq sınaqmalıdır (yoxlanılmalıdır).

8.20. Əleyhqazlar hər təhlükəli işə başlamazdan əvvəl hermetikliyə yoxlanılmalıdır. Geyilmis əleyhqazın bütümlü borusunun ucu əl ilə sıxılır, əgər belə vəziyyətdə nəfəs almaq mümkün deyilsə, demək əleyhqaz sağdır, əgər nəfəs almaq mümkün olarsa, demək maskadan və ya burundan hava keçir və həmin əleyhqazdan istifadə etmək olmaz.

8.21. Yaylı qarmaq üçün halqası olan xilasedici kəmərləri aşağıda göstərilən qaydada sınaqdan keçirilir: hər iki toqması bağlanmış sınaqdan keçirilən kəmərin halqasına 200 kq-ıq yük asılır, həmin yük 5 dəqiqə asılı saxlanılır. Yüki asıldıqdan sonra kəmərdə heç bir zədələnmə izi olmamalıdır.

8.22. Kəmərin yaylı qarmaqları 200 kq-ıq yükə sınaqdan keçirilir. Yaylı qarmaq açıq cəftə ilə 5 dəqiqə yük altında saxlanılır. Yüki asıldıqdan sonra yaylı qarmağın forması dəyişməməlidir. Açılan cəftə asanlıqla öz yerinə düşməlidir.

8.23. Xilasedici iplər 200 kq-ıq yükə 15 dəqiqə müddətində sınaqlır. İpin uzunluğu sınaqdan əvvəl və sonra ölçülür. Yüki açıldıqda ümumiyyətlə ipdə və onun ayrı-ayrı hissələrində heç bir zədə olmamalıdır. Yüki açıldıqdan sonra ipin qalan uzunluğu əvvəlki uzunluqdan 5%-dən artıq olmamalıdır.

8.24. Xilasetmə kəmərlərinin, kəmərlərin yaylı qarmaqlarının və xilasedici iplərin bu Qaydaların 8.21—8.23 bəndlərində göstərilmiş üsulla sınağı — bu məqsəd üçün xüsusi təyin edilən mühəndis-texniki işçi tərəfindən ilde iki dəfədən az olmayaraq aparılmalıdır. Sınaqların nəticəsi barədə akt tərtib olunmalıdır.

Xilasetmə kəmərlərinin, onun yaylı qarmaqlarının və xilasedici ipin yararlılıq dərəcəsi, həmçinin bu vasitələrdən istifadə edən işçi tərəfindən işə başlamazdan əvvəl və hər dəfə istifadə etdikdən sonra nəzərdən keçirilməklə yoxlanılmalıdır.

Bundan başqa, iplər işlərə cavabdeh rəhbər tərəfindən hər 10 gündən bir, həm də hər dəfə yağışlı, yaxud qarlı havada işlədildikdən sonra, usta tərəfindən isə — hər dəfə işlədildəndən əvvəl nəzərdən keçirilib yoxlanılmalıdır. Hər bir kəmərin və ipin inventar nömrəsi olmalıdır.

8.25. Qaz olan yerlərdə işləyən zaman qüçlücüm yaranmasına imkan verməyən əlvan metaldan hazırlanmış çəkiç və gürcü işlədilməlidir. Qara metaldan olan alətlərin və başqa vasitələrin işlək hissəsinə qalın qatla solidol, yaxud başqa texniki yağlar çəkməlidir. Qaz olan yerlərdə qüçlücüm yerə bilən elektrik burğusunun və başqa elektrik alətlərindən istifadə edilməsi qadağandır.

8.26. Quyularda, çənlərdə və başqa belə yerlərdə qaz təhlükəli işləri yerinə yetirən fəhlələr və mühəndis-texniki işçilər dəmir nali və mıxları olmayan ayaqqabılardan istifadə etməlidirlər, əks halda isə ayaqqabı üstündən qaloz geyməlidirlər.

8.27. Qaz təhlükəli işləri yerinə yetirərək partlayışdan mühafizə tipli sayyar işiqləndirmə vasitələrindən istifadə edilməlidir. Şaxta tipli akkumulyator fənlərindən də istifadə etmək olar.

8.28. Quyularda, tunellərdə, kollektorlarda, texniki döşmə altlıqlarında, QPM-də və QDS, AQDS, QDM-in ərazisində istismar olunan qaz kəmərlərində, onları şəbəkədən açmadan və hava ilə, yaxud təsirsiz qazla üfürmədən qaynaq və qazla kəsmə işləri aparmaq olmaz. Qaz kəmərinin şəbəkədən açıqda açıcı qurğuda tıxac qoyulmalıdır.

8.29. Üstü örtülmüş (bütünlükdə, yaxud müəyyən hissəsi) çalalarda, xəndəklərdə, qaz quyularında qaynaq (alov) tətbiq etmədən qaz təhlükəli işlər aparmaq olar. İstismar olunan qaz kəmərlərindəki belə

qurğularda, ancaq örtükləri götürüldükdən sonra qaynaq və kəsmə işləri aparmaq olar.

8.30. Qaz kəmərləri çəkilmiş və qazdan istifadə edən aqreqatlar olan binalarda, həm də quyularda, kollektorlarda və s. qaynaq, yaxud qazla kəsmə işlərinə başlamazdan əvvəl havada qazın olması yoxlanılmalıdır. Havadakı qazın miqdarı qaz-hava qarışığının aşağı alışıma həddinin 1/5-dən artıq olmamalıdır.

Sınaq üçün havadan nümunə — pis ventilyasiya olunan yerlərdən və qazın sıxıldığından asılı olaraq seçilən hündürlükdən götürülməlidir.

Qaynaq işlərinin aparıldığı bütün müddətlərdə binalar yaxşıca ventilyasiya olunmalıdır, quyular, yaxud kollektorlar isə 1 saatda havanı üç qat dəyişdirə bilən ventilyator, yaxud kompressor vasitəsilə hava vurmaqla ventilyasiya edilməlidir.

8.31. İstismar olunan qaz kəmərlərinə yeni qaz kəmərləri qoşulduqda və onların təmiri zamanı, qazla kəsmə və qaynaq işləri qazın təzyiqi 40—150 mm su sütunu (40—150 daPa) olduqda aparılmalıdır. Həmin təzyiqlə olmasa işlərin aparıldığı bütün müddətlərdə yoxlanılmalıdır. Təzyiq 40 mm su sütunundan (40 daPa) aşağı düşdükdə və onun təzyiqi 150 mm su sütunundan (150 da Pa) yuxarı olduqda kəsmə və qaynaq işləri dayandırılmalıdır.

İşlərin aparıldığı yerdə təzyiqlə nəzarət edilməsi üçün manometr qoyulmalıdır, yaxud qaz istehlakçısının ən yaxındakı (100 metrədən uzaq olmayan) giriş manometrindən istifadə edilməlidir.

8.32. İstismar olunan qaz kəmərlərinə yeni qaz kəmərlərinin qoşulması işləri aparılan zaman qazın təzyiqi açıcı qurğular, yaxud təzyiqlə tənzimləyiciləri vasitəsilə aşağı salınmalıdır.

Aşağı salınmış təzyiqli qaz kəmərləri sahəsində qazın təzyiqinin artmasın qarşısını almaq üçün buradək kondensat tutumlandırma, hidrosürgüldən istifadə edilməlidir, lazım olduqda isə (birləşdirilmə işlərinə başlamazdan əvvəl) açıcı qurğusu olan şam qoyulmalıdır. Şam vasitəsilə buraxılan qaz imkan dairəsində yandırılmıdır.

8.33. İstismar olunan qaz kəmərinə yeni qaz kəmərlinin birləşdirilməsi işləri qaz təsərrüfatı müəssisəsi tapılaraq, yaxud onu əvəz edən təşkilat tərəfindən təyin edilməlidir.

8.34. «Qaz altında» qaz kəmərlərinə qol qoşulması Dövlət Neft Şirkəti orqanları tərəfindən təsdiq olunmuş bir tipli təlimata uyğun olaraq qaz təsərrüfatını istismar edən hüquqi şəxslər və yaxud müəssisənin rəhbərliyi tərəfindən işləyib hazırlanmış xüsusi təlimatlar üzrə aparılmalıdır.

8.35. İstismar olunan qaz kəmərinə qol qoşmaq üçün yerinə yetirilmiş qaynaq tikisi qaz kəmərinə qazın işlək təzyiqlə şəraitində sabunlamaqla, yaxud xüsusi cihaz vasitəsilə kipliyi yoxlanılmalıdır.

8.36. Qaz kəmərlərinin, armaturların və cihazların kipliyini alov vasitəsilə yoxlamaq olmaz.

8.37. Qaz təhlükəli işlər aparılan yerlərdə kənar adamlar kipliyinə olmalıdır. Çalalar və quyularda iş aparıldıqda onlar hasara alınmalıdır. Çalaların ölçüləri iş aparmaq üçün və lazımı alətlərin, materialların və avadanlıqların yerləşdirilməsi üçün əlverişli olmalıdır. İş aparılan yerin yaxınlığında xəbərdar edici nişanlar asılmalı, yaxud qoyulmalıdır.

8.38. İstismar olunan qaz kəmərlərində qazla kəsmə, yaxud qaynaq işləri aparıldıqda və çuqun qaz kəmərlərinin genborularından (rastrubdan) qurğusunu əritdikdə güclü alov çıxmasının qarşısını almaq üçün qazın çıxdığı yerlər asbest ovuntulu, odadavamlı gil ilə suvaqlanmalıdır.

8.39. Qaz kəmərinin zədələnməsinə müvəqqəti olaraq şamot (odadavamlı) gilli cuna sarımaq və ya bandaj xomut qoymaq olar, bu halda bandajın yaxud sarığın vəziyyətinə nəzarət edilməlidir.

Bandajı, sarığı və xomutu olan yeraltı qaz kəmərlərinin üstünü torpaqla örtmək qadağandır.

8.40. İstehlakçılara ayrılan qollarla və ayrı-ayrı binaların girişlərində qoyulan tıxacların çıxarılması, bu Qaydaların 7.21 bəndinə uyğun olaraq qaz kəmərləri yoxladığıdan və sınaqdan keçirdikdən sonra, qazın buraxılması işlərinə rəhbərlik edən şəxsin göstərişi ilə aparıla bilər.

8.41. Qaz kəmərlərinin kipliyini, qaz avadanlıqlarının saz olmasını nəzərdən keçirməklə yoxlamadan və nəzarət sınağı aparmadan binaların qaz şəbəkəsinə qaz vermək olmaz.

8.42. Qaz kəmərlərinə qaz doldurulması və onların tüfürülməsi bu Qaydaların 7.22 bəndinin tələblərinə riayət etməklə aparılmalıdır.

8.43. Əgər qaz şəbəkəsinin yoxlanılan və nəzarət sınağı aparılan hissəsi qazla dolmayıbsa, qazla doldurma işinə yenidən başlandıqda, bu hissə təkrar yoxlanılmalı və nəzarət sınağından keçirilməlidir.

8.44. Binaların, yaxud obyektin qaz avadanlıqlarını sökdükdə, onlara gələn qaz kəmərləri paylayıcı qaz kəmərlərinin çıxış yerindən kəsilməli və qaynaq edilməklə bağlanmalıdır. Yivli, boltlu tıxaclardan istifadə etmək və s. qadağandır.

Qaz kəmərlərinin kəsilməsi hissəsi bu Qaydaların 7.22 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq hava ilə, yaxud təsirsiz qazla tüfürülməlidir. İstehsalat, kommunal və başqa binalarda istifadə olunmayan qaz kəmərləri sökülə bilər.

8.45. Qaz dolmuş quyularda, kollektorlarda, binalarda və həmçinin binalardan kənarıdakı qazlı havada təmir işləri əleyhqazlarda və odlu vasitələrdən (qaynaq, qazla kəsmək) istifadə etmədən aparılmalıdır. İş aparılarkən qaz kəmərinə, yaxud aqreqatdan qazın qəflətin sızması ehtimalı olan hallarda fəhlələr əleyhqazlarda işləməlidir. Qalan hallarda isə əleyhqazlar iş yerində istənilən vaxt istifadə edilə bilər üçün həmişə hazır vəziyyətdə olmalıdır. Quyularda, çalalarda, çənlərdə uzun müddət (1 saatdan artıq) işlədikdə, ventilyator, yaxud kompressor vasitəsi ilə oraya hava verilməlidir. 1 saat müddətində üç qatdan az olmayan miqdarda havanın dəyişdirilməsi təmin edilməlidir.

8.46. Açılmamış qaz kəmərlərində təmir işləri aparıldıqda, quyulara, tunellərə, kollektorlara eyni zamanda iki nəfərdən artıq adamın girməsinə icazə verilmir.

8.47. Daxilində yoxlama və təmir işləri aparıldıqda, qazların, yaxud qazla işləyən başqa aqreqatlar qaz kəmərinin tıxacları vasitəsilə açılmalıdır. Qazının, yaxud aqreqatın ocağına işləri bu Qaydaların 8.30 bəndinə uyğun olaraq, havasını dəyişdikdən və havada qazın olmamasını yoxladığıdan sonra aparmaq olar.

Ocaqda, yaxud aqreqatda işləyən zaman onlar ümumi tüstü bacasından açılmalı, orada olan bütün qapılar, qapaqlar, partlayış klapanları açıq olmalıdır. Lazimi hallarda qazının, yaxud aqreqatın ocağına ventilyatorla təmiz hava verilməlidir.

8.48. Mayeləşdirilmiş qaz çənlərinin içərisinin nəzərdən keçirilməsi və təmiri bu Qaydaların 7.99 bəndinin tələblərinə uyğun olaraq aparılır.

8.49. Hər hansı təzyiqli daxili qaz kəmərlərində flyansların, yivli birləşmələrin və armaturun sökülməsi — qaz kəmərinin açılmış və tıxalanmış hissəsində aparılmalıdır.

Diametri 50 mm-ə qədər olan qaz kəmərlərində bina daxili qaz avadanlıqları kranlarının yağlanması, lazimi ehtiyat tədbirləri görməklə qazın təzyiqi 300 mm su sütunu (300 daPa)-dan artıq olmadıqda aparmaq olar.

Orta və yüksək təzyiqli yeraltı və yerüstü qaz kəmərlərindəki kondensat tutumlarının yivli birləşmələrinin sökülməsi işlərini qazın təzyiqi 1 kq/sm² (0,1 MPa)-dan artıq olmadıqda aparmağa yol verilir.

8.50. Qaz kəmərlərində quraşdırılmış avadanlığın (armaturun, süzgeçlərin, sayğacların və s.) dəyişdirilməsi və sökülməsi qaz kəmərinin açılmış hissəsində aparılmalıdır. Açılmış hissənin sərhədlərində, açıcı qurğudan sonra tıxaclar qoyulmalıdır.

8.51. Qaz kəmərlərində qoyulan tıxaclar onlardakı maksimal təzyiqlə uyğun olmalıdır. Onların flyansdan kənarı çıxan quyruqları olmalıdır. Tıxacların quyruqlarında qaz kəmərinin təzyiqini və diametrini göstərən damğa olmalıdır.

8.52. Fəhlələrin ayaqlıq bəndi olmayan quyulara, həmçinin çalalara və çənlərə düşməsi üçün lazımı uzunluqda və quyunun, çalının kənarına və ya çənin qapağına bərkətmək üçün qarmaqlı dəmir nərdivan olmalıdır.

8.53. Quyularda, dərin çalalarda (dərinliyi 2 metrədən artıq olan), aqreqatlarda, çənlərdə işləmək üçün fəhlələr xilasətmə kamari bağlanmalıdır. Yuxarıda — yerin üstündə, küləkütən tərəfdə ən azı iki fəhlə olmalı, onların quyuda, yaxud ona müvafiq tikililərdə işləyən fəhlələrin xilasətmə kamərlərinə bənd olunmuş kəndirin uclarından tutmalı və aşağıda işləyən fəhlələrə, şlanqlı əleyhqazların havagötürən borularına fasiləsiz nəzarət etməli, iş yerinə kənar adamları buraxmamalıdır.

8.54. Zədələnmiş yeraltı qaz kəmərlərində torpaq işləri aparıldıqda, qaz kəmərinə çıxan qazın alışıma qarşı lazimi tədbirlər görülməlidir. Əgər qaz kəmərinin üstünü qazıb açan zaman fəhlələrin zəhərlənməsi, yaxud boğulması təhlükəsi varsa, onlar əleyhqazlarda işləməlidir.

Orta və yüksək təzyiqli zədələnmiş qaz kəmərlərində qazma işləri aparılan zaman onlara qaz verilməsini kəsmək lazımdır. Qazın kəsilməsi mümkün olmadıqda, qazın təzyiqi istehlakçıların fasiləsiz işləməsinə təmin edə bilən minimum kəmiyyətlərə qədər aşağı salınmalıdır.

8.55. Qaz kəmərlərində buz, qətran, naftalın və başqa tutumları metal işlərlə, əridicilərlə tökməklə, yaxud buxarla təmizlənməsi işləri, qaz kəmərinə qazın təzyiqi 500 mm su sütunundan (500 daPa) artıq olmadıqda aparıla bilər. Binaların içərisindəki qaz kəmərlərinin qızdırılması üçün açıq alovdan istifadə etmək olmaz.

Süni qaz kəmərlərindəki tutumların qaz kəməri açıldıqdan sonra təmizlənməlidir. Binalardakı qaz kəmərləri qızdırıldıqda zaman açıq alovdan istifadə etmək olmaz.

8.56. Qaz kəmərlərində tutumların təmizlənməsi işlərini aparılan zaman qaz kəmərinə qazın çıxmasını maksimum azaldan tədbirlər görülməlidir. İşlər əleyhqazlarda aparılmalıdır. Binaların içərisində tutumların aradan qaldırılması işləri aparıldıqda, onların havası da dəyişdirilməlidir.

8.57. Qaz kəmərlərini təmizləyən zaman bu qaz kəmərinin təmin olunan bütün istehlakçılar, işlər gördülüb qurtarana qədər *qaz qurğularının* açılması tələb olduğu barədə xəbərdar edilməlidir.

8.58. Qaz kəmərlərindəki tıxaclar aradan qaldırmaq üçün sökülməli yivli və flyans birləşmələri təzədən bağlandıqdan sonra sabunlu emulsiya ilə, yaxud xüsusi cihazla yoxlanılmalıdır.

8.59. İstismar olunan QPM avadanlıqlarında və qaz kəmərlərində, həmçinin qaz dolmuş binalarda təmir işləri aparılan zaman binaların içərisində işləyən fəhlələrə nəzarət etmək üçün binaların boyr tərəfində fəhlə dayanmalıdır. Həmin fəhlə yaxınlıqda alov mənbəyinin olmamasına da nəzarət edilməlidir.

8.60. Qaz kəmərinə kondensat çıxaran zaman *tütün* çəkmək və iş yerinin yaxınlığında kənar adamların olması qadağandır.

Kondensat xüsusi tutumlarla boşaldılmalı və bu məqsəd üçün ayrılmiş xüsusi yerlərə aparılmalıdır.

8.61. Yüksək və orta təzyiqli qaz kəmərlərində flyansları, kiplikləri, yivli birləşmələri sıxdıqda, təzyiqlə mümkün qədər aşağı salınmalıdır.

8.62. Başqa qaz kəmərinə qoşmaq üçün istismar olunan qaz kəmərlərində qaz kəsicisi ilə «pəncərə» açmadan əvvəl birinci tıxacla bağlanılmalıdır. Əgər «pəncərə» kəsən zaman kəsicinin, yaxud çıxan qazın alovu sönmərsə, qaz kəmərinə kəsilməsi hissə gillə tutulmalıdır. Ancaq çalının havasını dəyişdikdən sonra isə təzədən bağlamaq olar. «Pəncərə» kəsildikdən və kəsici söndürüldükdən sonra tıxac çıxarılır, birləşdirilən qaz kəməri qazla tüfürülür, bundan sonra onu istismar olunan qaz kəmərinə qaynaq etmək olar.

8.63. Qaza vəziyyətini məhdudlaşdırmaq və aradan qaldırmaq üçün qaz təsərrüfatından istifadə, səvərmə, iş günü hesab edilməyən bayram günləri və ümumxalq hüzn günü də daxil olmaqla gecə-gündüz işləyən qaza-dispetçer xidməti (QDX) təşkil edilir. Nəzərdə QDX yaradılacaq qaz təsərrüfatının həcm normativləri, habelə yaradılan QDX və onların filiallarını müvafiq ştatı və maddi-texniki təminatı, ^[27]

habelə texniki və operativ-istismar sənədləri ilə təmin edilməsi normaları Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən işləyib hazırlanır.

8.64. Qaz təchizatı sistemini öz qaz xidməti vasitəsilə istismar edən idarələrin müəssisələrində və s. təşkilatların qaz təchizatı sistemlərində qaza işləri bu xidmətin qüvvə və vasitələri ilə yerinə yetirilir. Özünlük qaz xidməti olan müəssisənin sifarişçi ilə qaz təsərrüfatı müəssisəsinin QDX, qaza sahələrini şəhərin (rayonun, qəşəbənin) qaz təchizatı sistemindən açmaqla qazının məhdudlaşdırılması işlərində iştirak edir. QDX belə müəssisələrdə metodik kömək göstərməli və qaza işlərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməlidir.

8.65. QDS, AQDS və QDM-də qaza işləri bu müəssisələrin işçiləri tərəfindən yerinə yetirilir. QDS, AQDS və QDM-də qaza işlərinin aparılmasında QDX-nin iştirakı həmin müəssisələrdə, qaz təsərrüfatı müəssisəsi ilə razılaşdırılmış «Qazaların qarşısını alınması və məhdudlaşdırılması planı» ilə təyin edilir.

8.66. Qaza vəziyyətinin qarşısını alınması, məhdudlaşdırılması və aradan qaldırılması üzrə QDX-nin fəaliyyəti «Qazaların qarşısını alınması və məhdudlaşdırılması planı» və «Müxtəlif idarələrin xidmətlərinin qarşılıqlı əlaqədar işləməsi planı» ilə təyin edilməlidir (yanğından mühafizə və yanğın nəzarəti, təcili yardım, polis, yeraltı mühəndis kommunikasiyalarının istismar edən təşkilatlar), həmin planlar

hər bir QDX üçün yerli şəraiti nəzərə almaqla, Dövlət Neft Şirkəti orqanlarının təklif etdikləri birtipli planlar əsasında işləyib hazırlanmalıdır. ^[28]

8.67. QDX-ə daxil olan bütün məlumatlar və istismar xidmətlərinə daxil olan bütün sifarişlər dərhal xüsusi qeydiyyat kitablarında qeydiyyata alınmalıdır. Bunlarda məlumatın (sifarişin) daxil olması vaxtı, qaza briqadasının gəlməsi və qaza yerinə gəlməsi vaxtı, zədənin xarakteri və yerinə yetirilən işlər göstərilir.

8.68. Binada qazın sızması barədə məlumat (sifariş) alındıqda QDX-nin dispetçeri xəbər verənə qəzanın və bədbəxt hadisələrin qarşısını almaq üçün lazimi tədbirlər görülməsi *qaz qurğularının* açılması, binanın havasının dəyişdirilməsi, açıq oddan istifadə edilməsinin qadağın oluması və s.) barədə təlimat verməlidir.

8.69. Qaza barədə sifarişlərin yerinə yetirilməsi üzrə işlərin təşkilinin əsasını QDX briqadasının (kənd yerlərində isə istismar işçilərinin) qaza obyektinə mümkün qədər qısa — QDX haqqında Əsasnamə ilə müəyyən olunmuş müddətdə gəlməsi tələbi qoyulmalıdır.

Partlayış, yanğın, binalara qaz dolması barədə bütün sifarişlər zamanı qaza briqadaları qaza yerinə 5 dəqiqə müddətində çıxmalıdırlar.

Qaza briqadası qaza yerinə lazımı alətlərlə və inventarlarla təchiz olunmuş məşinlərdə gətməlidir. Yeraltı qaz kəmərlərində qəzalarn qarşısını almaq üçün gedərkən qaza briqadalarının yuxarıda göstərilənlərdən başqa, lazimi texniki icra sənədləri (qaz kəmərlərinin yerləşməsi planı, qaynaq birləşmələrinin sxemi) olmalıdır.

8.70. Qəzaların, yaxud qaza vəziyyətlərinin aradan qaldırılması üzrə işləri, ancaq partlayışlar, yanğınlr və zəhərlənmələr təhlükəsinin qarşısını alan bütün tədbirləri gördükdən sonra istismar xidmətlərinə verə bilər.

9. Xüsusi təbii və iqlim şəraitində qaz təchizatı sistemlərinin tikintisi və istismarı zamanı əlavə tələblər

İşlənilən ərazilər

Qaz kəmərlərinin tikintisi

9.1. İşlənilən ərazilərdə qaz kəmərlərinin tikintisi ancaq ərazilər işlənilərkən, yer səthinin sürüşməsi şəraitində qaz kəmərlərinin etibarlı işləməsinə təmin edən xüsusi tədbirlər daxil edilmiş layihələr üzrə aparıla bilər.

9.2. Qəşəbələrarası trassamı və paylayıcı qaz kəmərlərini çəkərkən dağ-mədən istehsalı işlərinin təsiri hüdüdları hündürlük göstəricisi və trassanın piketajı ilə əlaqələndirilən daimi işarələrə müəyyən edilməlidir.

9.3. İşlənilən ərazilərdə yeraltı qaz kəmərlərinin çəkilməsi zamanı uzunluğu 10 metrədən az olmayan borulardan istifadə edilməsi məsləhət görülür.

9.4. Qaynaq olunan boruların ucları arasındakı normadan artıq aralığı və ya ucları uyğun gəlməyən boruları qızdırmaq, dartmaq, yaxud əyməklə düzəltmək olmaz. Həmin nöqsanları uzunluğu 400 mm-dən az olmayan əlavə borular (makaralar) qaynaq etməklə aradan qaldırmaq lazımdır.

9.5. Borular, bir qayda olaraq, elektrik gövs qaynağı üsulu ilə birləşdirilməlidir.

Şərti keçidi 50 mm və artıq diametrə malik olan hər cür təzyiqli yeraltı qaz kəmərlərində qaynaq birləşmələri 100 faiz fiziki nəzarət üsulları ilə yoxlanılmalıdır.

Yeraltı və daxili qaz kəmərləri üçün qaynaq birləşmələrinin nəzarət normaları adı şəraitdə çəkilən qaz kəmərləri üçün olduğu kimi götürülür.

9.6. Qaz kəməri qalınlığı ən az 200 mm olan azsulfid qabiliyyəti torpaq əsas üzərində qoyulmalı və həmin torpaqla ən az 800 mm qalınlıqda qatla örtülməlidir.

9.7. İşlənilmə aparılan sahələrdə qaz kəməri çəkilərkən, xəndayın tamamilə azsulfid torpaqla örtülməsi nəzərdə tutulmalıdır. Qalan hallarda isə qaz kəmərinin müəhərlikliyinin artırılması kompensator qoymaqla, yaxud istismar zamanı kəsməklə nəzərdə tutulmalıdır.

9.8. Paylayıcı küçə qaz kəmərlərində mühafizə tədbirləri görülmüşsə, qaz kəmərlərinin həyət və məhəllədaxili qaza sahələrində (uzunluğu 20—30 metrə qədər olan) qaynaq birləşmələrinin şüalandırma ilə yoxlanılmasından başqa, digər mühafizə tədbirləri görülməsi tələb olunmur.

Alçaq təzyiqli (0,05-ə qədər)	2	1	3,8	2,8	1,5	1	1	5	10
Orta təzyiqli (0,05-dən 3-ə qədər)	4	1	4,8	2,8	1,5	1	1	5	10
Yüksək təzyiqli: (3-dən 6-ya qədər)	7	1	7,8	3,8	2,5	2	1	5	10
(6-dən 12-yə qədər)	10	1	10,8	3,8	2,5	2	1	5	10

Qeyd: Boru kəməri şəbəkələri binaların və tikintilərin özlülərinin aşağı hissəsindən 0,4 metrədən artıq məsafədən aşağı yerləşdirildikdə, bu cədvəldə göstərilən rəqəmləri TN və Q-nin torpaq qurğularının tikilməsi və qəbulu üzrə, həmçinin su kəmərlərinin, kanalizasiya və istilik şəbəkələrinin layihələşdirilməsi üzrə fəsilələrinin tələblərinə müvafiq surətdə tərkibinin sulaşdırma dərəcəsinə görə müxtəlif torpaqlardakı çala divarlarının yol verilən mailliyindən asılı olaraq artırmaq lazımdır.

3 nömrəli Əlavə

Müxtəlif təzyiqli yeraltı qaz kəmərlərinin başqa yeraltı tikintilərlə kəsişdikdə vertikal üzrə (işiqda) məsafələri «L»

	<i>L, m</i>
Su kəməri, kanalizasiya, su axıdıcısı, telefon kanalizasiyası və s.	0,15
İstilik şəbəkəsi kanalı	0,20
Elektrik kabeli, zirehli rabitə kabeli	0,50
Gərginliyi 110—220 kV olan yağ doldurulmuş kabel	1,0

Qeyd: Kabellər qurğularda (futlyarda) çəkildikdə, qaz kəməri ilə (yağdoldurulmayan) elektrik kabeli, yaxud zirehli rabitə kabeli (telefon və s.) arasındakı məsafələri azaltmaq olar. Elektrik kabellərini çəkildikdə qaz kəməri ilə futlyarın divarı arasındakı məsafə (işiqda) 0,25 metrədən, zirehli rabitə kabelləri üçün isə 0,15 metrədən az olmamalıdır. Futlyarın ucları, kəsişən qaz kəmərinin divarlarından hər iki tərəfə 1 metr kənara çıxmalıdır.

4 nömrəli Əlavə

Yeraltı mühəndis şəbəkələri arasındakı məsafə (planda)

Qaz kəmərinin qazın təzyiqi kqq/sm ²	Horizontal üzrə məsafə (işiqda), (metr)											
	su kəmərinə qədər	kanalizasiyaya (məişət kəmərlərinə) qədər	drenajlar və yağış kanalizasiyasına qədər	təzyiqli qaz kəmərlərinə qədər				gərginlikli güc kabelləri		rabitə kabellərinə	istilik şəbəkələrinə	ümumi kollektorlara
				alçaq təzyiqli (0,05 kqq/sm ² -dək)	orta təzyiqli (0,05—3 kqq/sm ²)	yüksək təzyiqli		35 kV-dək	35—110 kV			
Alçaq təzyiqli (0,05-ə qədər)	1	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	1	2	2
Orta təzyiqli (0,05-dən 3-ə qədər)	1	1,5	1,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	1	2	2
Yüksək təzyiqli: (3-dən 6-ya qədər)	1,5	2	2	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	1	2	4
(6-dən 12-yə qədər)	2	5	5	0,5	0,5	0,5	0,5	2	2	2	4	4

Qeyd:

1. Bir xəndəkdə paralel olaraq iki və daha artıq qaz kəməri çəkildikdə, onların arasındakı məsafə (işiqda), diametri 300 mm-ə qədər olan borular üçün 0,4 metrədən, diametri 300 mm-dən artıq borular üçün isə 0,5 metrədən az olmamalıdır.
2. Zirehli rabitə kabellərindən qaz kəmərlərinə qədər olan məsafə 1 metr qəbul edilməlidir.
3. Bir xəndəkdə mühəndis şəbəkələri birlikdə çəkildikdə, şəbəkələrin quraşdırılmasına və təmirinə lazım olan quyuların qaz kəmərlərinin və başqa qurğuların yerləşdirilməsini təmin etməklə, boru kəmərləri arasındakı məsafəni bu cədvəldə göstərilən rəqəmlərə nisbətən azaltmaq olar.

5 nömrəli Əlavə

Dayaqlar üzərində çəkilmiş yerüstü qaz kəmərlərindən binalara və tikintilərə qədər olan horizontal üzrə minimum işiq məsafəsi, (metr)

Binalar və tikintilər	Qazın təzyiqi, kqq/sm ²			
	0,5-ə qədər	0,05-dən 3-ə qədər	3-dən 6-ya qədər	6-dən 12-yə qədər
İstehsalı yanğın təhlükəsinə görə aşağıda göstərilən kateqoriyalara aid olan istehsalat və anbar binaları:				
A, B və V	5	5	5	10
Q və D	2	2	2	5
Təzəlişən və yanar mayelərin açıq anbarları və yana bilan materialları anbarı:				
sənaye müəssisələrinin ərazisində	10	10	20	20
sənaye müəssisələrindən kənarında	20	20	40	40
Yağayış və ictimai binalar	2	5	5	—
Dəmir yolu və tramvay xətləri (yuxarıdakı rəqəmlərə qədər)	3	3	3	3
Yeraltı kommunikasiyalar: su kəməri, kanalizasiya, qazdırma boruları, telefon kanalizasiyası, elektrik kabel blokları (qaz kəməri dayağı özlülünün qurağından)	1	1	1	1
Açıq elektrik yarımməstansiyasının hasarı	10	10	10	10
Hava elektrik xəttinin naqilləri	Hava elektrik xətti dayağının hündürlüyündən az olmamalıdır			
Həmçinin, dərəcəli şəraitdə	Qaz kəmərinin mühafizə torpaqlayıcısı olmaq şərti ilə TN və Q 11-37-76 11 cədvəlində göstərilənlərdən az olmamalıdır			
Yollar (yolqırağı daşdan, xəndəyin qırağı hissəsinə, yaxud yol qırağı bəndin aşağı hissəsinə qədər)	1,5	1,5	1,5	1,5
Açıq od olan tikintilər və əridilmiş metalın buraxıldığı yerlər	10	10	10	10

Qeydlər:

1. Əgər dayağın hündürlüyü elektrik xəttinin hündürlüyündən artıqdırsa, qaz kəməri ilə elektrik xətti arasındakı məsafə qaz kəməri dayağının hündürlüyündən az olmamalıdır.
2. Cədvəldə göstərilən binalardan olan məsafə, TN və Q 11-37-76-nın 4.18-19 bəndlərinin tələblərinə uyğun olaraq, həmin binaların divarları və örtükləri üzrə qaz kəmərlərinin çəkilməsi imkanını ləğv etmir.

6 nömrəli Əlavə

Yerüstü qaz kəmərləri ilə elektrik hava xətləri arasındakı vertikal üzrə (işiqda) minimal məsafələr L

Elektrik hava xəttinin gərginliyi, kV	L, metr
1-ə qədər	1
20	3
35—100	4
150	4,5
220	5
330	6
500	6,5

Qeydlər:

1. Elektrik hava xəttinin naqilləri ilə qaz kəməri və onun kənara çıxan qurğularının arasındakı horizontal üzrə məsafə-naqillərin ən çox kənara çıxması, vertikal üzrə ən çox sallanması oxundan müəyyən edilir.
2. Elektrik hava xətləri ilə qaz kəməri arasındakı minimum vertikal və horizontal məsafələri təyin etdikdə, onların üzərində quraşdırılmış mühafizə hasarlarına (şəbəkə, dəhliz, meydança şəkildə) qaz kəmərlərinin bir hissəsi kimi baxılmalıdır.

Bina daxilində yerləşdirilmiş mühəndis kommunikasiyaları ilə qaz kəmərləri arasındakı işıqda minimum məsafə (sm)

Kommunikasiyalar, qurğular	Paralel xətlərin çəkilməsi	Kəsişmə
Elektrik avadanlıqları: izola edilmiş xətlərin açıq elektrik naqilləri, yaxud elektrik kabelləri	25	10*
örtülü elektrik naqilləri, yaxud borularda çəkilmiş elektrik naqilləri	5 (örtülmüş oyuğun, yaxud borunun qırağından)	1
1000 volta qədər gərginlikli açıq (çılpal) elektrik keçiricilərinin cərəyan daşıyan hissələri	100	100
Paylayıcı və komutasiya elektrik şitləri və şkafları	30	yol verilmir
Mühəndis kommunikasiyaları (su kəməri, kanalizasiya və başqa boru kəmərləri)	Yerinə görə tətbiq edilir. Bu halda qaz kəmərinin quraşdırılması, təhlükəsiz istismarı və təmiri təmin edilməlidir.	2

* Yaşayış və ictimai binalarda işıq naqillərini qaz kəmərinə hər iki tərəfə 10 sm kənara çıxan rezin, yaxud ebonit boruya saldıqda, naqillərlə qaz kəməri arasında məsafə olmaya bilər.

Binanın divarı boyu çəkilmiş qaz kəməri ilə rabitə və radio verilişi naqilləri arasındakı işıqda minimum məsafə (metrlə)
(«Rabitə və radio verilişi kabel xətlərində iş aparılan zaman təhlükəsizlik texnikası qaydalarından çıxarış»)

	Paralel çəkilmə	Kəsişmə
Bayır divarında abunəçi telefon şəbəkəsi, yaxud radio verilişi xətlərinin bərkidildiyi izolyatorlar	0,5	—
Binanın xarici divarı ilə çəkilmiş telefon şəbəkəsi, yaxud radio verilişləri kabelləri (naqillər)	0,5	0,5*
Binanın xarici, yaxud daxili divarında yerləşdirilmiş kabel muftaları	0,5	—
Binanın daxilində yerləşdirilmiş rabitə və radio verilişləri xətti avadanlıqları	0,5	—
Binanın daxilində, divarda və kanalda çəkilmiş telefon şəbəkəsi, yaxud radio verilişləri kabelləri (naqilləri)	0,1**	0,05*

* Araməsafəsi olmadan qaz kəmərləri ilə kabellərin (naqillərin) kəsişməsinə rabitə və radio verilişləri kabellərini (naqilləri) elektrik izolyasiyası (rezin, ebonit, polietilen və s.) borularna saldıqda və bu borular qaz kəmərinə hər iki tərəfə 0,1 metr çıxdıqca icazə verilməlidir.

** Mufta olduqda məsafə 0,5 metrə qədər artırılmalıdır.

Təzyiqli 3 kq/sm² qədər olan asbest-sement borulu yeraltı qaz kəmərlərindən binalara tikintilərə qədər minimum horizontal (ışıq) məsafəsi L

	L, metr
Binalar (tikinti xətti üzrə)	100
Dəmir yolu xətti (kanar relsə qədər)	60
Tramvay yolları (kanar relsə qədər)	40
Su kəməri (borunun divarına qədər)	8
Kanalizasiya, su axarı (borunun divarına qədər)	10
Qaz kəmərləri (borunun divarına qədər)	8
İstilik şəbəkəsi, elektrik güc və rabitə kabelləri (kanalın xarici divarına qədər)	10
Həmçinin, kanalsız çəkildikdə	8
Ağaclar (gövdələrinə qədər)	2
Elektrik hava xətlərinin dayaqları (dayağın özülündən)	dayağın hündürlüyündən az olmamalıdır.

(təşkilatın adı)

Familiyası, adı, atasının adı _____
Şəxsi şifri (damğası) _____
İxtisası, aldığı il _____
Hansı qaynaq növünə buraxılır _____
Vəsiqənin (diplomun) nömrəsi və sənədi verən təşkilatın adı _____

Sənədin vaxtının uzadılması barədə qeydlər

Vəsiqə (diplom)	Qədar qüvvədədir (tarixi və ili göstərməli)		

Qaynaqçının şəxsi imzası _____
19__ ildə _____ nömrəli protokola əsasən
attestasiyanın yekunları

Nazəri biliklərə verilən qiymət _____
Praktiki sınaqlar üzrə qiymət _____
Komissiyanın qərarı _____

Qaynağın keyfiyyətinə nəzarət vərəqəsi (aylar üzrə)

Ay	Qaynağa buraxılma tarixi	Yoxlama birləşməsinin qiymətləndirilməsi	Qaynaq edilən boruların diametri və divarın qalınlığı	Qaz kəmərinə hesablanmış təzyiqli	Qaynaq edilmiş birləşmələrin sayı	Nəzarət edilən birləşmələrin sayı				Nəzarətin yekunları (zay çıxış birləşmələrinin sayı)				
						xarici yoxlama		fiziki üsullarla nəzarət		mexaniki sınaq üzrə		fiziki üsullarla sınaq üzrə		
						normativ üzrə	ikiqat	normativ üzrə	100% nəzarət	Birləşmələrin normativ sayında	birləşmələrin ikiqat sayında	birləşmələrin normativ sayında	birləşmələrin ikiqat sayında	birləşmələrin 100% nəzarət
Yanvar														
Fevral														
Mart														
Aprəl														
May														
İyun														
İyul														
Avqust														
Sentyabr														
Oktyabr														
Noyabr														
Dekabr														

Qeyd: Qaynağın keyfiyyətinə nəzarət vərəqəsi hər il tərtib edilir.

Formulyarın aparılmasına cavabdeh şəxs	(vəzifəsi, familiyası, adı, atasının adı)	(imza)

**Mayeşdirilmiş qazları saxlamaq üçün
QDS-də yerləşdirilmiş çənlərdən QDS-ə aid olmayan
binalara və tikintilərə qədər olan minimum məsafə, (m)**

Çənlərin ümumi həcmi, m ³	Bir çənin maksimum həcmi, m ³	Çənlərin yerləşməsi	
		yerüstü	yeraltı
50-dən 200-ə qədər	25	80	40
	50	150	75
	100	200	100
200-dən 500-ə qədər	50	150	75
	100	200	100
	100-dən artıq, lakin 200-dən artıq olmayan	300	150
500-dən 2000-ə qədər	100	200	100
	100-dən artıq, lakin 600-dən artıq olmayan	300	150
2000-dən 8000-ə qədər	həmçinin	300	150

Qeyd:

- Müxtəlif həcmərdə çənləri olan saxlama bazasına qədər məsafə ən böyük həcmli çən üzrə təyin edilməlidir.
- QDS-in yerüstü çənlərindən, eyni vaxtda 800-dən artıq adam ola bilən yerlərə (stadion, bazar, park və s.) qədər məsafə bu cədvəldə verilmiş göstəricilərdən iki dəfə artıq götürülməlidir.

**Mayeşdirilmiş qazlar saxlanılan çənlərdən avtomobil və dəmir yollarına qədər olan
minimum məsafələr, (metr)**

QDS-in ərazisindən kənarında olan yollar	QDS-də çənlərin ümumi həcmi, m ³			
	200-ə qədər		200-dən artıq	
	yerüstü	yeraltı	yerüstü	yeraltı
Ümumi şəbəkəli dəmir yolları (çənlər tərəfdən bəndin aşağı hissəsinə, yaxud xəndəyin qırağına qədər)	75	50	100	75
Sənaye müəssisələrinin giriş dəmir yolları, tramvay yolları (yolun oxuna qədər), avtomobil yolları (hərəkət hissəsinin qırağına qədər)	30	20	40	25

**Sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşən
QDS çənlərindən həmin müəssisələrin
binalarına qədər olan minimum məsafə, (metr)**

Çənlərin ümumi həcmi, m ³	Bir çənin maksimum həcmi, m ³	Çənlərin yerləşməsi	
		yerüstü	yeraltı
50-yə qədər	10	30	15
50-dən 100-ə qədər	25	50	25
100-dən 200-ə qədər	50	70	35
200-dən 300-ə qədər	50	90	45
300-dən 500-ə qədər	50	110	55
500-dən 2000-ə qədər	100	200	100
2000-dən 8000-ə qədər	100-dən artıq, lakin 600-dən aşağı	300	150

Qeyd: Ümumi həcmi 500 m³-dən az olan QDS-in mayeşdirilmiş qaz çənlərindən QDS-ə aid olmayan, yanğın təhlükəsinə görə Q kateqoriyasına aid olan binalara, aqreqlərə və qurğulara qədər məsafələr, bu cədvəldə göstərilənlərdən 30% yuxarı götürülməlidir.

**Sənaye müəssisələrinin ərazisində yerləşən
QDS çənlərindən həmin müəssisələrin
nəqliyyat yollarına qədər olan minimum məsafələr, (metrlə)**

Sənaye müəssisələrinin ərazisindəki yollar	Çənlərin ümumi həcmi, kub m.	Çənlərin yerləşməsi	
		yerüstü	yeraltı
Dəmir yolu xətləri (xəttin oxuna qədər) və avtomobil yolları (yolun hərəkət hissəsinin kənarına qədər)	100-ə qədər	30	10
	100-dən artıq	30	15

**Mayeşdirilmiş qazları saxlamaq üçün
QDS-in ərazisində yerləşən çənlərdən
QDS-in binalarına və tikintilərinə qədər olan
minimum məsafə, (metr)**

Binalar və tikintilər	Çənlərin yerləşməsi	
	yerüstü	yeraltı
Nasos-kompresor və doldurma bölməsinin binaları, qazın buxarlandırma və qarışdırma qurğusu	15	10
Mayeşdirilmiş qazları boşaltmaq üçün dəmir yolu xətləri (xəttin oxuna qədər)	20	15
Mayeşdirilmiş qazları avtosistemlərlə doldurmaq üçün kalonkalar	30	20
Qazanxana, qaraj, təmir emalatxanaları, material anbarları	40	30
Od prosesi olmayan köməkçi binalar	30	20
Avtomobil yolları (hərəkət hissəsinin kənarına qədər)	10	10
Ərazinin hasarı	10	5
Yanğın söndürmək üçün çənlər	40	40

Qeydlər:

- Çənlərdən yarımstansiya binalarına və elektrik paylayıcı qurğusunun otaqlarına kimi olan məsafələr «Elektrik qurğularının quruluş qaydalarının» tələblərinə uyğun olaraq qəbul edilməlidir.
- QDS-in ərazisində olan binalarda QDS-ə aid olmayan istehsalat və yaşayış otaqlarının olmasına yol verilməməlidir.

**QDM və BBM-dən müxtəlif təyinatlı
binalara və tikintilərə qədər olan
minimum məsafələr, (metr)**

Binalar və tikintilər	Anbarda olan 50 litrlik doldurulmuş balonların sayı			
	400-ə qədər	400-dən 1200-ə qədər	1200-dən artıq	anbarın tutumundan asılı olmayaraq
QDM və BBM ərazisində olan istehsalat və anbar binaları və tikintilər	20	25	30	
Yaşayış binaları				50
QDM və BBM-ə aid olmayan ictimai binalar				100
Sənaye, kommunal və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin binaları				20

Qeydlər:

1. Ümumi tutumu 50 m^3 -dən artıq olan çənləri QDM-də yerləşdirdikdə, QDM-ə qədər olan məsafəni TN və Q 11-37-76-nın 19-cu cədvəli üzrə götürmək lazımdır.
2. BBM-də 150-dən az balon yerləşdirildikdə BBM-dən bağıqlıq və istirahət qəsəbələrinin birmərtəbəli evlərinə qədər olan məsafəni iki dəfə azaltmaq olar.

17 nömrəli Əlavə

Çən dəstələri qurğularından müxtəlif təyinatlı binalara və tikintilərə qədər olan minimum məsafələr (metrlə)

Qaz istehlakçılarının binaları və tikintiləri	Çən dəstələri qurğularının ümumi həcmi (kub m.)								
	yerüstü çənlərdən olan məsafə				yeraltı çənlərdən olan məsafə				
	5-ə qədər	5-dən 10-a qədər	10-dən 20-yə qədər	10-a qədər	10-dən 20-yə qədər	20-dən 50-yə qədər	50-dən 100-ə qədər	100-dən 200-ə qədər	200-dən 300-ə qədər
Oda davamlılıq dərəcəsinə asılı olmayaraq mədəni-məişət xidməti idarələri (inzibati, uşaq və müalicə idarələri, təhsil ocaqları, teatrlar, kinoteatrlar, mədəniyyət evləri və s.)	40			15	20	30	40	40	75
Oda davamlılıq dərəcəsinə asılı olmayaraq yaşayış, kommunal-məişət və başqa binalar:									
divarların qapı-pəncərə boşluqları olan	20			10	15	20	40	40	75
qurğuya tərəf divarlarında qapı-pəncərə boşluqları olmayan	15			8	10	15	40	40	75
Sənaye müəssisələrinin və kənd təsərrüfatı obyektlərinin ərazisində yerləşən binalar	15	20	25	8	10	15	25	35	45

Qeydlər:

1. Yerüstü çənlər arasındakı işıqda məsafəsi 1 metrədən az olmamaq şərti ilə, yaxın çəndən ən böyüyünün diametrinə bərabər olmalıdır.
2. Yeraltı çənlər arasındakı məsafə, 1 metrədən az olmamaqla çənlərin yerləşməsinin dərinliyini, torpağın xarakterini və çənlərin asanlıqla yoxlanılması və təmiri nəzərə alınmaqla təyin olunmalıdır.

18 nömrəli Əlavə

Çən dəstələrinin maksimal ümumi həcmi, (kub m.)

Yerüstü qrup-çən qurğularının təyinatı	Çənlərin yerləşməsi	
	yerüstü	yeraltı
İctimai, yaşayış və kommunal-məişət binalarının qaz ilə təchiz edilməsi üçün	5-ə qədər	300-ə qədər
Sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin qaz ilə təchiz edilməsi üçün	20-yə qədər	300-ə qədər

19 nömrəli Əlavə

Bir çənin maksimal həcmi, (kub metrə)

Çən dəstəsi qurğularının ümumi həcmi, kub m.	Çənlərin yerləşməsi	
	yerüstü	yeraltı
Çıxarılan çənlər (5-ə qədər)	1,6	—
Çıxarılmayan çənlər:		
20-yə qədər	5	5
20-dən 50-yə qədər	—	10
50-dən 100-ə qədər	—	25
100-dən 300-ə qədər	—	50

20 nömrəli Əlavə

Balon dəstəsi və çən qurğuları şkafindan horizontal üzrə yeraltı qurğulara, hava elektrik və rabitə xətlərinə qədər olan minimal məsafə, (metrlə)

Kanalizasiya, istilik xətləri, elektrik kabelləri	3,5
Su kəməri, telefon kabelləri və digər kommunikasiyalar	2,0
Yeraltı kommunikasiya quyuları, çirkab çalaları	5,0
Gərginlikli elektrik hava xətləri, V:	
1000-ə qədər	5,0
1000-dən yuxarı (elektrik hava xətti dayağının hündürlüyündə)	1,5
Telefon və radio verilişləri şəbəkələrinin hava xətləri	2,0

21 nömrəli Əlavə

Balon dəstəsi qurğularından binalar və tikintilərə qədər olan minimum məsafə, (metrlə)

Oda davamlılıq dərəcəli yaşayış, sənaye müəssisələrinin istehsalat binaları və digər binalar və tikintilər	
I—II	8
III	10
IV və V	12
Oda davamlılıq dərəcəsinə asılı olmayaraq ictimai binalar (xəstəxanalar, uşaq idarələri, kinoteatrlar, klublar, mədəniyyət evləri və s.)	25
Ayrı tikilən müvafiq təsərrüfat tikintiləri (odun anbarları, talvarlar və s.)	8

22 nömrəli Əlavə

Qaz kəməri möhkəmliyə və kipliyə sınağı zaman təzyiqlə normaları

Binalar	Möhkəmliyə sınaq			Kipliyə sınaq			Qeyd
	sınaq vaxtı təzyiqlə kqq/sm^2	sınaq müddəti, saat	təzyiqlə aşağı düşmə həddi	sınaq təzyiqlə kqq/sm^2	sınaq müddəti, saat	təzyiqlə aşağı düşmə həddi	
1. Alçaq təzyiqli yerüstü və yeraltı paylayıcı qaz kəmərləri ($0,05 \text{ kqq/sm}^2$ qədər)	3	1	Manometrda təzyiqlə görünən dərəcədə aşağı düşməsinə yol verilmir. Aşkar edilmiş zədələr kipliyə sınağına qədər aradan qaldırılmalıdır.	1	24—yeraltı, 0,5—yerüstü	(1), (2) düsturları ilə hesablanır	
2. Orta təzyiqli yeraltı və yerüstü paylayıcı qaz kəmərləri və girişlər ($0,05$ -dən artıq, 3 kqq/sm^2 qədər)	4,5	1	həmçinin	3	həmçinin	həmçinin	Sınaq təzyiqlə 3 kqq/sm^2 artıq olan yerüstü qaz kəmərləri su ilə sınaqlanmalıdır. Xüsusi təhlükəsizlik qaydalarına riayət etməklə hava ilə də sınaqlanmalıdır.
3. Həmçinin, yüksək təzyiqli (3 kqq/sm^2 -dən artıq, 6 kqq/sm^2 qədər)	7,5	1	—"	6	—"	—"	—"
4. Həmçinin, yüksək təzyiqli (6 -dan artıq, 12 kqq/sm^2 qədər)	15	1	—"	12	—"	—"	—"

5. Paylayıcı qaz kəmərlərindən ayrıca tikilmiş, şərti keçid diametri 100 mm-ə qədər olan alçaq təzyiqli qaz kəmərlərinin binalara girişi	1	1	—"	1000 mm su sütunu	1	5 mm su sütunu	Girişləri paylayıcı qaz kəmərləri ilə birlikdə tüküldükdə, qaz paylayıcı kəmərlərin normaları üzrə sınamaq lazımdır.
6. Alçaq təzyiqli qaz kəmərləri və QPM və QPQ avadanlıqları (0,05 kq/sm ² qədər)	3	1	Manometrdə təzyiğin görünən dərəcədə aşağı düşməsinə yol verilmir. Aşkar edilmiş zədələr kipliyin sınağına qədər aradan qaldırılmalıdır.	1	12	başlanğıc təzyiqdən 1%-ə qədər	Bütünlükdə sınaq zamanı (giriş və çıxış siyirtməsinə qədər) sınaq təzyiqli normaları yüksək tərəfdəki qazın təzyiqli üzrə götürülməlidir. Hissələr üzrə sınaqda (tənzimləyiciyə qədər və ondan sonra) sınaq təzyiqli normaları tənzimləyicidən əvvəl və ondan sonrakı qazların təzyiqli üzrə götürmək lazımdır.
7. Həmçinin, orta təzyiqli (0,05-dən artıq, 3 kq/sm ² qədər)	4,5	1	—"	3	12	—"	—"
8. Həmçinin, yüksək təzyiqli (3-dən artıq, 6 kq/sm ² qədər)	7,5	1	—"	6	12	başlanğıc təzyiqinin 1%-i qədər	—"
9. Həmçinin, yüksək təzyiqli (6-dən artıq, 12 kq/sm ² qədər)	15	1	—"	12	12	həmçinin	—"
10. Təbii və mayeşdirilmiş qazlarla təchiz edilmiş yaşayış binalarında, ictimai binalarda, kommunal-məişət obyektlərində alçaq təzyiqli qaz kəmərləri	1	məhdudlaşmayır	Manometrdə təzyiğin görünən dərəcədə aşağı düşməsinə yol verilmir. Aşkar edilmiş zədələr kipliyin sınağına qədər aradan qaldırılmalıdır.	500 mm su sütunu	5 dəq.	20 mm su sütunu	Binadaxili qaz kəməri möhkəmliyə, binanın girovündəki açıcı qurğudan qaz qurğularının yanındakı kranlara qədər olan sahədə sınaq. Binadaxili qaz kəmərlərinin sınağını qaz qurğularını açmaqla və sayğacları çıxarmaqla (əgər onlar 1 kq/sm ² təzyiqə hesablanmayıblarsa) aparılmalıdır. Saygac olduqda kipliyə sınaq 400 mm su sütunu təzyiqlə aparılır. Qaz çəkilməmiş binalarda əlavə qaz qurğuları qoyulduqda, həmin cihazlara gələn qaz kəməri qolunun uzunluğu 5 metrədən az olduqda, onlara qaz verildikdən sonra qaynaq və yivli birləşmələrini sabunlamaqla sınaq.
11. Sənaye və kommunal müəssisələrdə, qızdırıcı və istehsalat qazanxanalarında alçaq təzyiqli qaz kəmərləri	1	məhdudlaşmayır	həmçinin	1000 mm su sütunu	1	600 mm su sütunu	Sınağı girişdəki açıcı qurğudan qaz oduqlarının yanındakı açıcı qurğuya qədər olan sahədə aparmaq lazımdır.
12. Həmçinin, orta təzyiqli (1 kq/sm ² -ə qədər)	2	1	—"	1	1	1,5%	həmçinin
13. Həmçinin, orta təzyiqli (1-dən yuxarı, 3 kq/sm ² -ə qədər)	4,5	1	—"	3	1	(4), (5) düsturları ilə hesablanır	—"
14. Həmçinin, yüksək təzyiqli (3-dən yuxarı, 6 kq/sm ² -ə qədər)	7,5	1	—"	işçi təzyiğinin 1,25 hissəsi qədər, lakin 6 kq/sm ² -dən artıq olmamalı	1	həmçinin	Möhkəmliyə görə sınağı su ilə, kipliyə görə isə hava ilə aparmaq lazımdır. Diametri 300 mm-dən artıq olan qaz kəmərlərinin möhkəmliyə sınağını xüsusi təhlükəsizlik tədbirləri görüldükdə hava ilə aparmaq olar.
15. Həmçinin, yüksək təzyiqli (6-dən yuxarı, 12 kq/sm ² -ə qədər)	15	1	—"	həmçinin, lakin 12 kq/sm ² -dən artıq olmamaqla	1	—"	həmçinin

23 nömrəli Əlavə

QDS-in ərazisi və istehsalat binaları üçün yanğından mühafizə avadanlıqlarının siyahısı

Yanğından mühafizə avadanlığının quraşdırıldığı yer	Yanğından mühafizə avadanlığı	Miqdarı	Qeyd
Nasos-kompresor bölməsi	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	3 ədəd	hər binaya
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
Doldurma bölməsi	Bel	1 ədəd	
	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	2 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin hər binaya
	KQO-2 (karbon qazı odsöndürəni-2)	2 ədəd	
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
Boşaltma bölməsi	Bel	1 ədəd	
	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	2 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin hər binaya
	KQO-2 (karbon qazı odsöndürəni-2)	2 ədəd	
Mayeşdirilmiş qaz balonları anbarı	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	100 m ² -ə
QDS-in ərazisi	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	200 m ² -ə, həmçinin
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	—"
	Bel	2 ədəd	
Mayeşdirilmiş qazlar saxlanılan baza	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	dörd çəndən ibarət bir bölməyə
	KQO-5 (karbon qazı odsöndürəni-5)	1 ədəd	—"
	Qum doldurulmuş qutu	1 m ³	
	Bel	1 ədəd	
	Azbest parçası, yaxud keça	2x2 m	
Dəmir yolunun boşaltma estakadası	KQO-5 (karbon qazı odsöndürəni-5)	1 ədəd	50 m-yə, həmçinin
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
Avtosistemləri doldurulan kolonkalar	Azbest parçası, yaxud keça	2x2 m	
	KKO-10 (kimyəvi köpük odsöndürəni-10)	1 ədəd	—"
	KQO-5 (karbon qazı odsöndürəni-5)	1 ədəd	

	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	
	Bel	1 ədəd	
	Azbest parçası, yaxud keça	2x2 m	
Avtonəqliyyatın açığı dayanacaq yeri	KKO-10 (kimyəvi köpük ödsöndürəni-10)	1 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	—"
	Bel	1 ədəd	—"
Qaraj	KKO-10 (kimyəvi köpük ödsöndürəni-10)	1 ədəd	100 m ² -ə, həmçinin hər binaya
	Qum doldurulmuş qutu	0,5 m ³	—"
	Bel	1 ədəd	—"
	Azbest parçası, yaxud keça	2x2 m	

Qeyd: Tozlu ödsöndürənlərdən istifadə etməyə icazə verilir.

Eyni diametrlı, bütün təzyiqlərdə işləyən yeraltı qaz kəmərləri üçün təzyiğin aşağı düşməsinin yol verilən qiyməti Δp_n (mm civə sütunu ilə)

$$\Delta p_n = 300T/D \quad (1)$$

müxtəlif diametrlı sahələri olan həmin qaz kəməri üçün

$$\Delta p_n = \frac{0,3T (d_{11} + d_{12} + d_{13} + \dots + d_{1n})}{d_1^2 n_1 + d_2^2 n_2 + d_3^2 n_3 + \dots + d_n^2 n_n} \quad (2)$$

burada: D — qaz kəmərinin mm-lə, daxili diametri; T — saatla, sınaq müddəti; d_1, d_2, \dots, d_n — qaz kəmərinin sahələrinin, mm-lə, daxili diametrləri; l_1, l_2, \dots, l_n — müvafiq diametrlı sahələrin (m-lə) uzunluqlarıdır. Sınaq zamanı qaz kəmərinə təzyiğin faktik olaraq aşağıya düşməsi Δp_n (mm civə sütunu ilə)

$$\Delta p_n = (H_1 + B_1) - (H_2 + B_2) \quad (3)$$

burada: H_1, H_2 — mm civə sütunu ilə, sınağın başlanğıcında və sonunda manometrlərin göstəriciləridir; B_1, B_2 — mm civə sütunu ilə, sınağın başlanğıcında və sonunda, barometrin göstəricisidir. Əgər sınaq zamanı qaz kəmərdəki təzyiqlik yol verilən qiymətdən aşağı düşmüşsə, qaz kəməri sınaq təzyiqinə davam gətirmiş hesab edilir.

Təzyiqlik 1 kq/sm²-dən artıq olan daxili qaz kəmərləri üçün təzyiğin aşağıya düşməsinin yol verilən qiyməti Δp (başlanğıc sınaq təzyiqinə görə, %-lə)

$$\Delta p = 50/D_{dax} \quad (4)$$

burada D_{dax} sınımlanmış qaz kəmərinin mm-lə daxili diametridir.

Əgər sınımlanmış qaz kəməri müxtəlif diametrlı sahələrdən ibarətdirsə, qaz kəmərinin orta daxili diametri aşağıda göstərilən tənliklə təyin edilir:

$$D_{orta} = \frac{(d_1^2 n_1 + d_2^2 n_2 + d_3^2 n_3 + \dots + d_n^2 n_n)}{d_1 n_1 + d_2 n_2 + d_3 n_3 + \dots + d_n n_n} \quad (5)$$

İSTİFADƏ OLUNMUŞ MƏNBƏ SƏNƏDLƏRİNİN SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 noyabr 2002-ci il tarixli 173 nömrəli qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il, 11, maddə 675**)
2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21 sentyabr 2004-cü il tarixli 135 nömrəli qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2004-cü il, 9, maddə 750**)
3. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 24 dekabr 2004-cü il tarixli 197 nömrəli qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2004-cü il, 12, maddə 1077**)
4. 13 sentyabr 2006-cı il tarixli 207 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2006-cı il, 9, maddə 822**)
5. 6 fevral 2007-ci il tarixli 25 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2007-ci il, 2, maddə 185**)
6. 1 may 2008-ci il tarixli 107 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008-ci il, 5, maddə 430**)
7. 6 may 2008-ci il tarixli 109 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008-ci il, 5, maddə 432**)
8. 10 sentyabr 2009-cu il tarixli 134 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, 9, maddə 738**)
9. 24 sentyabr 2009-cu il tarixli 153 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, 9, maddə 757**)
10. 19 oktyabr 2009-cu il tarixli 168 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, 10, maddə 857**)
11. 15 yanvar 2014-cü il tarixli 7 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Azərbaycan**" qəzeti, 26 yanvar 2014-cü il, 16, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2014-cü il, 1, maddə 57**)
12. 13 iyun 2014-cü il tarixli 194 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Azərbaycan**" qəzeti, 22 iyun 2014-cü il, 131, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2014-cü il, 6, maddə 747**)
13. 12 may 2015-ci il tarixli 181 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Azərbaycan**" qəzeti, 17 may 2015-ci il, 104, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2015-ci il, 5, maddə 662**)
14. 29 aprel 2016-cı il tarixli 179 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Azərbaycan**" qəzeti, 7 may 2016-cı il, 98, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016-cı il, 4, maddə 833**)
15. 17 aprel 2018-ci il tarixli 150 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 20 aprel 2018-ci il, 88, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2018-ci il, 4, maddə 798**)
16. 30 avqust 2018-ci il tarixli 367 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 2 sentyabr 2018-ci il, 195, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2018-ci il, 8, maddə 1817**)
17. 21 yanvar 2019-cu il tarixli 10 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 23 yanvar 2019-cu il, 17, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2019-cu il, 01, maddə 154**)
18. 14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644**)
19. 4 aprel 2022-ci il tarixli 135 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 8 aprel 2022-ci il, 71, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2022-ci il, 4, maddə 385**)

QƏRARA EDİLMİŞ DƏYİŞİKLİK VƏ ƏLAVƏLƏRİN SİYAHISI

^[1] 13 sentyabr 2006-cı il tarixli 207 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2006-cı il, 9, maddə 822**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 1.4-cü bəndinin ikinci abzasında, 1.5-ci bəndinin birinci və ikinci abzaslarında, 1.6-cı bəndində, 2.11-ci bəndinin səkkizinci və doqquzuncu abzaslarında, 2.24-cü, 7.2-ci bəndlərində, 7.3-cü bəndinin birinci-üçüncü abzaslarında, 7.4-cü bəndinin Qeyd hissəsində, 7.61-ci bəndinin birinci abzasında, 7.64-cü bəndinin üçüncü abzasında, 7.66-cı bəndinin birinci abzasında, 7.77-ci bəndində, 7.92-ci bəndinin ikinci abzasında, 7.116-cı bəndinin ikinci abzasında isminin müvafiq hallarında "**Dövlətədağmədətənzarət Komitəsi**" və "**Dövlətədağmədətənzarət orqanı**" sözləri isminin müvafiq hallarında "**Fövqəladə Hallar Nazirliyi**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[2] 24 sentyabr 2009-cu il tarixli 153 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, 9, maddə 757**) ilə təsdiq edilmiş "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 1.4-cü bəndində "**insanların həyatını, sağlamlığını və əmlakını**" sözləri "**insan həyatı və ya sağlamlığı, ətraf mühit və dövlətin əmlak maraqlarını**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[3] 12 may 2015-ci il tarixli 181 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Azərbaycan**" qəzeti, 17 may 2015-ci il, 104, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2015-ci il, 5, maddə 662**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 1.1-ci bəndində "**insanların həyatını, sağlamlığını və əmlakını**" sözləri "**insan həyatı və ya sağlamlığı, ətraf mühit və dövlətin əmlak maraqlarını**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[4] 14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"na yeni məzmununda 1.3-1-ci bənd əlavə edilmişdir.

^[5] 14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 1.4-cü bəndə yeni məzmununda dördüncü və beşinci abzaslar əlavə edilmişdir.

^[6] 1 may 2008-ci il tarixli 107 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008-ci il, 5, maddə 430**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 1.5-ci bəndinin birinci abzasında "**üzrə işlər**" sözlərindən sonra "**Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə razılaşdırılaraq**" sözləri əlavə edilmişdir.

^[7] Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 noyabr 2002-ci il tarixli 173 nömrəli qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il, 11, maddə 675**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 1.6-cı bəndində "**və tikinti-quraşdırma işlərini aparacaq təşkilatın aldığı xüsusi razılıq (lisenziyanın) surətini**" sözləri çıxarılmışdır.

^[8] 15 yanvar 2014-cü il tarixli 7 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Azərbaycan**" qəzeti, 26 yanvar 2014-cü il, 16, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2014-cü il, 1, maddə 57**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 2.4-cü bəndində "**Dövlət Xəzər Dəniz Gəmiçiliyinə**" sözləri "**Azərbaycan Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi**" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinə" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[9] Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 24 dekabr 2004-cü il tarixli 197 nömrəli qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2004-cü il, 12, maddə 1077**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 2.11-ci bəndinin a) yarımbəndində "**hər hansı**" sözlərindən sonra "**tikinti və ya**" sözləri əlavə edilmişdir.

^[10] 6 may 2008-ci il tarixli 109 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008-ci il, 5, maddə 432**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 2.12-ci bəndində "**Dövlət Tikinti və Arxitektura Komitəsi**" sözləri "**Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[11] 13 sentyabr 2006-cı il tarixli 207 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2006-cı il, 9, maddə 822**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 2.26-cı bəndində "**Daxili İşlər Nazirliyi**" sözlərindən sonra "**Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi**" sözləri əlavə edilmişdir.

^[12] Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21 sentyabr 2004-cü il tarixli 135 nömrəli qərarı (**Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2004-cü il, 9, maddə 750**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 3.44-cü bəndində "**Rabitə Nazirliyi**" sözləri "**Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[13] 13 iyun 2014-cü il tarixli 194 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Azərbaycan**" qəzeti, 22 iyun 2014-cü il, 131, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2014-cü il, 6, maddə 747**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 3.44-cü bəndində "**İnformasiya Texnologiyaları**" sözləri "**Yüksək Texnologiyalar**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[14] 21 yanvar 2019-cu il tarixli 10 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 23 yanvar 2019-cu il, 17, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2019-cu il, 01, maddə 154**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 3.44-cü bəndində "**Rabitə və Yüksək Texnologiyalar**" sözləri "**Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[4] 4 aprel 2022-ci il tarixli 135 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 8 aprel 2022-ci il, 71, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2022-ci il, 4, maddə 385**) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 3.44-cü bəndində "**Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar**" sözləri "**Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat**" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

^[13] 30 avqust 2018-ci il tarixli 367 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("**Xalq**" qəzeti, 2 sentyabr 2018-ci il, 195, **Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2018-ci il, 8, maddə 1817**) ilə "Qaz

təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 4.11-ci bəndində "Dövlət Standartlaşdırma Mərkəzinin" sözləri "Azərbaycan Respublikasının Antinhişar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyinin" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1141 **29 aprel 2016-cı il tarixli 179 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Azərbaycan" qəzeti, 7 may 2016-cı il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016-cı il, 4, maddə 833) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 6.2-ci bəndin birinci cümləsində, 8.1-ci bəndin "q" yarımbəndində, 8.2-ci bəndin birinci abzasında (hər iki halda), 8.4-cü bəndin üçüncü abzasının "Qeyd"ində, 8.57-ci bənddə, 8.68-ci bənddə, həmin Qaydalara 22 nömrəli Əlavənin 10-cu hissəsinin "Qeyd"ində (hər üç halda) ismin müvafiq hallarında "qaz cihazları" sözləri ismin müvafiq hallarında "qaz qurğuları" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1151 **29 aprel 2016-cı il tarixli 179 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Azərbaycan" qəzeti, 7 may 2016-cı il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016-cı il, 4, maddə 833) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 6.8-ci bəndin birinci abzasının birinci cümləsində "qaz cihazına" sözləri "qaz qurğusuna" sözləri ilə, ikinci abzasının birinci cümləsində "qaz cihazı" sözləri "qaz qurğusu" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1161 **14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Xalq" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.1-ci bənddə "xüsusi" sözü "Qaz təchizatı" və "Lisensiyalar və icazələr haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilən hallarda və qaydada lisenziya və ya " sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1171 **14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Xalq" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.7-ci bəndin üçüncü abzasının ikinci cümləsində "xüsusi" sözü (birinci halda) "qanunla müəyyən edilən hallarda və qaydada lisenziya və ya " sözləri ilə, "xüsusi icazə verən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına" sözləri "aidiyyəti üzrə" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1181 **14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Xalq" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.9-cu bənddə "müvafiq qaydada alınmış xüsusi icazədə verilmiş" sözləri "qanunvericiliklə müəyyən edilmiş" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1191 1 may 2008-ci il tarixli 107 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008-ci il, 5, maddə 430) ilə «Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları»nın 7.11-ci bəndinin birinci abzasında «üzrə işlər» sözlərindən sonra «Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə razılaşdırılaraq» sözləri əlavə edilmişdir.

1201 **14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Xalq" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.12-ci bəndin ikinci abzasının birinci cümləsindən "qaydada alınmış xüsusi" sözləri çıxarılmışdır.

1211 **14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Xalq" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.18-ci bənddə "və ya tələb olunduqda xüsusi" sözləri "və qanunla müəyyən edilən hallarda lisenziya və ya " sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1221 13 sentyabr 2006-cı il tarixli 207 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2006-cı il, 9, maddə 822) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 27-ci bəndində "DİN-in" sözləri "Fövqəladə Hallar Nazirliyinin" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1231 **17 aprel 2018-ci il tarixli 150 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Xalq" qəzeti, 20 aprel 2018-ci il, 88, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2018-ci il, 4, maddə 798) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.32-ci bəndinin dördüncü abzasında, 7.137-ci, 7.138-ci bəndlərində və 8.60-cı bəndinin birinci abzasında "papiros" sözü "tütün" sözü ilə əvəz edilmişdir.

1241 **14 may 2020-ci il tarixli 173 nömrəli** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ("Xalq" qəzeti, 20 may 2020-ci il, 98, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, 5, maddə 644) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.78-ci bəndin üçüncü abzasında "xüsusi" sözü "qanunla müəyyən edilən hallarda lisenziya və ya " sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1251 Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 noyabr 2002-ci il tarixli 173 nömrəli qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il, 11, maddə 675) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 7.133-cü bəndindən "xüsusi icazəsi (lisenziyası) olan" sözləri çıxarılmışdır.

1261 10 sentyabr 2009-cu il tarixli 134 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, 9, maddə 738) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 7.136-cı bəndin ikinci cümləsində "Dövlət yanğından mühafizə idarələrinin" sözləri "yanğından mühafizə və yanğın nəzarəti qurumlarının" sözləri ilə, üçüncü cümləsində "yanğınsöndürmə dəstəsini" sözləri "yanğından mühafizə qurumunu" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1271 6 fevral 2007-ci il tarixli 25 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2007-ci il, 2, maddə 185) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri Qaydaları"nın 8.63-cü bəndində "bayram" sözü "iş günü hesab edilməyən bayram" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

19 oktyabr 2009-cu il tarixli 168 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, 10, maddə 857) ilə təsdiq edilmiş "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 8.63-cü bəndində "istirahət və iş günü hesab edilməyən bayram günləri" sözləri "istirahət, səssizlik, iş günü hesab edilməyən bayram günləri və ümumxalq hüzn günü" sözləri ilə əvəz edilmişdir.

1281 10 sentyabr 2009-cu il tarixli 134 nömrəli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, 9, maddə 738) ilə "Qaz təchizatında mühafizə zonaları və təhlükəsizlik tədbirləri qaydaları"nın 8.66-cı bənddə "mühafizə" sözündən sonra "və yanğın nəzarəti" sözləri əlavə edilmişdir.